

#10 (50), 2019 część 8
Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe
(Warszawa, Polska)
Czasopismo jest zarejestrowane i publikowane w Polsce. W czasopiśmie publikowane są artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Czasopismo publikowane jest w języku polskim, angielskim, niemieckim i rosyjskim.

Artykuły przyjmowane są do dnia 30 każdego miesiąca.

Częstotliwość: 12 wydań rocznie.

Format - A4, kolorowy druk

Wszystkie artykuły są recenzowane

Każdy autor otrzymuje jeden bezpłatny egzemplarz czasopisma.

Bezpłatny dostęp do wersji elektronicznej czasopisma.

Zespół redakcyjny

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

Rada naukowa

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

#10 (50), 2019 part 8
East European Scientific Journal
(Warsaw, Poland)
The journal is registered and published in Poland. The journal is registered and published in Poland. Articles in all spheres of sciences are published in the journal. Journal is published in **English, German, Polish and Russian.**

Articles are accepted till the 30th day of each month.

Periodicity: 12 issues per year.

Format - A4, color printing

All articles are reviewed

Each author receives one free printed copy of the journal

Free access to the electronic version of journal

Editorial

Editor in chief - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

The scientific council

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

**Dawid Kowalik (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Peter Clarkwood(University College
London)**

**Igor Dziedzic (Polska Akademia
Nauk)**

**Alexander Klimek (Polska Akademia
Nauk)**

**Alexander Rogowski (Uniwersytet
Jagielloński)**

Kehan Schreiner(Hebrew University)

**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Anthony Maverick(Bar-Ilan
University)**

**Mikołaj Żukowski (Uniwersytet
Warszawski)**

**Mateusz Marszałek (Uniwersytet
Jagielloński)**

**Szymon Matysiak (Polska Akademia
Nauk)**

**Michał Niewiadomski (Instytut
Stosunków Międzynarodowych)**

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

**Dawid Kowalik (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Peter Clarkwood(University College
London)**

**Igor Dziedzic (Polska Akademia
Nauk)**

**Alexander Klimek (Polska Akademia
Nauk)**

**Alexander Rogowski (Uniwersytet
Jagielloński)**

Kehan Schreiner(Hebrew University)

**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Anthony Maverick(Bar-Ilan
University)**

**Mikołaj Żukowski (Uniwersytet
Warszawski)**

**Mateusz Marszałek (Uniwersytet
Jagielloński)**

**Szymon Matysiak (Polska Akademia
Nauk)**

**Michał Niewiadomski (Instytut
Stosunków Międzynarodowych)**

Editor in chief - Adam Barczuk

1000 kopii.

**Wydrukowano w «Aleje Jerozolimskie
85/21, 02-001 Warszawa, Polska»**

**Wschodnioeuropejskie Czasopismo
Naukowe**

**Aleje Jerozolimskie 85/21, 02-001
Warszawa, Polska**

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com/>

1000 copies.

**Printed in the "Jerozolimskie 85/21, 02-
001 Warsaw, Poland»**

East European Scientific Journal

**Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warsaw,
Poland**

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com/>

СОДЕРЖАНИЕ

ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

Антонович И. И. ПОИСК ИДЕНТИЧНОСТИ КАК ФИЛОСОФСКОЕ ОСНОВА ЛИТЕРАТУРНО-МУЗЫКАЛЬНОГО ТВОРЧЕСТВА АНГЛИИ	4
Гула С. П., Римарчук А.О., Руденко М.Ф. МИСТЕЦТВО ШРИФТОВИХ КОМПОЗИЦІЙ У СУЧАСНОМУ ДИЗАЙНІ	8

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Synjavskaja L. I. ARTISTIC COMMUNICATION AS A TYPE OF COMMUNICATION	17
Shukurova G. SCIENTIFIC HERITAGE AND STYLISTIC ORIGINALITY OF THE CRITIC	21
Кравченко Н. Г. ВНУТРІШНЄ МОВЛЕННЯ ТА ФОРМИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ У НОВЕЛІСТИЧНОМУ ЖАНРІ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ)	23
Мамедова Г. Ш. СООТНОШЕНИЕ ИСХОДНОГО ЗНАЧЕНИЯ СЛОВА И ЕГО ПРОИЗВОДНЫХ ЗНАЧЕНИЙ	28
Nabidullin A., Ersultanova G., Ordabayev Ch. METHODOLOGICAL PROBLEMS OF LEARNING THE STATE LANGUAGE: ANALYSIS AND CLASSIFICATION	30
Смаглій В. М. ФОНЕМА ТА МОРФЕМА У ВЕРБАЛІЗОВАНОМУ КОНЦЕПТІ ORD/LANGUAGE/SPEECH	33
Tokarev K. A. HISTORY IN AMERICAN LITERARY POSTMODERNISM OF THE LAST QUARTER OF XXTH CENTURY: ROBERT COOVER'S THE PUBLIC BURNING	38
Харабаева В. И. ГЛАГОЛЬНЫЕ ФОРМЫ КАК СРЕДСТВО ВЫРАЖЕНИЯ КОМПАРАТИВНОСТИ (НА МАТЕРИАЛЕ ЯКУТСКОГО ЯЗЫКА)	42
Швецова В. М., Гончарова Н. А. ВЛИЯНИЕ МОЛОДЕЖНОЙ СРЕДЫ НА СПЕЦИФИКУ РЕПРЕЗЕНТАЦИИ КОНЦЕПТА «ПАТРИОТ» В СОЗНАНИИ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ	47
Юсифова И. А. ИЗУЧЕНИЕ ТВОРЧЕСТВА М.А.ШОЛОХОВА И АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В НОВОМ РАКУРСЕ ОСВЕЩЕНИЯ	49
Якубов М.К. КРАТКИЙ ОБЗОР НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ «ОБРАЗ АМИРА ТИМУРА В АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ»	54
Keldiyorova G. S. ONE OF THE STYLISTIC FIGURES	56

ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ

Kemerov Vi. E. ASYMMETRICAL METHODOLOGY OF SOCIAL KNOWLEDGE	59
Ведмедєв М. М. ТРАНСФОРМАЦІЯ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ПАРАДИГМИ	61
Самедова М. ЭВОЛЮЦИОННЫЕ ПРОБЛЕМЫ СЕМАНТИКИ ДРЕВНЕТЮРКСКИХ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ В СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ГНЕЗДАХ	66

ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

Антонович И. И.

*Доктор философских наук, профессор.
Заслуженный деятель науки Республики Беларусь.*

ПОИСК ИДЕНТИЧНОСТИ КАК ФИЛОСОФСКАЯ ОСНОВА ЛИТЕРАТУРНО-МУЗЫКАЛЬНОГО ТВОРЧЕСТВА АНГЛИИ¹

Великий немецкий историк Иоганн Готфрид Гердер говорил о том, что в середине V века англосаксы, жившие на северном побережье Германии и долгое время занимавшиеся грабежом на море и суше, отправились на Британские острова на помощь другому племени – бриттам. Страна понравилась англосаксам, и сюда прибыло много их собратьев: довольно быстро в их руках оказалась вся Англия, за исключением Уэльса и Корнуолла.

Вскоре после образования первого саксонского королевства – Кент – дочь католического короля в Париже подготовила своего супруга, язычника Эдельберта, к христианству, и монах Августин торжественно, с серебряным крестом в руках, ввёл эту веру в Англию. Началась христианская трансформация духовной жизни Англии, которая постепенно и неуклонно интегрировала её в Европу. Гердер пишет по этому поводу: «Едва ли есть в Европе другая страна, которая была покрыта таким множеством монастырей и религиозных учреждений, как Англия, и, однако, для словесности тут сделано меньше, чем можно было ожидать. Дело в том, что христианство в этих местах не выросло на корнях древней апостольской церкви, как в Испании, Франции, Италии и даже в Ирландии; новые пришельцы из Рима принесли грубым саксам евангелие, но совсем в ином виде. Тем больше заслуг снискала этим монахам их миссионерская деятельность в других землях, и если бы Англия избежала опустошений со стороны датчан, то нашлись бы и монахи – историографы своей страны, по крайней мере, авторы монастырских хроник»².

В этой мысли Гердера нам интересны два важных момента. Во-первых, духовное развитие Англии с самого начала стало составной частью процессов культурного творчества Европы. Ибо миропонимание, ценностные ориентации, принципы образа жизни, которые формировали Англию как нацию и государство, были христианского (на тот момент – общеевропейского) происхождения.

Во-вторых, Гердер говорит о том, что мощный религиозный порыв, накрывший Англию и сформировавший её культурные традиции, не выразился в торжестве словесности (добавим к

этому и музыкальное творчество). Англичане пользовались европейскими заимствованиями, при этом создавая собственные принципы и темы творчества, но развиваясь и двигаясь вперед не выходя за рамки христианской традиции.

Христианство успокоило страсти англосаксов, норманнов. Они перестали заниматься грабежами и пиратством, обратив усилия к устройению жизни на Британских островах. Гердер считает, что решающим для формирования духовного мира молодой нации было французское влияние. «Вряд ли британская нация стала бы тем, кем стала, – пишет Гердер, – со всеми отличительными ее особенностями, если бы она спокойно всходила на своих старых дрожжах, – а её беспокоили датчане, потом влились в неё норманны и увлекли за собой через море, втянув в долгие войны с Францией. Все это упражняло гибкость духа, побеждённые стали победителями, и после множества потрясений явилось на свет белое здание государства, такого, какое, вероятно, никогда бы не вышло из монастырского, узкого, ограниченного жизненного строя англосаксов»³.

Духовное влияние христианства задало необходимую преобразующую силу буйным нравам англосаксов, норманнов и бриттов, превратил их в европейскую нацию, сосредоточенную, однако, на поисках своей идентичности.

«Англия не принадлежит к Европе, – уверенно утверждает австрийский исследователь Фридрих Хеер. – С VIII столетия Англия рассматривала себя европейским, но другим миром (*alter orbis*), парящим над континентом как комета на старинном ковре, изображающем норманнское нашествие в Англию 1666 года.

Друг Исаака Ньютона – Эдмунд Галлей – вычислил, что такая комета пронеслась над Англией в 1692 году. В соответствии с народной молвой, кометы появляются во времена кризиса. Таким образом, Англия вторглась в историю Европы, когда религиозный, духовный и политический баланс был здесь разрушен. Влияние Роджера Бекона, Дунса Скота, Уильяма Оккана в XIII и XIV столетиях столь же важно, как и влияние Ньютона, Болингброка, Дарвина или войны Англии против испанского короля Филиппа II,

¹ Публикация подготовлена в рамках проекта РФФИ «Британская академическая музыкальная культура второй половины XX века» (№ 19-012-00483).

² Цит. по: Watson, P. The Modern Mind: An Intellectual History of the 20th Century. Perennial, 2001. P. 19

³ Там же. P. 20

французского короля Луи IV, Наполеона, императора Вильгельма и Гитлера»⁴.

Заметим, что при общепризнанном и мощном философском и литературном влиянии Британских островов на Европу, английское музыкальное творчество в то время практически отсутствует. Похоже, что Англия слишком долго заимствовала церковные песнопения из европейских монастырей и храмов и не стремилась к созданию собственных, оригинальных музыкальных произведений.

Тем не менее, исследователи этой эпохи отмечают, что Англия усиленно искала свою идентичность и одновременно становилась маленькой Европой. Очень многие шотландцы, уэльсцы, ирландцы и англичане жили старыми средневековыми традициями, наследуя образ жизни и привычки предков, однако в стране сформировалась норманно-французская аристократия, которая копировала образ жизни Франции, приобщалась к французским культурным достижениям, осваивала античную культуру, ставшей в то время своеобразным духовным открытием для Европы.

Церковь в жизни англичан не играла серьёзной роли. Первые обитатели островов выработали своеобразную идеологию самосознания и самодостаточности. И сегодня англичане любят при случае прихвастнуть, что именно они создали идеологию свободного человека, который верит в Бога и осуществляет свой контакт с Богом напрямую, в обход церкви. Этому принципу англичане следовали задолго до того, как его сформулировал святой Августин.

Несмотря на всю самодостаточность, мыслители Англии неустанно заботились о том, чтобы им были доступны европейские знания, европейские научные и культурные достижения. Большой вклад в формирование европейской ориентации в духовном развитии Англии внёс Томас Мор, ученик Эразма. Занимая высокую государственную должность лорд-канцлера, Томас Мор приложил много усилий, чтобы уговорить короля Генриха VIII не разрывать всякие связи с Европой. В своей знаменитой «Утопии», появившейся в 1516 году, Мор старался разработать философские обоснования единства европейской культуры и даже определил вклад Англии в эту культуру. Мор первым на Британских островах публично осудил католических священников за греховность поведения и образа жизни, за бесстыдные богатства церковных иерархов и предсказал, что всё это приведёт к большому социальному и историческим потрясениям. Действительно, вскоре начались религиозные войны, Реформация короля Генриха VIII, суть которой была в противостоянии Ватикану.

Специальным законом в 1534 году Генрих VIII утвердил себя главой англиканской церкви. Это произвело значительные перестановки в

руководящих слоях общества, обеспечив превосходство светского дворянства над клерикалами. Таким образом был открыт путь к развитию светской культуры.

Понятно, что Ватикан стал мобилизовать силы для противостояния Англии. В 1538 году Папа Павел III призвал даже к Крестовому походу против Британии. В 1545 году на знаменитом Тридентском соборе Англия и ее церковь объявлены вероотступниками и подвергнуты анафеме, прозвучал призыв к геополитической и культурной изоляции Британских островов.

У Англии не было иного выбора, кроме как двигаться по собственному пути. В стране открылись семинарии, которые готовили собственных священников. В 1549 году Томасом Кранмером, архиепископом Кентерберийским, была издана Книга молитв в качестве обязательного чтения религиозного содержания.

На основании парламентского Акта о единообразии, Книга вошла в обязательное употребление, начиная со Дня Пятидесятницы 9 июня 1549 года, в качестве единственной законной формы богослужения. Написанная простым и доступным языком, охватывающая все сферы повседневной жизни и предлагая пути размышлений о ее ценности, книга была принята не только как важнейший религиозный документ Англии, но и как источник, обеспечивающий интеллектуальное содержание обыденной жизни людей.

В 1611 году на основе этой молитвенной книги была издана своя версия английской Библии. Она наполнена протестантским содержанием. Основные идеи сформулировал монах Лютер, но в значительной степени они заимствованы из традиционных для англиканской церкви представлений о вере.

Позже, в 1673 году, принят закон, согласно которому все граждане Англии, занимающие государственные официальные службы, должны приносить присягу англиканской церкви. Дисциплинарные меры, принятые для исполнения этого указа, были чрезвычайно жесткими.

Теоретиком религиозной жизни в эту эпоху выступил Ричард Хукер (1554 – 1600), перу которого принадлежит фундаментальное исследование «Законы духовной политики Англии». Задачей этого мыслителя было придать рациональное содержание религиозной вере, наполнить определенным смыслом религиозную традицию.

В основу религиозного поведения Хукер закладывал способность к компромиссу. Он стал неумолимым противником старинной церковной традиции, согласно которой верующие должны безусловно подчиняться воле церковного иерарха. Хукер призывал к осмыслению своих поступков и религиозных норм – но таким образом, чтобы принятые нормы не выходили из духовных

⁴ Heer, F. England and Europe. Wien, 2010

законоположений и ориентаций, формулируемых уже не клерикалами, а самой жизнью Англии. В качестве аргументов Хукер приводил свое представление о Вселенной, построенной по принципу разумности «от червя до ангела»⁵.

Характерно, что на основе этой революционной философии проявления «повседневного» разума в Англии сложилась университетская традиция и основные принципы творчества в музыке, литературе, живописи.

В турбулентной среде Елизаветинской эпохи (вт. пол. XVI – нач. XVII века), погрязшей в бюрократии и дворцовых интригах, расцвел гений Шекспира. Поэт и драматург художественно восславил величие английской истории, особо подчеркивая ее датские, кельтские, саксонские корни и формирование под влиянием христианской традиции живого, сообразительного, боевого характера народа.

Шекспир подверг осмеянию интриги двора, мелочность и тщеславие дворянства, бессмысленность бесконечных дряг. В его творчестве нашла выражение фаустовская многозначность эпохи барокко. Реальные персонажи и герои, их эмоции и порывы души – все это легко угадывалось в богатом космосе произведений.

Впервые в эпоху Шекспира, в условиях творческого напряжения барокко, начала создаваться и английская музыка. Поначалу это были священные песнопения и гимны, обрядовые песни, и их звучание безошибочно указывало на кельтские, дороманские, англосаксонские корни. Правда, у Шекспира есть достаточно четкие указания на то, что духовный мир англичан формировался в значительной степени и благодаря освоению античности, которую он называл «средиземноморским наследием»⁶.

Шекспир внедрил в творчество принципы гуманизма, формируя своеобразный стереотип цивилизованного человека – такого, каким он представлял его взору в эпоху короля Альфреда или короля Джеймса I.

Шекспир объединил творческие усилия многих деятелей континента христианской традиции. И хотя драматург явно ставил своей задачей развлекать, веселить тех, кто читали его произведения и смотрели его пьесы, он устремлял взор человека в будущее, ставил серьезные моральные, философские вопросы и тем самым открывал широкий спектр гуманистических проблем. С тех пор в английской творческой традиции очень сильна тема единства Вселенной, взаимосвязи и взаимозависимости материальной жизни и морального поведения людей.

Традиции гуманизма, заложенные Шекспиром, далее были развиты Френсисом

Беконом, Эдвардом Гербертом. Эти идеи нарабатывали традиции пуританизма – особого критического отношения к религиозным ценностям, моральным установкам и необходимости проверки их конкретными делами.

Французские гугеноты, бежавшие от религиозных преследований с Континента, принесли в Англию традиции кальвинизма, республиканскую традицию свободомыслия. Однако, несмотря на революцию Оливера Кромвеля (1653-1658), встряхнувшую до основания власть монархов, королевская традиция осталась господствовать в англосаксонской истории.

При этом в Англии издавна наблюдалось стремление к консенсусному урегулированию человеческого поведения и страстей с помощью закона. Тенденция к ограничению власти короля, получившая наиболее полное выражение в редакции Великой хартии вольностей от 1244 года, стала серьезной правовой основой, юридической традицией самоорганизации английского общества.

Все это вывело Британию вперед по сравнению с другими европейскими странами. Лидерство Англии в Европе было несомненным в течение XIX столетия, которое она использовала с большой пользой для себя. Англия стала колониальной империей, обеспечив себе непрерывное поступление источников сырья и рынков сбыта.

Эти практически неисчерпаемые ресурсы Британия рационально использовала для укрепления своего мирового могущества: создавался мощный военно-морской флот, вооруженные силы и другие средства влияния на мир. Английские научно-технические, экономические, геополитические успехи поглощали духовный потенциал Британии, и на протяжении XVIII-IXI веков в художественной среде хотя и появлялось много литературных, музыкальных, художественных произведений, но ни одно из них так и не смогло подняться до высокого общеевропейского уровня.

Первая мировая война нанесла сокрушительный удар по всей европейской цивилизации, и Англия не стала исключением. Миллионы людей в Европе, в том числе и в Англии, погибли на полях сражений; миллионы искалеченных вернулись домой. А самое главное – душам десятков миллионов людей был нанесен колоссальный урон. Его последствия во многом определили жизнь мирового сообщества в XX столетии и в какой-то мере привели к еще более разрушительной и страшной Второй мировой войне.

Исследователи Людвиг Шефлер, Давид Фаулер и Якоб Кук пишут: «Западной цивилизации

⁵ Hooker, R. The Raws of the Spiritual Policy of England. London, 1994. P. 27

⁶ См.: Kurland, R. S. Three Medieval Views of Happiness. // J. Schaefer, D. Fowler, J. Cooke.

Problems of Western Civilization. The Challenge of History. Charles Scribner's Sons. New York, 1965. P. 115-140

был нанесен сокрушительный удар. Миллионы людей пали на полях сражений, а еще больше искалечены телесно и душевно. Итог четырех лет кровавой войны изменил культурную и политическую карту Европы самым решительным образом. Война и ее последствия разрушили ценности, на основе которых поколение европейцев организовывало свою жизнь, планировало будущее, формировало свой ценностный мир. Многие идеалисты с облегчением сочли конец войны началом эпохи, в которой демократия, национальное самоопределение и новые стандарты международных отношений будут обеспечены всем. Будет предоставлена возможность исповедовать любую идеологию и торжество либеральной традиции»⁷.

Англия хотя и оказалась вместе с Францией среди победителей в войне, но понесла колоссальные материально-технические, культурные, нравственные потери. В ходе войны возникла система экономической, а вместе с ней логистической и даже моральной зависимости Англии от США. Дело в том, что финансирование войны происходило за счет долгосрочных займов у Соединенных Штатов. Англичанам приходилось платить наличными за поставки продовольствия, военного материала, судов. Золотой запас Англии был опустошен, и это стало мощным историческим шоком для англичан.

В общественном мнении Англии сложилась идея абсолютного превосходства Англии над Европой с ее непрерывными войнами, интригами, сменами власти. Эта традиция оформилась в течение XIX столетия. Вышеупомянутые нами авторы пишут об Англии того времени: «Ни одному государству со времен распада Римской империи не удалось добиться большей власти и обеспечить себе наибольшее уважение, чем Англии в XIX столетии. Сила Англии основывалась на ее мировом лидерстве в производстве и на ее финансовой силе – ведущей роли в коммерции и торговле.

Либеральная политическая философия Англии вызывала восхищение в Европе. Европейцы, жившие в XIX столетии, отмечали, что Англия была источником либеральной доктрины, национальной лабораторией испытания идеи свободомыслия. Подобно тому, как Монтескье и Вольтер в XVIII столетии рассматривали английскую конституцию как модель для всякой просвещенной нации, таким же образом континентальные либералы XIX столетия рассматривали Англию как страну, в которой либерализм и свободомыслие достигли своих величайших триумфов»⁸.

По сути то, что называется либеральной традицией, было демократизацией в экономической, исторической и культурной областях английской жизни. По мере того, как общество развивалось и усложнялось, социальная стратификация становилась более глубокой. Сформировавшиеся социальные слои и классы – дворянство, землевладельцы, купцы, бизнесмены – находились в постоянной борьбе. Это обеспечивало весьма подвижную, живую политическую атмосферу в стране и, казалось, открывало путь для активного творчества во всех сферах.

Однако, к сожалению, мощное производственно-экономическое развитие Англии, колониальная экспансия способствовали тому, что господствующим принципом в духовной жизни страны стал «принцип полезности», сформулированный великим английским мыслителем Иеремией Бентамом (1748-1832). Бентам исходил из того, что природа обеспечила ситуацию, при которой людьми управляют два «авторитетных» хозяина: боль и удовольствие. Они и лежат в глубине всех действий и поступков, обеспечивают различие между добром и злом, причиной и следствием, и самое главное – между намерением и результатом. На основании этого учения сложилось твердая философская концепция, которую наши исследователи характеризуют так: «"Принцип полезности" становится основой, критерием всякого действия, определением добра или зла, объема счастья, который человек получает своими действиями или наоборот – несчастья, которое он испытывает в случае их провала. От исследования мира с точки зрения этой оценки уклониться практически нельзя. Поэтому все действия и поступки, все достижения – успехи и поражения – следует оценивать с точки зрения полезности. Отсюда и главный моральный критерий: поведенческий стереотип должен сводиться к тому, насколько та или иная общественная организация увеличивает блага, способные доставить удовольствие и пользу – и наоборот, сокращает их»⁹.

Философское истолкование этого принципа получило широкое распространение в академических и интеллектуальных кругах английского общества и в какой-то мере «заземлило», заузило его устремления в будущее: планирование целей духовной жизни подчинялось размышлениям о том, насколько то или иное событие, «продукт» полезны для данного момента и для данного образа жизни, для ныне живущих индивидов. Скорее всего, «ускоряющей» мотивацией применения этого принципа в

⁷ Schaefer J., Fowler D., Cooke J. Problems of Western Civilization. The Challenge of History. Charles Scribner's Sons. New York, 1965. P. 68

⁸ Schaefer J., Fowler D., Cooke J. Problems of Western Civilization. The Challenge of History. Charles Scribner's Sons. New York, 1965. P. 338

⁹ Цит. по: Watson, P. The Modern Mind: An Intellectual History of the 20th Century. Perennial, 2001. P. 215

английской жизни была неудержимая экономическая экспансия Англии во вне.

Список литературы

1. Heer, F. England and Europe. Wien, 2010
2. Hooker, R. The Raws of the Spiritual Policy of England. London, 1994.
3. Kurland, R. S. Three Medieval Views of Happiness. // J. Schaefer, D. Fowler, J. Cooke.

Problems of Western Civilization. The Challenge of History. Charles Scribner's Sons. New York, 1965.

4. Schaefer J., Fowler D., Cooke J.. Problems of Western Civilization. The Challenge of History. Charles Scribner's Sons. New York, 1965.

5. Watson, P. The Modern Mind: An Intellectual History of the 20th Century. Perennial, 2001.

76.021

Гула Є. П.
Римарчук А. О.
Руденко М. Ф.

Київський національний університет технологій та дизайну

МИСТЕЦТВО ШРИФТОВИХ КОМПОЗИЦІЙ У СУЧАСНОМУ ДИЗАЙНІ

Мета. Аналіз основних досліджень у вивченні сучасних композиційних рішень шрифтів.

Методика. Використано комплексний підхід до вивчення рекламних шрифтових композицій в графічному зображенні в цілому та його окремих елементів. Застосовано метод порівняльного аналізу між деталями та загальною картиною.

Результати. В статті розглянуто основні принципи для вирішення загальних потреб за законів постановки шрифтових композицій. Встановлено, локальні правила для застосування в практиці теоретичні канони візуального зображення шрифтів.

Практична значущість. Шрифтова композиція, з огляду на функціонал такого тексту, може бути як окремим медіапродуктом (рис. 7), так і складником (вмістом, контентом) іншого: афіші, логотипу, відеокліпу, кінотвору, шрифтового плакату, листівки, рекламного банера, вивіски, товарного знаку, етикетки, меморіальної дошки, поліграфічного видання, інфографіки тощо (рис.8).

Ключові слова: шрифт, дизайн, сучасність, дизайн, реклама, композиційні прийоми.

Вступ. Основним видом навчальної інформації, яким опановують сучасне суспільство, залишається текст. Проте останнім часом семантичне поле цього поняття значно розширене в т. ч. за рахунок використання терміна «медіатекст», що частіше вживається на позначення друкованого тексту в електронному вигляді, звукового чи відеофайлу, кінотвору тощо. Слідуючи за позицією дослідниці О. Блодди, медіатекстом у смисловому сенсі можна вважати «будь-який носій інформації, починаючи від наскальних малюнків, традиційних книжок, творів мистецтва та закінчуючи надсучасними феноменами технічного прогресу» [3]. Використання медіатекстів під час навчання літератури, як справедливо зауважує учитель-практик О. Кукленко, має стати органічним складником процесу з розвитку критичного й творчого мислення [11].

Аналіз попередніх досліджень. Історію розвитку графіки букв, класифікацію сучасних шрифтів, з деякими питаннями теорії шрифту і застосування його в оформлювальному мистецтві та наочної агітації досліджував С.І. Смірнов. Дослідження художнього впливу шрифту сутності краси, виразності букв проводив Альберт Капр. Лю Цзянь виявив композиційні особливості шрифтів в шрифтових плакатах. Значне теоретичне дослідження провів Г.І. Козубов у своєму дисертації, де поглиблено розглядав проблеми і можливості проектування шрифтів на новому етапі сучасного розвитку. У книзі Е. Шпікермана на

простих і зрозумілих прикладах розглядається типографіка і шрифт як ефективний інструмент подачі інформації. Робота А.І. Кудрявцева присвячена дослідженню теоретичних і проектно-методичних аспектів сучасного шрифтового дизайну, прийомам графічного моделювання шрифтової форми на основі сучасних комп'ютерних Теорія та практика дизайну. Проблематикою дизайну інформаційних об'єктів у середовищі міста займалась Н.В. Сергеева. Д.К. Авраменко сформував систематизацію та класифікацію об'єктів зовнішньої реклами. Розкрив специфіку візуалізації змістів в контексті проектно-графічної мови зовнішньої реклами в Україні. Кузнецова І.О. окреслила коло задач, що стояли при дизайн – проектуванні візуальної реклами на транспорті. В статті поставлена задача аналізу використання стилів шрифтів, як композиційного зображення.

Постановка завдання. Рекламне повідомлення має бути доступно не тільки за своїм обсягом, але й за своїм зовнішнім виглядом: воно має бути зручним і легко читаємим. Характер і форма шрифту мають велике значення. Маючи важко читуємий шрифт ВРТ в більшості випадків відштовхує від себе глядача, який не бажає його розбирати на ходу транспортного засобу.

Результати дослідження. взаємозв'язку композиції шрифтів загального фону сучасного графічного рекламного повідомлення із окремими його елементами.

Результати дослідження. На сьогодні в науці немає узгодженого визначення щодо тексту, який передбачає декілька етапів сприймання (механічне, зорове, аналітичне прочитання).

У західних методиках зразки такого тексту успішно й ефективно використовуються в навчальному процесі, особливо для вивчення іноземних мов (рис. 1), що знайшло своє обґрунтування в лінгводидактиці.

У вітчизняній методиці вивчення літератури останнім часом уживається поняття «креолізований текст». Провідний український науковець-методист О. Ісаєва визначає його складним текстовим утворенням, «у якому поєднуються вербальні (тобто словесні) та невербальні (що належать до інших знакових систем) елементи. Вони створюють певне візуальну смислову єдність, що комплексно впливає на реципієнта»

Серед видів креолізованих текстів, які пропонує вчений для використання під час навчання зарубіжної літератури, такі: 1) комікси; 2) буктрейлер; 3) мотиватор на літературну тему; 4) постер на літературну тему; 5) буклет чи брошура; 6) фотоколаж; 7) дуддл; 8) скрапбукінг; 9) кардмейкінг

Практична значущість. Окрім того, вважаємо за потрібне додати, що для читача текст, узятий з оригінальних зразків стародруків чи сучасна стилізація історичного письма латиницею й кирилицею (готичне, в'язь тощо), на основі використання «нелатинських» і «некириличних» алфавітів (письмо арабів, вірмен, грузинів, євреїв та ін.), ієрогліфів (єгипетських, японських) і т. ін., уже певною мірою буде креолізованим, оскільки виходить поза межі звичного й усталеного уявлення про текстову інформацію (рис. 1).

Рис. 2.:

а) Г. Заречнюк, В. Харик.
«Ніч яка місячна...».
Стилізація під скоропис
XVII ст.

б) хайку Мацуо Басьо
«Старий ставок...»
мовою оригіналу

в) сторінки Корану,
XV–XVI ст.

Системне застосування креолізованого тексту значно підвищить рівень літературної освіти, адже:

- сьогодні зоровий спосіб оволодіння знаннями переважає над іншими (слуховим, дотиковим тощо), навіть коли навчальна ситуація передбачає використання комбінованої моделі подачі матеріалу;
- відбувається інтенсифікація процесу за рахунок образно-цілісного сприймання інформації;

- розширюється семантичне й асоціативне поле для аналізу й інтерпретації художнього тексту;

- такий текст може успішно використовуватися на усіх етапах опрацювання художнього твору – докомунікативному, комунікативному й посткомунікативному;

- стилізовані елементи й композиційні авторські рішення в К. т. (за наявності) дозволяють візуально уявити етнокультурну специфіку мистецьких явищ.

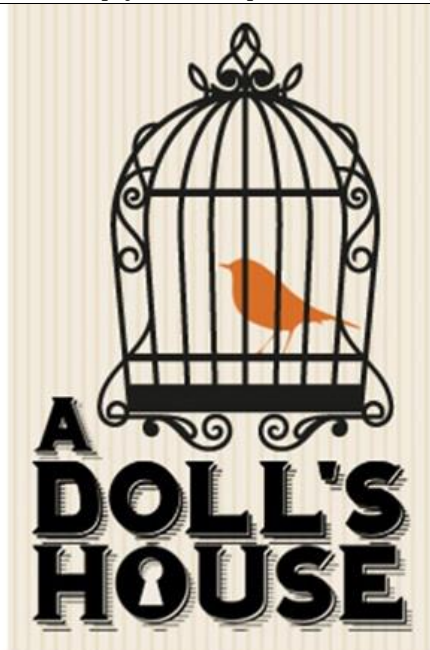

Рис. 2 «Ляльковий дім». Афіша театру «Stray Dog Theatre», Сент-Луїс, США

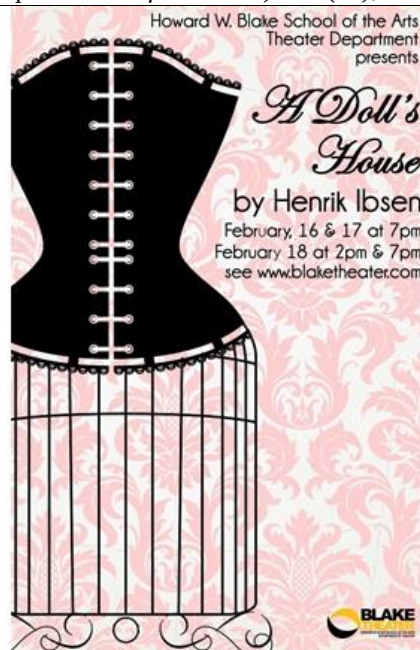

Рис. 3 «Ляльковий дім». Афіша театру «Black box Theatre», Тампа, США

«Ляльковий дім», що за чинними програмами із зарубіжної літератури вивчається у 9 і 10 (академічний і профільний рівні) класах. Демонстрація постерів на етапі первинного прочитання твору під час обговорень вражень учнів-читачів уже націлить їх звернути особливу увагу на центральні образи: пташку в клітці (рис. 2) і корсет, що продовжуються сукнею-кліткою (рис. 3). І це суттєво контрастує з тим, про що весь час говорить чоловік Нори: про начебто вільну, безтурботну, веселу пташку, яка «знову літала смітити грішми», неоцінену співучу пташку. Таким чином, у авторських рішеннях художників уже акцентовано увагу на розумінні головної думки драми – показу обмеженої в правах жінки, що героїня врешті усвідомлює, а Торвальдові це не під силу навіть у фіналі.

Мізансцена – розміщення акторів та обстановки на сцені, елементів декорацій, оточуючих предметів тощо в різні моменти вистави.

Налаштовуючи школярів на поглиблений аналіз центрального образу-персонажа, демонструємо наступний постер (рис. 5). Звертаємо увагу на окремі деталі (різні відтінки сірого у зображенні силуетів Торвальда, Нори, тіні від будинку й самі силуети). Наріжним питанням евристичної бесіди з учнями може бути таке:

– На вашу думку, автор афіші передав засобами пензля чи по-своєму інтерпретував літературний образ Нори? Знайдіть цьому підтвердження або заперечення.

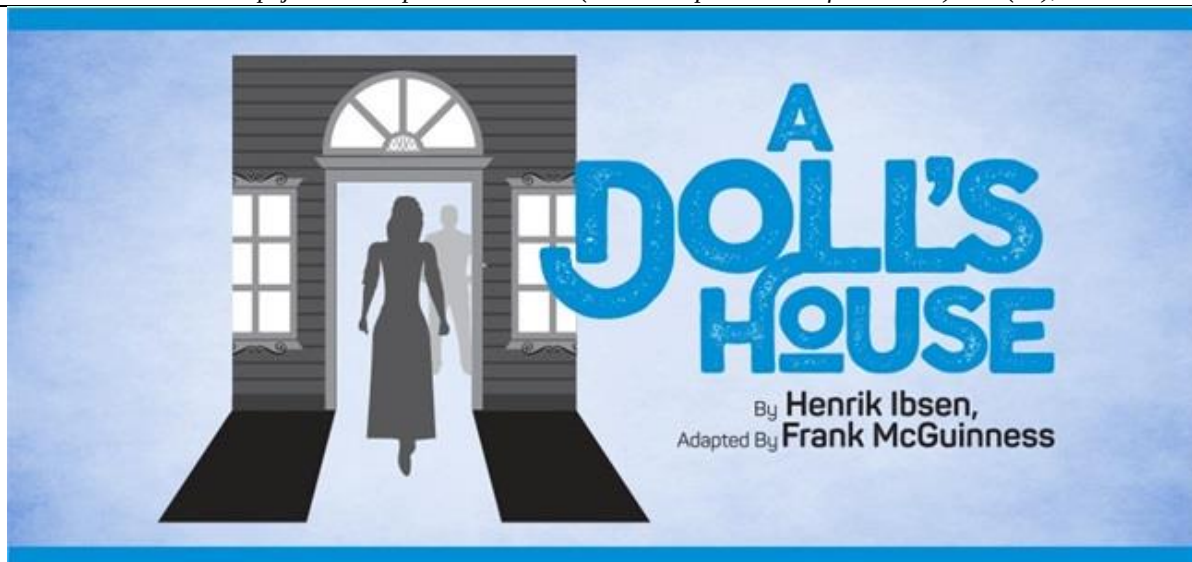

Рис. 5 «Ляльковий дім». Афіша театру Канзаського університету, Лоренс, США

Узагальнюючи образ головної героїні, акцентуємо увагу саме на факті процесу еволюції Нори та його (поки що) незавершеності: «Я гадаю, що передусім я людина, так само, як і ти, – або принаймні повинна стати людиною», «Я зовсім не знаю, що з мене вийде» – говорить вона наприкінці п'єси. Отже, автор постера зміг якомога виразніше

передати зміст першотвору а також унаочнити особливість його кінцівки – відкритість фіналу (відчинені двері, дорога, яка має початок, але не має кінця, шлях від звичного й усталеного в незвідане – світло в будинку й темрява поза ним, силует як недовершеність, ескізність образу).

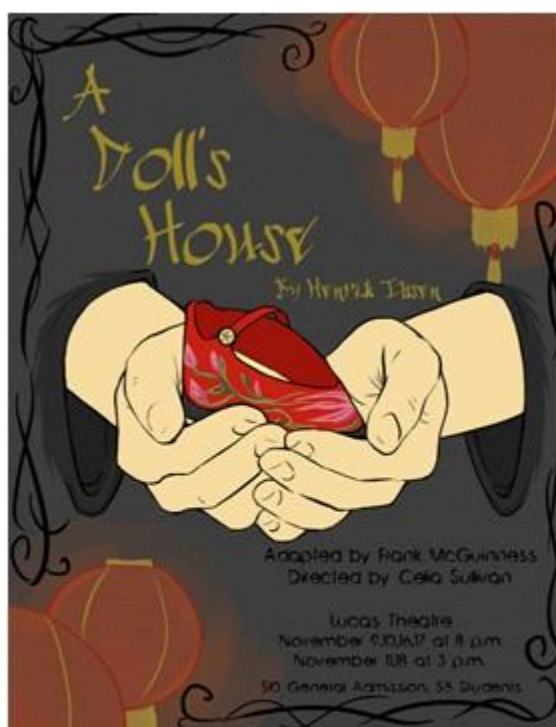

Рис. 6 «Ляльковий дім». Афіша av17 до п'єси (стилізація під китайську культуру епохи династії Цін), Атланта, США

Оригінальною є мистецька інтерпретація на тему афіші до п'єси Г. Ібсена молодшої американської дизайнерки – avil7 (нікнейм автора – І. Ц.) (рис. 6). Вона, виконуючи завдання вчителя, провела аналогії на основі схожих соціальних явищ, що мали місце в історії культури різних народів. Ключовий образ постера – черевичок-лотос як візуалізація поширеної в Китаї традиції каліцтва (деформації) жіночої ступні як ознаку аристократизму, естетики й витонченості в епоху панування династії Цінь. Ця красномовна деталь свідчить про залежне становище жінки від національних стереотипів, тогочасної суспільної моралі й цінностей, які ставлять під загрозу здоров'я людини. Ілюстрація підкреслює, наскільки важливе питання порушує норвезький драматург, що виходить за національні межі й підтверджує значимість цього художнього твору як одного з кращих зразків світового письменства.

Зрештою, стилізацію подібного гатунку можуть виконати й українські школярі, наприклад, після прочитання, дослідження й порівняння проблематики п'єс Г. Ібсена «Ляльковий дім» і Лесі Українки «Бояриня» (10 клас, профільний рівень).

Отже, як бачимо, креолізований текст може успішно використовуватися не тільки під час підготовки до аналізу, самого аналізу твору та узагальнення вивченого матеріалу, але й на етапі творчої діяльності учнів-читачів з використанням елементів проектних технологій навчання.

Зупинимось на аспектах застосування зразків креолізованого тексту на різних етапах літературного навчання в школі, оскільки це важливо для якомога всебічного представлення такого виду (К. т.) як «шрифтова композиція», що, порівняно з іншими, майже або зовсім не використовується в навчальному процесі вчителем-словесником.

Рис. 7. Слова «Бардак», «Clock», «Dali». Приклади шрифтових композицій.

Рис.8.: Шрифтова композиція у складі медіа театру:

- а) DaniaGoh. Вірші В. Маяковського «Послушайте!», шрифтовий плакат
б) «Тіні забутих предків», кадр з х/ф (реж. С. Параджанов, 1965 р.)

Утім мусимо зазначити, що в спеціалізованій науковій літературі термін «шрифтова композиція» вживається як на позначення сукупності довжини й ритму рядка, шрифтового поля, кольорового рішення в оформленні тексту (Т. Мала, [13, с. 163]), «системи організації графічних елементів шрифту з метою повідомлення інформації» (М. Таранов, [18, с. 108]), так і твору графічного мистецтва, виконаного за допомогою алфавіту (М. Таранов,

[18, с. 108]); «композиційного графічного утворення», що складається з літер різних гарнітур, елементів літер, слів, словосполучень, висловів, цифр (О. Вечасова, [5, с. 3]; «двох взаємодоповнюючих частин: вербальної (текст у широкому його розумінні) і візуальної (шрифт, графіка, орнаментика, малюнки, світлини тощо)», композиційно довершених «на площині й відносно один одного», (О. Осетрова [14]), де «шрифт,

орнамент і предметний малюнок живуть поряд і не заважають один одному» (Є. Петюшик, Н. Афанасьєва, [15, с. 57]). Іншими словами, у першому випадку йдеться про закони побудови друкованого та рукописного тексту, у другому – універсальної, цілісної й завершеної конструкції як виду креолізованого тексту.

Науковець Т. Мала додає не менш важливі вимоги: 1) висока культура художнього виконання; 2) дотепні смислові акценти; 3) оригінальний композиційний задум.

Найбільш прийнятною, з нашого погляду, є класифікація шрифтових композицій російського вченого О. Осетрової [14] на основі характеру взаємозв'язків між шрифтом і зображенням: 1) власне шрифтові (шрифт взаємодіє з незаповненим простором чистого аркуша чи кольоровим фоном) і 2) шрифтові зображувальні [2]. У межах останніх (у залежності від типу зображення) визначено підвиди: 2.1) шрифтова графічна (шрифт + геометричні форми); 2.2) шрифтова орнаментальна (шрифт + елементи орнаменту й декору, геометричні «мотиви»); 2.3) шрифтова зображувальна (шрифт + малюнок, буквиця); 2.4) шрифтова фотографічна (шрифт + світлина як ілюстрація, асоціація до тексту).

Позиція вітчизняного художника й дослідника Р. Чугая щодо підвидів шрифтової композиції більше ґрунтується на специфіці організації тексту. Він визначає 1) ритмічну (повторення поступове наростання висоти або ширини, інтенсивність тону, об'єднання динамічних ліній літер чи слів); 2) образну [3] або образно-шрифтову (гармонійне поєднання малюнку літер із змістом напису, створення емоційного настрою, кольорове вирішення) (рис. 10); і 3) шрифтову композицію на основі лінійно-графічної стилізації (лінійно-шрифтову стилізацію) (побудова на основі прямих, хвилястих, зигзагоподібних ліній)

У підручнику С. Федун та О. Чорного зокрема йдеться про особливості організації шрифтової композиції з урахуванням правил наближеності (взаємопов'язаності смислових елементів), повтору й контрасту [19, с. 133], що однак, на наш погляд, не вносить ясності у розуміння самого явища. Проте це компенсується авторами в альбомі-посібнику для учнів, що разом з підручником

уходить до складу навчального комплексу. С. Федун і О. Чорний, слідуючи за позицією вітчизняної дослідниці Т. Каменської, подають основні закони побудови шрифтової композиції:

- чіткість, ясність, зручність читання, простота графічних форм;
- органічний зв'язок малюнка букв зі змістом тексту, образність шрифту;
- залежність малюнка букв від техніки їхнього виконання;
- ритм;
- кольорова гармонія;
- стильова єдність шрифтів;
- значеннєве акцентування в шрифтовій композиції;

- цілісність, композиційна злагодженість

Позиція вітчизняного художника й дослідника Р. Чугая щодо підвидів шрифтової композиції більше ґрунтується на специфіці організації тексту. Він визначає 1) *ритмічну* (повторення поступове наростання висоти або ширини, інтенсивність тону, об'єднання динамічних ліній літер чи слів); 2) *образну* [3] або *образно-шрифтову* (гармонійне поєднання малюнку літер із змістом напису, створення емоційного настрою, кольорове вирішення) (рис. 10); і 3) *шрифтову композицію на основі лінійно-графічної стилізації* (лінійно-шрифтову стилізацію) (побудова на основі прямих, хвилястих, зигзагоподібних ліній) [22, с. 19–50].

[1] Напр.: відеокліп групи «Бумбокс» на пісню «Люди».

Режим доступу : https://www.youtube.com/watch?v=AVu5w18U_a4.

[2] У спеціалізованій науковій літературі, на жаль, немає уніфікованого погляду на термінологічне поле цього явища. Наприклад, дослідник М. Дубінін визначає в межах Ш.к. «зображувально-шрифтову композицію» – гармонійне поєднання тексту з графічними об'єктами: малюнками, елементами орнаменту й декору тощо [8], а Р. Чугай це називає «образною композицією», «образно-шрифтовою композицією» [22, с. 36].

[3] Деякі дослідники на противагу терміну «образна композиція» вживають: «слово-образ», «образне вирішення слова»

Рис. 9. Приклади образних (образно шрифтових композицій):
 а) Лавро К. Титульна сторінки (В-во «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 2014 р.)
 б) Єрмоленко А. Мова;
 в) Африка;
 г) Sherlock Holmes

Зауважимо, що «Шрифтова композиція» як окрема навчальна дисципліна опановується здобувачами освіти професійних училищ і факультетів вишів зі спеціальностей: «Графіка», «Дизайн», «Архітектура», окрім цього студенти вчать професійно їх створювати, виконуючи курсові проекти. Однак, з огляду на перспективи широкого застосування цього виду креалізованого тексту вчителем-словесником на практиці, глибоко переконані, що певних коректив потребують навчальні плани, за якими готують фахівців-філологів і викладачів інших дисциплін до педагогічної діяльності в українській школі.

Зупинимось детальніше на описі конкретних прикладів використання шрифтових композицій у процесі навчання літератури [1].

Так, використовуючи такий вид креалізованого тексту, можемо подавати важливі дати, пов'язані з життям і творчістю письменників. Яскравим унаочненням цього є креативний погляд на справді важливу в історії світової літератури подію – рік видання казки-притчі А. де Сент-Екзюпері «Маленький принц» у виконанні грузинських дизайнерів Левана Патсінашвілі й Давида Бабіашвілі [7] (рис. 10):

Рис.10. Патсінашвілі Л., Бабіашвілі Д. 1943 – рік видання казки «Маленький принц». Шрифтова зображувальна композиція

У шрифтових композиціях також зручно презентувати етнокультуру письменника (рис. 11–12):

Рис.11. Антуан де Сент-Екзюпері. Шрифтова зображувальна композиція (шрифт- «Café de France»)

Рис.12. Мацуо Басьо. Образна композиція

Висновки. Розглянуті візуалізації можуть бути скомпоновані з використанням графічних редакторів (Photoshop, CorelDRAW, GIMP та ін.) а також окремих програмних застосунків із пакету «Microsoft Office» (PowerPoint, Publisher). Доречним буде додаткове опанування інформацією про малюнок букви, специфіку просторового взаєморозташування різних літер, характерні особливості окремих шрифтів і гарнітур, співвідношення кольору літер, слів, фону тощо. Певної ясності внесе ретельне опрацювання основних вимог до побудови шрифтової композиції, які, наприклад, більш розгорнуто подані у методичному посібнику «Шрифт та декоративне оформлення» (укл. Т. Каменська)

Утім спробуємо й ми узагальнено внести певну ясність щодо закономірностей створення шрифтової композиції, адаптуючи деякі правила побудови композиції у дизайні:

- принцип цілісності (Ш. к. – як єдине, ціле, неподільне утворення);
- принцип контрасту (протиставлення елементів Ш. к. на основі форми, кольору, об'єму, розміру з метою їх посилення чи послаблення на тлі інших складників);
- принцип динамічності (націленість на емоційно-чуттєву естетичну сферу учня-читача й глядача);
- принцип підпорядкованості (одні компоненти Ш. к. мають доповнювати інші, їх композиційно увиразнювати, продовжувати, взаємопов'язуватися на основі головних й другорядних);
- принцип новизни (Ш. к. як новий, свіжий, виразний погляд на навчальний матеріал);
- принцип збалансованості (узгодженість і стильова єдність елементів Ш. к., нічого зайвого, органічне утворення).

Література.

Аствацатуров Г. О. Дизайн мультимедійного уроку: методика, технологические приемы, фрагменты уроков [Текст] / Г. О. Аствацатуров. – Волгоград : Учитель, 2009. – 133 с.

Бидерманн Г. Энциклопедия символов [Текст] / Ганс Бидерманн ; пер. с нем.; общ. ред. и предисл. И. С. Свенцицкой. – М. : Республика, – 335 с.

Блохда О. Медиатекст и его виды. Особенности стилистики и риторики [Электронный ресурс] / Олеся Блохда. – Режим доступа : <https://www.proza.ru/2013/04/02/524>. – Оглавление с экрана. – Дата обращения: 12.08.2017.

Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) [Текст] / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпін'я : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

Вечкасова Е. Н. Шрифтовая композиция [Текст] : методические указания к курсовому проектированию для направления подготовки 07.03.01 «Архитектура» / Е. Н. Вечкасова; под общ. ред. Ю. П. Скачкова. – Пенза : ПГУАС, 2015. – 44 с.

Витковский Е. Почерк Петрарки [Текст] // Берберова Н. Н. Курсив мой : Автобиография / Н. Н. Берберова ; вступ ст. Е. В. Витковского. – М. : Согласие, 1996. – С. 3.

Грузинские дизайнеры изобразили даты в виде исторических событий [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://interesnoznat.com/interesno/gruzinskie-dizajneriy-izobrazili-daty-v-vide-istoricheskix-sobytiy.html>. – Оглавление с экрана. – Дата обращения : 12.08.2017.

Дубинин Н. Принципы построения изобразительно-шрифтовых композиций [Электронный ресурс] / Николай Дубинин. – Режим доступа : <http://www.advesti.ru/publish/design/princip/>. – Оглавление с экрана. – Дата обращения : 21.08.2017.

Ісаєва О. О. Креолізований текст на уроках світової літератури як фактор активізації читачької діяльності [Електронний ресурс] / О. О. Ісаєва. – Режим доступу : <http://svitlit.ippo.kubg.edu.ua/?p=395#more-395>. – Заголовок з екрану. – Дата звернення : 12.08.2017.

Кімакович І. Сміховий текст традиційної культури етносу : до питання про семіотичну

сутність фольклорної самосвідомості українців [Текст] / Ірина Кімакович // Народна творчість та етнологія. – 2016. – № 4. – С. 32–46.

Кукленко О. Медіатекст на уроках літератури [Текст] / О. Кукленко // Всесвітня література в сучасній школі. – 2013. – № 1. – С. 10–11.

Куприянова Т.Г. История книжного дела в Европе [Текст] : учебн. пособ. / Т. Г. Куприянова ;

Моск. гос. ун-т печати. Москва: МГУП, 2010. – 138 с.

Мала Т. В. Головні вимоги до роботи над завданнями зі шрифтовими композиціями з дисципліни «Шрифт» майбутніх фахівців з графічного дизайну у ВНЗ [Текст] / Т. В. Мала // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2010. – № 6 (193). – Ч. 1. – С. 162–167.

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Synjavska L. I.,

Ph.D.

Odesa National I. I. Mechnikov University,
Odesa, Ukraine,

ARTISTIC COMMUNICATION AS A TYPE OF COMMUNICATION

Abstract. The article reviews the peculiarities of artistic communication, in particular, in dramatic works. In the communicative theory, the dramatic text is interpreted as a special kind of linguistic expression in which the author addresses his or her intentions and motives to the reader through communicative strategies and tactics. By defining a dramatic work as a text and a type of statement through which communication between the addresser and the addressee is being fulfilled amid chosen communication strategies and tactics to achieve the pragmatic goal, we suggest our own classification of communicative strategies. We distinguish two types of communication strategies: 1) a communicative strategy of experimentation with a form of dramatic text; 2) content-based communicative strategy. These models of communication enable us to distinguish the following characteristics of communication in the dramatic text: the narrative as the basic category of the addressee's characteristic; dialogicity, theatricality, integrity, intertextuality, length in time and space, the ability to perceive, condense and transform information as a textual characteristic; game moment as a principle of reflecting reality in the text and addressee's perception, the ability to interpret and create new meanings of the text. These characteristics take into account all components of the communicative act in the dramatic text and help identify the communicative strategies of the text since they determine the specifics of the works of Ukrainian playwrights on the cusp of XIX-XX centuries.

Keywords: *artistic communication, dramatic text, communicative strategies and tactics.*

Introduction

Communication is an integral factor of the social, public, political, and business life (Pochepstov, 1999: 5 – 7), and its comprehensive analysis draws the attention of the academia in different areas of science, which study verbal and non-verbal objective laws of people's communication, the phenomena of the communicative influence as a core of any communication, the discourse peculiarities of people's interaction, etc.

What makes the scientific qualification even more complex is that the concept of communication itself is quite multivalued. It comes from the fact that "the shades of communication, its models, functions, methods of communicative analysis, and the areas of its application are highly variable. Meanwhile the terms – communicative interaction, dialogue, communicativity, interactivity – are becoming more capacious in their content and meaning" (Maliovskaya, 2005: 4). According to the scientists, communication is the name for the everyday human activity; it is the process employing which the social institutions or individuals exchange the information; it is the means of solving political and social needs of the state, society, an individual, etc.

The purpose of this article is to analyze the peculiarities of artistic communication in dramatic works.

Results and discussion

Overall, there are about 100 definitions of communication. For instance, G.V. Kolshanskyi defines communication as a transfer of the information in the human community; so he sees it as a realization of the consciousness' social nature (Kolshanskyi 1980: 88-90). A different viewpoint is suggested by the Ukrainian researcher F. Batsevyich, who differentiates the concepts of interaction and communication, with

interaction being more general and communication being a more specific notion. "Communication (Lat. *Communico* – *I communicate with someone*) is the aspect of social interaction comprising the meaning and the ideal content; it is the recording of the information on the various communication processes" (Batsevyich 2004: 28). O. Selivanova indicates that "communication is the targeted process; the activity, which employs speech as one of its means, while the text is the sign-based coherent form of its organization" (Selivanova, 2002: 32). V. Krasnykh defines communication as "the process of interaction of two or more linguistic personas, aimed at transferring/receiving/exchanging of the information, therefore this or the other influence on the interlocutor necessary for conducting their joint activity (Krasnykh 2003: 79). Placing the emphasis on the ways and means of transferring the information, R. Birdwhistell interprets communication as a multi-channel system which is both the result and the means of regulation of the forms of human life activity. He associates all the means of communication with the communicative interrelations with one another, while their communicative significance is gained during the immediate application in the process of communication (Birdwhistell 1970). Communication is the process when one person stimulates the other person (or persons) to participate in the communication by verbal and/or non-verbal messages, according to V. P. Richmond and J. K. McCroskey (Richmond, McCroskey 2004: 1), while L. Medvedeva singles out a unit of the communicative phenomena analysis, "What is of great significance for the theory of communication and communicative acts is the combination of the speech acts and para-speech hand

and arm gestures and facial expression, which function as the signs". (Medvedeva 1989: 46).

Therefore, the communication is a complex phenomenon, associated with the producing, transferring, and consuming the meanings through different means of communication (oral, printed, radio, films, computer networks) in the endless number of contexts (interpersonal, racial, cultural, political, organizational, international). We can establish that the scientists single out the following features of communication: procedurality, consistency of purpose, transferring the message utilizing semantic-and-sign interaction, the common nature of information in the message, etc.

It should be noted that J. Heims believes that it is quite difficult to define communication in advance and there are only general features the communication may possess in its specific implementation (quoted in Pocheptsov 1999: 18). However, in our work "the communication will be defined as the processes of re-coding of the verbal domain into non-verbal and the non-verbal into the verbal one. Historically speaking, the communication intended this: to make the other person take a certain action. So, what matters for communication is moving from One individual's speech to the Other individual's actions. This is the primary aim of transferring the meaning between the two autonomous systems, i.e. two individuals" (Pocheptsov 2001: 14). The suggested definition establishes the most significant components of communication as an extremely complex heterogenic phenomenon and its cross-cutting aim - the influence upon another person.

Communication is possible through different material signs and languages, however, the scope of our research is limited to the communication utilizing artistic texts, artistic works, dramatic works in particular - that is the artistic communication.

The artistic communication is a practical activity, which is – along with translation – perhaps, one of the most ancient types of philological human activities, which is associated with the emerging of writing systems. It is the writing system that records an oral expression in the stable and fixed form; it distances the message from its Sender and gives an opportunity to understand, interpret, and perceive the text by the Receiver.

The meaningful feature in the study of artistic communication is that it is an interdisciplinary matter which is addressed in philology, anthropology, psychology, sociology, pedagogics, biology, computer science, and other areas.

Today, different fields of knowledge have accumulated the solid experience of communicative analysis, while communication is a subject of humanities research where the various theoretical approaches to the fictional communication analysis are suggested. Among others, these are the literary model by V. Shklovskyj, the theater model by M. Vreninov, folklore model by V. Propp, culturalogical model by M. Bakhtin, narrative model by Tsv. Todorov, as well as

P. Yershov's theater model, O. Pyatyhorska's text model, J. Huizinga's game model.

The literary model by V. Shklovskyj explains the function of the art through the concept of "distancing", which creates a new unknown object from the known one.

By distancing from the biographical and extra-textual categories and parameters, V. Shklovskyj emphasizes the issue of the form. "A literary work is a pure form, it is not a thing or a matter, but rather the correlation of matters. Entertaining, tragic, global, and small works, with the world counterposed to the world, or a cat counterposed to a rock – are all equal (Shklovskyj, 1983: 4).

The researcher is one of the first to suggest the formulas - schemes, which are the basis of the artistic texts.

V. Shklovskyj, in terms of communication science, brings the text as an object of communication and its function in the procedural dimension to the spotlight.

M. Yevrejnov in his theater model investigates the problem of the artist's role in the theatre, the problem of the relationship between the director, actors, artists, stage director, and integration of the signs of different semiotic systems in one text. The scientists argue that successful communication can be reached through the theatricality which features people's everyday life (Yevrejnov, 1911: 101). We employ the idea of theatricality for our research into the communicative strategies of the drama text.

V. Propp's model helps single out the functions, serving as a basis for the text, as well as their sequence and number. These functions are analyzed in Propp's work "Fairytale Morphology" where they are seen as basic components of a fairytale (Propp 1968: 285). V. Propp also studied the elements of the comic in the folklore texts (ibid: 286).

M. Bakhtin's culturological model of communication takes into account the Sender category in a communicative act. "A word is targeted at an interlocutor, at who that interlocutor is. There is no abstract interlocutor, no a so-called a person in themselves" (Bakhtin 1997: 93).

M. Bakhtin introduces the concept of metalinguistics, which covers a dialogue relationship, too, including the speaker's attitude toward their own words (ibid: 311). The other M. Bakhtin's fundamental idea is carnivalization which eliminates the border between an actor and a viewer. "Carnival does not differentiate the audience and performers. It does not recognize the footlights even in their initial form" (ibid: 12).

Dialogics and carnival are the major M. Bakhtin's ideas, which single out the culturological model of communication.

The narrative model of communication explains the nature of the dramatic text sender and serves as a multi-layered scheme, which integrates an author, story-teller, narrator, desirable author, a real and a desirable reader.

O. Pyatyhorskij in his model highlights the concept of text and its correlation with the categories of time and space; he analyses the problem of the Other and specifies the text features, "Text is something that exists only in the perception, reading, and understanding of those who have already perceived it" (Pyatyhorskij, 1962: 59). The text is an intention to be sent and received, so it is a signal. "A specific text can be generated by nothing but the other text (ibid: 56). Therefore, O. Pyatyhorskij's model suggests the scheme of communication and distinguishing features of the text as a signal, a fact of consciousness objectification and its ability to generate new texts through a plot or a situation.

The analysis of the Ukrainian dramatic works of late XIX - early XX centuries in terms of realization of communicative strategies in our research will require the utilizing of philosophic-and-cultural approach to communicative processes, which implement the speaker's communicative needs and intentions. The general intention determines a communicative strategy and its choice. The communicative intention is a conscious or intuitive intention of the Sender who determines the interior program of the speech and the way to implement it (Batsevych 2004: 116). So the best practical realization of the Sender's intentions in achieving a specific goal he or she sets and the selection of successful and efficient steps in communication determine the communicative strategy which is implemented in the communicative act by means of the text.

Dramatic fiction is a unique verbal composition, the results of Sender's and Receiver's activities when they are having a conditional artistic dialogue. When creating an artistic text, the author puts his or her authorial artistic comprehension of the reality, which is sometimes understandable to him or her alone, however, he or she addresses his or her ideas and intentions to the reader who is ready to get involved in the process of decoding these intentions, meanings, and connotations, embodied in the figurative words of the text. One of the ways of understanding the problem of the psychology of the artistic work is the analysis of communicative strategies - both author's and genre-and-type ones - which in their distinguishing manner are interpreted in the artistic work, including drama.

The communicative potential of drama has been little studied and has been focused on in very few investigations. Taking into consideration such pieces of research, as well as the findings of literary theorists, theater critics, and communicativists, we are going to look at the communicative strategies of Ukrainian drama works of late XIX - early XX centuries.

The communicative strategy is defined as the realization of the Sender's intentions to reach their communicative goal during a communicative act.

The communicative strategy implies the choice of efficient steps of communication - the communicative tactics, which are directly involved in the process of text generation.

The problem of the typology of communicative strategies hasn't been solved yet, because the existing

classifications take into consideration only separate aspects, such as forms of communication, the field of communication, types of the discourses.

For instance, T. Van Dijk, building his classification on the type of the discourse, singles out the following strategies: cognitive, contextual, those of understanding, speech, semiotic, syntactic, conceptual, and textual (Batsevych 2004: 119). Other researchers suggest two types of strategies: the communicative and contextual.

O. Issers, too, specifies two communicative strategies: 1) the paramount large-scale strategy of thinking activation (to activate mental processes); 2) secondary strategy of forming a new position (Issers 2002). Having analyzed the existing typologies of communicative strategies, we can establish the fact that all of them take into account the goal of communication, while the ways and methods of achieving it - that is the communicative tactics - will be distinguishing for each. The communicative strategy and tactics fall under genus-species relations both at the verbal and non-verbal levels of the text. The author plants into the text his or her own understanding and interpretation of reality; he or she encodes meanings and concepts, which will be decoded by the addressee through this very text.

The communicative strategy features a set and individual integration of speech and paralinguistic tactics, which are realized in the dramatic text and have a different effect on the addressee. The embodiment of an individual author's strategy is the choice between certain discourse situations, conditions of communication, relations between the communicants, and their personalities - social, cognitive, and psychological.

Taking into consideration the peculiarities and specific nature of the scope of this research - Ukrainian dramatic works - the communicative strategy in the work is defined as the author's intention to arrange the discourse of the fiction work so that he or she could ensure it is efficiently perceived by the Receiver (Addressee). The realization of the communicative strategy is provided by the communicative tactics, which is introduced in the body of the text using a combination of different steps.

The communicative strategy is the "vector" of the speech behavior of the author, which is implemented in the addresser's choice of well-considered step-by-step speech actions, enabling the understanding between the author and the reader; this is the line of the speech behavior, chosen on the basis of understanding the communicative situation in general and reaching for the effect of the successful, conditionally simultaneous communication with the reader.

The communicative tactics is a specific step, relevant for the specific stage of realization of the author's communicative strategy and aiming at addressing the specific communicative task.

Both of these communicative strategies have quite a different system of communicative tactics and steps.

The experiments with the forms of the dramatic text are the rules and sequence of the phrases'

arrangement, observed by the addresser of the drama text as, first of all, the determined type-and-genre form which correlates with them.

The content strategy is step-by-step planning of the goal of communication, the achievement of which requires ideological-and-thematic as well as an imaginative system of the dramatic work.

Both these strategies, in our opinion, determine an individual author's style of communication, its unique nature, the interaction between tactics and steps in the dramatic work's text thus being the means and ways to reach the goal. The analysis of the dramatic work legacy of the Ukrainian playwrights of late XIX – early XX centuries amid given communicative strategies made it possible to single out the communicative processes of "literaturization" of drama's intertextuality as an expression, author's presence, type-and-genre transformations of the drama texts of the mentioned period.

Conclusion

In the view of above mentioned, we can put forward the fact that in the communicative theory, the dramatic text is interpreted as a special kind of linguistic expression in which the author addresses his or her intentions and motives to the reader through communicative strategies and tactics. By defining a dramatic work as a text, a type of statement which ensures communication between the addresser and the addressee through the chosen communication strategies and tactics to achieve the pragmatic goal, we suggest our own classification of communicative strategies. With the drama text defined as the expression that ensures communication and features the integration of content and form as a complete artistic work, we single out two types of communicative strategies: 1) a communicative strategy of experimentation with a form of dramatic text; 2) content-based communicative strategy. After analysing the models of communication, suggested above, we can distinguish the following specific features of communication in the dramatic text: the narrative as the basic category of the addressee's characteristics; dialogicity, theatricality integrity, intertextuality, length in time and space, the ability to perceive, condense and transform information as a textual characteristic; game moment as a principle of reflection of reality in the text and perception of the addressee, the ability to interpret and create new meanings of the text. We believe these characteristics take into account all components of the communicative

act in the dramatic text and bring to light the text's communicative strategies since they determine the specifics of the works of Ukrainian playwrights of the cusp of XIX – XX centuries.

References

- Bakhtin, M. M. (1997). Iz arkhivnykh zapisey k rabote «Problemy rechevykh zhanrov». In *Sobr.soch. v 7 t.* T. 5. M.: Russkiye slovari, 207-286.
- Batsevich, F. S. (2004). *Osnovi komunikativnoi lingvistiki* (Pidruchnik). Kiiv: Akademiya. Geyzinga, Y. (1994). *Homo Ludens. Dosvid viznachennya igrovogo yelementa kul'turi*. K.:Osnova.
- Yevreinov, N. N. (1911). *Khudozhniki v teatre* V. F. Komissarzhevskoy. In *Pamyati Very Fedorovny Komissarzhevskoy*. URL: <https://www.twirpx.com/file/2402394/>
- Zhenett, Zh. (1998). *Figury. Raboty po poetike*. V 2-kh t. M.: Izd. im. Sabashnikovoykh. Issers, O. S. (2002). *Kommunikativnaya strategiya i taktika russkoy rechi*. M.: URSS. Kamenskaya, O. L. (1990). *Tekst i kommunikatsiya*. M.: Vysshaya shkola.
- Kolshanskiy, G. V. (1980). *Kontekstnaya semantika*. M.: Nauka.
- Krasnikh, V. V. (2003). «Svoy» sredi «chuzhikh»: mif ili real'nost'? M.: ITDGK. Mal'kovskaya, I. A. (2005). *Znak kommunikatsii. Diskursivnyye matritsy*. M.: KomKniga.
- Medvedeva, L. M. (1989). O tipakh rechevykh aktov. In *Vestnik Khar'kovskogo gos. un-ta*. #339, 42 – 46.
- Pochepcov, G. G. *Teoriya komunikatsii*. URL: [http:// socio.ge/downloads/komunikaciisteoria/pochepcov%20teoria%20komunikatsii.pdf](http://socio.ge/downloads/komunikaciisteoria/pochepcov%20teoria%20komunikatsii.pdf)
- Propp, V. Ya. (1968). *Morfologiya skazki*. M.
- Pyatigorskiy, A. M. (1962). *Nekotoryye obshchiye zamechaniya opisatel'nogo rassmotreniya teksta kak raznovidnosti signala Strukturno-tipologicheskiye issledovaniya*. M.: Nauka.
- Selivanova, Ye.A. (2002). *Osnovy lingvisticheskoy teorii teksta i kommunikatsii* (Monogra- ficheskoye uchebnoye posobiye). Kiyev: Izd-vo ukr. Fitosotsiologicheskogo tsentra.
- Tarasov, Ye.F. (1975). Status i struktura teorii rechevoy kommunikatsii. In *Problemy psikhologicheskoy*. M., 139-150.
- Todorov, Tsv. (2006). *Ponyattya literaturi ta inshi yese*. K.: Kiïvo-Mogilyans'ka akademiya.

SCIENTIFIC HERITAGE AND STYLISTIC ORIGINALITY OF THE CRITIC

Abstract. The article examines the issues of the scientific and creative heritage and the stylistic originality of Academician M.Kushjanov, based on the observations of the creative work of a scholar by literary critics. M.Kushjanov is an outstanding scholar philologist, academician, the Honored worker of science of Uzbekistan. He is the author of more than 500 scientific and popular-scientific works and over 50 books, his special attention to the character, composition, story, conflict in the analysis of the literary work.

Keywords: *literal studies, character, plot, composition, conflict, language, style, method and skills.*

The role of the prominent scientist and critic Matyakub Kushjanov in the development of Uzbek literary studies is invaluable. Throughout his life, the scientist has gone through a difficult life. From the first years until the end of World War II, he defended his honor in the bloody battlefield. Having returned from the war with a glorious victory, Matyakub Kushjanov continued his skills in literary criticism and critical science. Science also requires a particular sniper. Matyakub Kushjanov's critical skill in the interpretation of fiction is first and foremost evident in the deep logical reasoning of the process of transforming life into an artistic reality and the psychology of the characters. It defines the specific style of the scholar in the analysis of fiction.

"Style is an inward image of the character. The style is, in a way, destiny. The final steps, the last steps, are the interconnectedness of celebrities. For example, Izzat Sultanov was known as a literary theorist in the 30s. Throughout his long life, the scientist has dealt with problems in theory. Matyakub Kushjanov introduced a character problem to Uzbek literary criticism. He has studied dozens of writers and poets in terms of character issues. In his first book, Ozod Sharafiddinov raised the issue of heart and poetry. All his works and articles are based on the problems of the heart". [1, p. 201].

These remarks by the well-known literary scholar A.Rasulov, despite some exceptions, are important in identifying the three most influential scholars of the 20th century, their scientific conception and methodological originality. We see this in the right confession of many scholars.

Well-known literary scholar Kh.Umurov reflects on the criticism of the 60s and illustrates M.Kushjanov's critical thinking skills through his analysis of A.Kadiri's and Oybek's novels.

The scientist's book, "Abdulla Kadiri's Fine Art" notes that the writer's art is primarily reflected in the aspects of the historical period portrayed in the novel, but how well the writer can interpret the characters and the actual details. "This analysis, when it is appropriate, is overwhelmed by its emotions, «its pain» and its belief, with its publicist spirit and philosophy". [1, p. 78]. These points are a clear statement of the peculiarity of the scientific method of the scientist M. Kushjanov.

Indeed, M. Kushjanov's scientific analysis is based on consistent, systematic, logical observations of the character and artistic features of the work. One of the

features of critical interpretations is that instead of dry academics, lively reasoning, scientific analysis, and the combination of publicist spirit and figurative expression, and sometimes even artistic expression and use of life stories, are presented. Such a method of interpretation attracts both experts and ordinary readers, causing the scholar to read literary and critical observations as enthusiastically as the work of fiction.

"The critic's passion can also infiltrate the reader, giving him the opportunity to come to a compelling conclusion. While the reader has strong conviction that the critic's opinion is valid, it contributes to the writer's full understanding and understanding of the specific psychology of creation". [2, pp. 78-79].

The Ural Utaev collection of literary and critical articles "Criticism and Style" also contains several articles on the scientific and creative activity of M. Kushjanov.

Commenting on the recognition of M.Kushjanov as a "master scientist" in the literary community, he summarizes A.Kadiri's observations that reveal his heroic skill: The chain seeks to unravel the images of Otabek and Kumush by analyzing artistic means, such as reflections". [5, 112].

U.Utaev, in another respect, focuses on the methodology and methodological peculiarities of the scientist, emphasizing the skills of "re-creating" the analysis process.

"When you look at M. Kushjanov's research on A.Kadiri, Oybek, A.Kahhor, you come across another peculiarity - the way you recreate images through literary studies. The critic analyzes the characters in the works of "The days gone by," "Qutlug' qon," "Navoi," and "Sarob" in the same way, as if to recreate them through literary studies. [5, p. 126].

Indeed, the method of reproduction that the scholar emphasizes, in the broadest sense, works with artistic text, analyzing all the components of the work in a single center - the ideological aesthetic concept of the artist and the problem of hero creation, exploring the relationship between the whole part. M. Kushjanov is recognized as a new direction in Uzbek literary criticism.

The articles in the 2012 book "Matyakub Kushjanov in Memory of Contemporaries" are typical for the evaluation of the scientific and creative heritage and scientific potential of the scientist. In the words of famous literary scholars, colleagues and students the main attention is given to the new conception, methods

of analysis and interpretation, scientific courage of M.Kushjanov, brought to Uzbek literary criticism. In particular, Izzat Sultan drew a scientific portrait of the scientist in his article "Courage" in his 80th anniversary, with his first article "Character Formation" published in the journal "Звезда Востока" in the 50's, which was well-received in the literary community. Press reports that writing about M. Kushjanov, the scientist supports his ideas about the "Kushjanov School" by his student N. Khudoyberganov.

"The scientist has a great deal of insight into what talent is and what literary fiction is in the literature. The critic's skill is demonstrated by the critic with a distinctive and artistic taste. The work of the scientist in the literature on conflict, plot and composition is distinguished". [3, p. 11]. The Hero of Uzbekistan, Ozod Sharafiddinov, told about the first book by a leading critic when he was a publisher. Writers like Oybek, Abdullah Qahhor, and Asqad Mukhtar have supported the scholar in every way. The article by academician B.Nazarov "The personality of the critic and creative originality" and the epilogue "Sabrgul" [4], which was added to the death of the scientist in the form of appendices, highlight the main directions of the personality and scientific-creative heritage of the scientist. B.Nazarov writes about the influence of M.Kushjanov in the literary community in the first years of his work:

"From the late 50s and early 60s, the writers, who were actively involved in the literary process, began to adjust their composers, to a certain extent, in the direction of M. Kushjanov's ideas. He gradually became the leader of the caravans of opponents". [3, pp. 67-68]. Scientist Kushjanov believes that the main feature of his scientific potential is, first and foremost, "to convey the artistic elegance in the work, the defining factors and the secrets of his writing skills". In his article "Sabrgul", the scientist wrote that during his last years of life he suffered from various diseases, including blindness: "This is how the teacher was able to make life simple. Most who know Matyakub know that he was a sniper. Matyakub was both accurate and portable. But his sniper was not a sniper who destroyed something, but rather a sniper who subdued the creature".

We also read such beautiful words, thoughts of the scientist and the writing skills of U.Normatov, Sh.Kolmirzaev, K.Yuldoshev, S.Umirov.

Scientists who have researched Matyakub Kushjanov's work acknowledge that the reader who is familiar with the research of the scientist is impressed by the readings of the fiction. Matyakub Kushjanov as a theoretician, deeply researched the theoretical foundations of poetic elements such as plot and composition, conflict. Consequently, his main criteria for the evaluation of a work of art will continue to depend on these issues.

Usually when we look at the scientific activities of the major figures of the Uzbek literary criticism, we find a lot in common. We see that each of the leading literary critics has chosen prominent artists, writers and poets as their subject of study. We see that one aspect

(their main scientific activity) of their scientific work is to discover the poetic world of these artists. In particular, O.Sharafiddinov and N.Karimov are known as poetry, and U.Normatov is known as a scholar of prose. At the same time, it should be noted that the core of their scientific work is undoubtedly the work of the above-mentioned famous jeweler. It is not accidental. Because of its great scientific potential, it requires high art samples. Therefore, it is natural for these scholars to choose their own scientific objects, first of all, the most mature works of talented artists.

From this point of view, Matyakub Kushjanov's scientific and creative activity is also unique. At the center of his scientific activity are the three great figures of the 20th century Uzbek literature - the works of Abdulla Kadiri, Oybek and Abdulla Kahhor. The scientist, as one of the earliest explorers of these famous word artists, was one of the founders of their poetic world with deep scientific analysis. His scholarly books, such as "The Art of Abdulla Kadiri", published in the 50s, and 'Uzbek Identity' in the years of independence, constitute a special page in the field of Oriental Studies.

Of course, Matyakub Kushjanov's scientific heritage is not limited to this. His literary portraits, articles, reviews of leading trends in the literary process, scientific observations on the works of Russian and world literature writers, such as Shukur Kholmiraev, Abdulla Aripov, Muhammad Ali, as well as many famous poets of his time, are the extent of his research. However, more than half a century of Uzbek literary criticism is difficult to imagine without Matyakub Kushjanov. In his scientific work we see that from the works of the greatest figures of 20th century Uzbek literature to the young talents who are now entering the literature, the works of the representatives of children's literature such as Quddus Muhammadi and Qudrat Khikmat.

The scientific potential of the scientist is unique. The wind of the period did not slow down where it blew. Knowing the basis of literary criticism as the basic rule for establishing aesthetic criteria, the scholar sought, first and foremost, his approach to the world of beauty and elegance in the work of art.

REFERENCES:

1. Расулов А. Танқид, талқин, баҳолаш. –Т.: ФАН, 2016.
2. Умуров Ҳ. Таҳлил санъати. – Т., 1978.
3. Матёқуб Қўшжонов замондошлари хотирасида. –Т., 2012.
4. Б. Назаров. Сабргул. "Ўзбекистон адабиёти ва санъати", 2005 йил, 19 август.
5. Ўтаев Ў. Танқид ва услуб. – Т., 1979.
6. Дилмурод Қуროнов. Адабиёт назарияси асослари. – Т.: "Навоий университети", 2018 й.
7. Матёқуб Қўшжонов. Танланган асарлар (Матёқуб Қўшжонов таваллудининг юз йиллигига). Т.: "Шарқ" нашриёти, 2019 йил.
8. Ш.Каримов "Устоз ибрати", "Хуррият", 2007 йил, 16 май.

9. Умиров С. Адабиётимиз синчиси эди // "Моҳият", 2005 йил, 19 август.

10. Иззат Султон "Олимнинг жасорати" // Ўзбекистон адабиёти ва санъати, 1998 йил, 12 июнь.

11. Б. Назаров. Танқидчи шахси ва ижодий ўзига хослик. Ўзбек тили ва адабиёти. 2008/6.

Kravchenko N. H.

Ph.D. in Philology,

senior lecturer at the department of foreign languages,

Research and Educational Center of Foreign Languages of the NAS of Ukraine

INNER SPEECH AND FORMS OF ITS IMPLEMENTATION IN THE SHORT STORY GENRE (ON THE MATERIAL OF THE GERMAN-LANGUAGE ARTISTIC DISCOURSE)

Кравченко Наталія Григорівна

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри іноземних мов,

Центр наукових досліджень та викладання іноземних мов НАН України

ВНУТРІШНЄ МОВЛЕННЯ ТА ФОРМИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ У НОВЕЛІСТИЧНОМУ ЖАНРІ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ)

Summary. A prominent feature of inner speech is the interactivity between the character's and the author's speech. This reveals not only the communicative aspect of the character, his emotional spectrum and worldview, but also the linguistic and psychological essence of the author. At the same time, the author's artistic intentions are presented, which reflect the peculiar structure of the inner speech in the plane of genre form, in particular small epic form – short story. The interaction between the choice by the author of the genre and the types of implementation of inner broadcasting in it is established. The unique nature of the inner speech reproduced by the corresponding compositional speech forms is noted.

Анотація. Прикметною ознакою внутрішнього мовлення є інтерактивність відношень мовлення персонажа і автора. У такий спосіб розкривається не тільки комунікативний аспект персонажа, його емоційний спектр та світосприймання, а й лінгво-психологічна сутність автора. Водночас презентуються авторські художні інтенції, котрі відображають своєрідну структуру внутрішнього мовлення у площині жанрової форми, зокрема малої епіки – новели. Установлено взаємодію між вибором автором жанру та видів реалізації внутрішнього мовлення у ньому. Відзначено унікальну природу внутрішнього мовлення, відтворену відповідними композиційно-мовленнєвими формами.

Key words: *free indirect speech, inner monologue, stream of consciousness, thinking activity, genre.*

Ключові слова: *невласне-пряма мова, внутрішній монолог, потік свідомості, мисленнєва діяльність, жанр.*

Постановка проблеми. У сучасній філологічній науці одними з актуальних лінгвістичних об'єктів є комунікативні акти, які відтворюються вербальними і невербальними засобами у формі зовнішнього і внутрішнього говоріння. Звісно, процес комунікації передбачає не тільки мовленнєве вербальне відображення, а й реалізацію мисленнєвої діяльності адресанта у кореляції з лінгвальними й інтралінгвальними чинниками. Тому при вибудовуванні зовнішнього промовляння неперевершену роль відіграє внутрішнє мовлення, прояв емоційного, психічного стану суб'єкта, відбиток його світоглядних позицій, вподобань, намірів, інтересів. Загалом формування комунікативної моделі мовця відбувається під впливом внутрішнього мовлення. Воно репрезентує глибинні шари психіки мовця, його індивідуальні характеристики та виконує комунікативну, пізнавальну, впливову функції. Це мовлення наділено конотативною властивістю, здатністю впливати на читача через персонажа – оповідача, котрий виступає як суб'єкт, так і об'єкт мовленнєвого процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Примітним для художньої літератури є реалізація оповідного плану адресанта завдяки внутрішньому мовленню, яке презентує його психоемоційний стан та водночас виокремлює авторську суб'єктивну картину світу. Зокрема, про це свідчать публікації Б. Ф. Басва, С. В. Семчинського, Л. С. Виготського, К. Я. Кусько, М. І. Голянич, Н. Ільїної, В. А. Кухаренко, Д. Штефан, Г. фон Греневіц і Г. фон Вільперт.

Персональне мовлення оповідача у формі «Я» характеризується своєрідними ознаками. Воно розкриває усі аспекти психоемоційної складової адресанта, пов'язані зі світосприйняттям, почуттями та цілою гамою емоцій. Зважаючи на ці характеристики, внутрішнє мовлення заслуговує міждисциплінарного вивчення. Дійсно, сутність цього феномену відбиває його інтегральний статус. Це підтверджено багатьма науковими розвідками психолінгвістики, лінгвосинергетики, нейролінгвістики, нейропсихології, соціолінгвістики, соціальної психології [12, с. 47].

У площині психолінгвістичних студій внутрішнє мовлення увиразнюється частотністю дослідження. Науковців привертає увагу особлива природа внутрішньомовленнєвої діяльності, а також генеза її виникнення.

Так, Н. Ільїна наголошує на визначальному вкладі ученого Б. Ф. Баєва у розвинення теорії внутрішнього мовлення. Б. Ф. Баєв зазначив основні підстави його виникнення та виокремив відповідні етапи:

- у філогенезі, коли обставини еволюційного перебігу суспільно-історичного розвитку потребують процесу обміркування, планування. Як наслідок, індивід вдається до розміркування з метою проектування певних обставин і життєвих ситуацій;

- в онтогенезі – при оволодінні дитиною лексикою, а також при формуванні та становленні вербальної й образної пам'яті, в процесі збагачення лексичного навантаження та опанування граматичними структурами, що протікає у взаємодії із зовнішнім мовленням.

Учений окреслив типологічну класифікацію внутрішнього мовлення. Це генетично рання форма мовлення, коли воно виокремлюється суто психологічною складовою і пов'язане з активною діяльністю (матеріальні, перцептивні дії та виголошене мовлення). Рання форма мовлення корелює із зовнішнім говорінням. Учений доводить також існування розвиненої форми – внутрішнього мовлення. На його переконання, ця форма функціонує автономно і є своєрідним способом розкриття складних емоційно забарвлених внутрішніх станів особи [1, с. 18–19].

Психолінгвістичну сутність внутрішнього мовлення ретельно вивчав Л. С. Виготський. Зокрема, він ідентифікував внутрішнє мовлення як самостійний етап мовленнєвого мислення. Для цього особливого виду мовлення дотична автоадресованість із вживанням нетипових мовних і мовленнєвих засобів. Також учений визначив, що внутрішнє мовлення ґрунтується на глибинному механізмі абстрактно-логічної мисленнєвої діяльності, у подальшому розгорнутої у зовнішнє мовлення [2, с. 143].

Л. С. Виготський вказує на предикативність, уривчастість, фрагментарність, стислість, ідіоматичність внутрішнього мовлення. Зокрема, мовець зосереджується на певній ситуації чи події та вживає переважно присудки; для фонетичного складу притаманна редукованість (компресія лексем за рахунок відсутності голосних чи приголосних). Унаслідок зливання декількох лексем в одне ціле відбувається нашарування змістів. У результаті, спостерігаються масштабні закодовані лексеми із особливою структурою та змістовним навантаженням. Це явище отримало назву аглютинації. Таким чином, об'єднання лексем призводить до превалювання змісту над значенням. При цьому сигналізується поява своєрідного змісту, зрозумілого тільки адресанту. У такий спосіб у вжитку окремої особи з'являються

ідіоми для позначення певних понять або подій із ексклюзивним значенням [3, с. 341–349].

Отже, внутрішнє мовлення експліковано мисленнєвими механізмами і відзначено унікальністю.

Відповідно до позиції С. В. Семчинського, у площині внутрішнього мовлення фігурують об'єктивність і суб'єктивність, мисленнєвий і мовленнєвий процеси. Адресант пізнає світові реалії не споглядально, а активним способом завдяки своїм практичним навичкам і уявному способу відображення дійсності. Як наслідок, пізнання об'єкта індивідом має суб'єктивний характер із винятковими ознаками. Також у внутрішньому мовленні розгортається рема, тема повідомлення усувається, а часову послідовність подій не узгоджено. При цьому відтворюються лише найважливіші й найсуттєвіші факти для мовця [8, с. 242–243].

Дослідниця К. Я. Кусько вказала на лінгво-психологічну сутність внутрішнього мовлення. Своєю думку вона обґрунтувала зв'язком внутрішньомовленнєвої діяльності суб'єкта із соціальними факторами та психологічними проявами, що має свій відбиток на її формуванні. Така взаємодія дозволяє продемонструвати психологічну складову внутрішнього мовлення, за допомогою якої автору найвлучніше видається показати усю поліфонію емоцій та тональність настрою протагоністів на тлі соціальних явищ [6, с. 46–47]. У результаті, внутрішнє мовлення характеризується «кодуванням» змісту тексту з неординарною синтаксичною структурою.

Цю ж думку поділяє і М. І. Голянич, яка наголошує на наявності у внутрішньому мовленні відповідних складників для «трансляції» змісту із індивідуальною концептуальною будовою, сформованою власним досвідом і особистісною позицією адресанта. Цікавим є те, що «ретрансляція» і «розкодування» мовленнєвого потенціалу зрозумілі тільки мовцю, оскільки він є творцем власного міркування [4, с. 88].

Серед дослідників не існує одностайної дефініції щодо визначення поняття внутрішнього мовлення у контексті його розподілу на типи.

Так, В. А. Кухаренко пропонує ідентифікувати внутрішнє мовлення як симбіозне поняття, тобто не виокремлювати з нього окремі підвиди. На її думку, внутрішнє мовлення інтегрує усі різновиди мисленнєвої діяльності, тому може уособлювати всі форми внутрішньомовленнєвого процесу [7, с. 171].

Німецькі лінгвісти наголошують на психологічному наповненні внутрішнього мовлення, яке на рівні дискурсу виражається внутрішнім монологом, невласне-прямою мовою і потоком свідомості [11, с. 13]. Попри таке тлумачення, розповсюдження отримала й інша позиція. Д. Штефан розглядає внутрішній монолог у кореляції з невласне-прямою мовою, наділяючи його домінантним статусом [9, с. 144].

Зокрема, німецькі науковці Г. фон Греневіц і Г. фон Вільперт не ідентифікують окремо внутрішній монолог і потік свідомості. Вони виходять з того, що внутрішній монолог презентує оповідний характер невіголошених мисленнєвих дій, асоціативних образів персонажа у площині потоку свідомості [6, с. 34].

Попри розмаїття трактувань, доцільно дотримуватися позиції щодо автономного функціонування внутрішнього монологу, невластиво-прямої мови і потоку свідомості.

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Під час дослідження внутрішнього мовлення на рівні художнього дискурсу було помічено підхід автора до вибору жанрової форми з метою втілення і реалізації задуманого комунікативного аспекту, зокрема презентації внутрішньомовленнєвої діяльності. Звісно, завдяки внутрішньому мовленню демонструються психологічні стани персонажа, його багатоманітна гра настроїв і переживань, які зображено на тлі життєвих ситуацій. Зважаючи на ці характеристики, частотність використання внутрішнього мовлення в новелістичному жанрі є зрозумілою.

Мета статті – детермінувати особливості зображення внутрішнього мовлення на тлі жанрових традицій.

Виклад основного матеріалу. Внутрішнє мовлення наділене психологічною природою. При цьому адресант виступає в ролі як відправника, так і приймача – адресата внутрішньомовленнєвого повідомлення. Таким чином, адресант уособлює систему відправлення й отримання інформації. Перш за все, це стосується внутрішнього монологу та потоку свідомості. Тому для цих явищ актуальна автоадресованість, автокомунікація та діалогічність.

Необхідно зазначити, що внутрішній монолог – це вид внутрішнього мовлення, літературно-художній прийом, а також складова психофізіологічного наповнення внутрішніх процесів персонажа; він характеризується діалогічністю та відтворений 1-ою або 2-ою особою одиниці. Варто наголосити на винятковій значущості внутрішнього монологу на рівні дискурсу, за допомогою якого автор спроможний детально передати усі перипетії внутрішнього стану персонажа.

У свою чергу, потік свідомості може містити вкраплення невластиво-прямої мови, а також мати ознаки незв'язності асоціативних композицій мисленнєвої діяльності. Для цього типу внутрішнього мовлення характерно вживання поліфонії візуальних, акустичних та сенсорних образів із інконгруентним лінгвістичним змістом та послабленою валентністю синтаксичних структур без часових і просторових зв'язків. Архітектоніка потоку свідомості виокремлюється переважно хаотичністю мисленнєвих процесів на тлі розвитку сюжетної лінії дискурсу.

Таким чином, потік свідомості – вид невластиво-прямої мови наративної техніки, експлікований репродукцією об'ємних структурних конструкцій у формі мисленнєвих рефлексій, асоціативних образів, обмірковувань [6, с. 90].

На противагу внутрішньому монологу та потоку свідомості, невластиво-пряма мова – літературний прийом, який поєднує прикмети прямої і непрямой мови. Прямою мовою у невластиво-прямій мові передано чуже промовляння, роздуми персонажа, що марковані взаємодією авторського мовлення і мовлення персонажа. У результаті, невластиво-пряма мова відтворює макро- та мікросвіти персонажа та його психологічний стан неповноцінно.

У художньому дискурсі внутрішнє мовлення репрезентовано у формі невластиво-прямої мови, внутрішнього монологу та потоку свідомості. Необхідно зауважити, що внутрішній монолог та потік свідомості продукуються 1-ою та 2-ою особами одиниці та сигналізуються діалогічністю. Ці види внутрішнього мовлення дозволяють автору найбільш влучно продемонструвати світогляд адресанта та палітру його емоційних коливань: від піднесеності до драматичності, оскільки комунікативний акт подається персоніфікованим оповідачем. У цьому сенсі внутрішній монолог і потік свідомості переважно корелюють з малою жанровою формою – новелою.

Новела як жанрова форма виокремлюється «режимом економії», що потребує динамічного розвитку сюжету [13, с. 100]. Фабула новели драматична, тут передусім домінують комунікативні акти, висловлені персоніфікованим оповідачем. У результаті, поширення набувають внутрішній монолог і потік свідомості, які органічно вбудовуються у площину новелістичного формату.

Отже, для реалізації комунікативної стратегії та художніх інтенцій автор послуговується вибором відповідного жанру з метою синергетичної презентації свого творчого задуму.

Новелістичний жанр насичений інтенсивністю почуттів та емоційних коливань. За своєю жанровою структурою новела компактна і наділена такими ознаками: пуантовість, символічність, контрастність, драматичність. Дослідник новелістичного жанру Х. Ауст ґрунтується на твердженні Й. В. Гете про наявність у новелі реальних подій, що пов'язані з протагоністом. Події відзначені буденністю, тому сприймаються як реальні. Однак повсякденний перебіг життя зображено на фоні екстраординарних обставин, що, безперечно, надає вражаючого ефекту [10, с. 3–5].

На думку Х. Ауста, необхідно аналізувати композиційну структуру новели не тільки з позиції зображеного, а й у взаємодії з мовленнєвими актами, які віддзеркалюють динамічність розгортання подій з конфліктом у центрі [10, с. 13].

А. Шніцлер, австрійський письменник та майстер новелістичного жанру, створив новели «Лейтенант Густль» та «Панянка Ельза», де

внутрішнє мовлення протагоністів становить, відповідно, 98% та 85% від загального обсягу тексту. Завдяки вмілому підбору комунікативного потенціалу для персонажів автору вдалося влучно відобразити усі композиційні складові новелістичного формату: зав'язку, кульмінацію, розв'язку.

Зав'язку новели «Лейтенант Густль» відзначено розміреною формою викладу подій, тому внутрішній монолог головного героя, лейтенанта Густля, відзначено композиційно-мовленнєвою формою «роздум» із анадиплосисом та повтором: *Lang' war ich schon nicht in der Oper. In der Oper unterhalt' ich mich immer, auch wenn's langweilig ist* [14, с. 337]; *Solche Sachen gehören doch nur in die Kirche. Die Kirche hat auch das Gute, dass man jeden Augenblick fortgehen kann* [14, с. 340]; *O, Steffi, Steffi, Steffi!* [14, с. 338]

Так, для підсилення напруги автор у кульмінації новели «Лейтенант Густль» вдається до внутрішнього монологу-діалогу, відтвореного композиційно-мовленнєвою формою «динамічний опис». Такий прийом інтенсифікує зображення сильних емоцій персонажа у кореляції з риторичними і епічними питаннями, апозіопезисом, вигуком та емоційно-експресивними частками: *Warum drängt denn der Idiot hinter mir? Ah, ein älterer Herr!.. Herrgott, ist das ein Gedränge bei der Garderobe!.. Ah, da heißt's rabiat sein ... Wer grüßt mich denn dort von drüben?* [14, с. 342].

Щоб розкрити цілий емоційний спектр переживань Густля і загострення сюжетної композиції новели, А. Шніцлер демонструє хаотичний і переривчастий потік свідомості у вигляді внутрішнього монологу-діалогу із композиційно-мовленнєвою формою «динамічний опис». Досягнення ефекту надзвичайності й очікування забезпечує потік свідомості Густля, котрий містить риторичні питання з апозіопезисом, вигуком, паузою коливання (хезитації) та емоційно-експресивними частками: *Donnerwetter, das ist ja der Bäckermeister, der immer ins Kaffeehaus kommt... Was macht denn der da?... Um Gottes willen, es hat's doch keiner gehört? Was red't er denn? Bemerkt's nur niemand, daß er den Griff von meinem Säbel hält? Herrgott noch einmal...:... ich bring' seine Hand vom Griff nicht weg ... nur keinen Skandal jetzt! ... Ich müßt'ja den Säbel ziehen und ihn zusammen hauen — Um Gottes willen, es hat's doch niemand gehört?... [14, с. 343].*

Проте для відображення спаду емоційного навантаження, автор використовує внутрішній монолог із композиційно-мовленнєвою формою «роздум», де емоційно-оцінні епітети розряджають загострену ситуацію: *Jetzt heißt's nur mehr, im letzten Moment sich anständig benehmen, ein Mann sein, ein Offizier sein, so daß der Oberst sagt: Er ist ein braver Kerl gewesen ...wir werden ihm ein treues Andenken bewahren!.. [14, с. 349].*

Знову-таки, для утримання напруження на тлі новелістичного викладу, автор у розв'язці зображує

цілу гаму почуттів персонажа. Для підсилення інтенсивності внутрішній монолог із композиційно-мовленнєвою формою «динамічний опис» наділений синтаксичними структурами з апозіопезисом, вигуком, емоційно-експресивними частками: *Da ist schon mein Kaffeehaus ... **auskehren tun sie noch** ... ; Na, geh'n wir hinein ... Setzen wir uns da zum Fenster...; Er hat mir **ja** schon die Melange hingestellt ... So den Vorhang zieh' ich zu; es ist mir zuwider, wenn die Leut' **hereingucken** ...; Es geht zwar **noch** keiner vorüber ... [14, с. 364].*

Новела «Панянка Ельза» у зав'язці характеризується плинним розгортанням подій. Автором підбрано архітектоніку внутрішнього монологу панночки Ельзи із композиційно-мовленнєвою формою «роздум» задля підкреслення одномірності, монотонності комунікативного акту. Емоційно-оцінні епітети, порівняння, метафоричний вислів, фразеологізм, відтворені композиційно-мовленнєвою формою «роздум», свідчать про спокійний, урівноважений стан панночки: *Da kommt das süße kleine Mädel von Cissy mit ihrem Fräulein. Diese Tränensäcke, — als wenn sie viel geweint hätte; Ach, wie furchtbar, so alt zu sein; Eine hübsche Person. Ach Gott, kann mir auch noch blühen Ein bitteres Los.* [14, с. 327].

Кульмінація новели сигналізує про зміну настрою дівчини та її складні переживання, що зображено внутрішнім монологом-діалогом у вигляді риторичних питань у площині композиційно-мовленнєвої форми «динамічний опис». Своєрідний ефект досягається також окличними еліптичними реченнями з вигуком та паузою: *Warum schweigt er? Wo ist das Scheckbuch und die Füllfeder? Soll ich mich auf die Knie vor ihm werfen? Warum bewegt er keine Miene? Warum sagt er nicht Ja? Er wird doch um Himmels willen nicht Nein sagen? O, Gott! O, Gott!* — [14, с. 343].

А. Шніцлер зображує потік свідомості також у вигляді внутрішнього монологу з композиційно-мовленнєвою формою «динамічний опис» для кращої репрезентації емоцій дівчини, що виражено емоційно-оцінними епітетами, фразеологізмом, літотою і та численними апозіопезисними реченнями: *Ja, ein so verworfenes Geschöpf bin ich* [14, с. 358]. *Wozu habe ich denn meine herrlichen Schultern und meine schönen schlanken Beine ?* [14, с. 355]. *Herr Dorsday, Sie erweisen der kleinen Else auch die letzte Ehre?* [14, с. 352]; *dreißigtausend Gulden...* [14, с. 329]; *dreißigtausend* [14, с. 333]; *... diese dreißigtausend Gulden* [14, с. 344]; *Dreißigtausend Gulden* [14, с. 348]; *... dreißigtausend Gulden...* [14, с. 349]; *...die dreißigtausend Gulden...* [14, с. 357]; *Dreißigtausend, dreißigtausend...* [14, с. 354].

Граничне емоційне напруження Ельзи відображено у розв'язці новели. Формат цієї композиційної складової доволі драматичний, адже містить внутрішній монолог із композиційно-мовленнєвою формою «динамічний опис», який дівчина продукує окличними, еліптичними реченнями, епіфорою та риторичними питаннями:

*Sie rufen von so weit! Nicht wecken. Ich schlafe ja so gut. Morgen früh Ich werde lieber **fliegen**. Ich habe ja gewußt, daß ich **fliegen** kann. Was wollt Ihr denn?* [14, с. 381].

Висновки і перспективи дослідження.

Внутрішнє мовлення має унікальну природу і характеризується предикативністю, уривчастістю, фрагментарністю, стислістю, редукованістю, ідіоматичністю. Воно презентує цілий спектр емоцій, почуттів та світосприймання не тільки персонажа, а й лінгво-психологічну сутність автора, його позицію як особистості. На рівні художнього дискурсу внутрішнє мовлення представлено у формі невластиво-прямої мови, внутрішнього монологу, потоку свідомості. Констатовано частотність вживання внутрішнього монологу і потоку свідомості у площині малої епіки – новели. Це є виправданим, оскільки вищезгаданий жанр має такі особливості: стислість, загостреність, контрастність, драматичність. Внутрішньомовленнєва діяльність персоніфікованого оповідача особистісно відбиває цілу поліфонію емоційних переживань, репрезентованих як внутрішнім монологом, так і потоком свідомості. Наприклад, автор завдяки цим двом різновидам внутрішнього мовлення, виражених монологічним або діалогічним форматом із композиційно-мовленнєвою формою «динамічний опис», інтенсифікує напруження сюжету новели. А за допомогою внутрішнього монологу із композиційно-мовленнєвою формою «роздум» він нейтралізує загострення, зменшує інтенсивність емоційної напруги. Іншими словами, щоб створити динамічне розгортання новели, або, навпаки, згортання емоційного напруження, автор вдається до відповідних мовностилістичних засобів.

Отже, взаємодія між обраною автором жанровою формою і способом втілення його художніх інтенцій, зокрема реалізація внутрішнього мовлення, перебуває у площині відповідного жанру. На думку автора статті, доречно здійснити дослідження внутрішньомисленнєвої діяльності персонажа у лінгвосинергетичному аспекті, при якому буде комплексно і синергетично вивчено всі складові мовленнєвого процесу під впливом лінгвальних і екстралінгвальних чинників.

Список літератури:

1. Внутрішнє і зовнішнє мовлення в творчому доробку Бориса Баєва та Івана Синиці / Ніна Олександрівна Ільїна // Psychological Dimensions of

Culture, Economics, Management: Science Journal. – Львів, 2018. – № XI. – С. 17–26.

2. Выготский Л. С. Собрание сочинений: в 6 т. / [под ред. А. М. Матюшкина] / Лев Семенович Выготский. – М.: Педагогика, 1983. – Т.3: Проблемы развития психики. – 1983. – 368 с.

3. Выготский Л. С. Собрание сочинений: в 6 т. / [под ред. В. В. Давыдова] / Лев Семенович Выготский. – М.: Педагогика, 1982. – Т.2: Проблемы общей психологии. – 1982. – 502 с.

4. Голянич М. І. Внутрішня форма слова і художній текст / Марія Іванівна Голянич. – Івано-Франківськ: Плай, 1997. – 178 с. 46

5. Кириленко Н. Н. Диалог в классической трагедии и комедии (специфика жанра) / Наталья Натановна Кириленко // Новый филологический вестник. – Кемерово, 2014. – №4 (31). – С. 34–48. 82

6. Кусько Е. Я. Проблемы языка современной художественной литературы: Несобственно-прямая речь в литературе ГДР / Екатерина Яковлевна Кусько. – Львов: Изд-во при Львов, гос. ун-те: Вища школа, 1980. – 207 с. 101

7. Кухаренко В. А. Интерпретація тексту / Валерія Андріївна Кухаренко. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 272 с. 104

8. Семчинський С. В. Загальне мовознавство / Станіслав Володимирович Семчинський. – К.: АТ «ОКО», 1996. – 416 с. 145

9. Шарапова Ю. В. Несобственно-прямая речь в функционально-коммуникативном и структурно-семантическом аспектах (на материале английского языка): дис... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / Шарапова Юлия Викторовна. – Санкт-Петербург, 2001. – 197 с. 174

10. Aust H. Novelle / Hugo Aust. – Stuttgart, Weimar: Metzler, 1999. – 197 S. 183

11. Königs Erläuterungen und Materialien. / [Hg., Hans-Ulrich Lindken]. – Bd. 374: Erläuterungen zu Arthur Schnitzler. Leutnant Gustl, Fräulein Else. – Hollfeld: Bange, 1999. – 65 S. 204

12. Kravchenko N. H. Extrapolation of the synergetic paradigm into modern linguistic science. / N. H. Kravchenko // Science and Education a New Dimension. Philology, VII (58), Issue: 194, 2019. – P. 46–49

13. Kravchenko N. Synergetic Tendencies in German-Language Literature // 21 Century Linguistics: New Research and Prospects. – K.: Logos, 2018. – P. 98–102.

14. Schnitzler A. Gesammelte Werke: in 3 Bänden / A. Schnitzler. – Frankfurt/ Main, 1981. – Bd. 2: Die Erzählenden Schriften. – 1981. – 997 S. 252

СООТНОШЕНИЕ ИСХОДНОГО ЗНАЧЕНИЯ СЛОВА И ЕГО ПРОИЗВОДНЫХ ЗНАЧЕНИЙ

Аннотация. В статье рассматриваются виды транспозиции лексического значения в процессе эволюции семантической структуры слова. Уделяется особое внимание таким терминам, как *лексическое значение слова, исходное и производное значение*. Анализируется феномен семантической транспозиции и описываются ее виды. В частности, приводится классификация видов транспозиции лексического значения, предложенная Г. Паулем. В статье использован материал английского языка.

Abstract. The article is devoted to the kinds of semantic transposition occurring in the process of word semantic structure development. Particular attention is given to such terms as the lexical meaning of the word, the original and derived meaning. The author analyses the phenomenon of semantic transposition and its kinds. In particular, a classification of semantic transposition offered by G. Paul is considered. The article is based on the English language material.

Ключевые слова: *лексическое значение слова, исходное значение, производное значение, транспозиция значения, сужение / расширение / сдвиг / перенос значения.*

Keywords: *lexical meaning of a word; initial meaning; derived meaning; semantic transposition; narrowing / widening / shift / transference of meaning.*

Начнем с определений исходных понятий.

Слово – это цельнооформленная номинативная единица языка. Слово называет (обозначает) предметы, явления, действия, состояния, отношения и т.д. Всякое слово характеризуется наличием лексического значения.

Лексическое значение – это «содержание слова, т.е. устанавливаемая нашим мышлением соотнесенность между звуковым комплексом и предметом или явлением действительности, которые обозначены этим звуковым комплексом» [5, с. 118]. Приведем еще одно определение: «Лексическое значение слова – это его содержание ..., в котором раскрывается представление о предмете, принятое языковым коллективом и закрепленное в процессе общественной коммуникации, ставшее фактом языка» [2, с. 127]. Лексическое значение слова, как правило, более конкретно, чем словообразовательное и грамматическое, которые отличаются высокой степенью абстрактности (хотя существуют и слова с высокоабстрактным лексическим значением). В семантике слова лексическое значение считается ядерным (центральным), а грамматическое и словообразовательное – периферийными.

Лексическое значение слова формируется в сознании людей на основе прямых или опосредованных связей звукового комплекса с предметом или явлением действительности. В зависимости от характера соотношения слова с обозначаемым объектом различают исходное (основное, прямое) и производное значения слова.

Исходное лексическое значение слова – это значение, непосредственно связанное с отражением фрагментов окружающего мира. Это стилистически нейтральное значение, которое не имеет образности, практически не зависит от контекста и сразу возникает в сознании при произнесении слова вне контекста. Исходное

(прямое) значение является главным в семантической структуре слова [6, с. 5].

В процессе исторического развития языка семантическая структура слова развивается; в результате этого процесса у слова возникают производные значения, т.е. вторичные значения, функционирующие наряду с прямым.

В процессе языковой эволюции образуются не только новые значения у имеющихся слов, но и новые слова. Транспозиция значения – один из способов словообразования. Производный лексико-семантический вариант слова в ряде случаев становится самостоятельным словом. Например, у английского слова *spring*, имевшего исходное значение «взрыв, разбухание, раздувание, рост», на базе этого значения в свое время возникли производные лексико-семантические варианты «прыщ», «отпрыск», «родник», «восход», «весна», которые со временем стали отдельными словами.

Термин *транспозиция* имеет разную трактовку в лингвистических трудах. Однако в общем смысле под ним понимается изменение языковой единицей своего грамматического значения с сохранением ее смыслового содержания [8].

Ш. Балли первым выдвинул понятие транспозиции. Он выделил два ее вида: грамматическая и семантическая [1, с. 131]. При грамматической транспозиции происходит изменение грамматической функции языковой единицы без существенного изменения ее содержания, а семантическая влечет за собой также изменение смысла.

Изучением транспозиции занимались многие лингвисты. Особое внимание они уделяли классификации видов транспозиции. Однако на сегодняшний день нет классификации, которая удовлетворяла бы требованиям всех ученых.

Среди всех предложенных классификаций наибольшее распространение получила классификация Г. Пауля, основанная на логическом

принципе. Он выделил следующие виды семантической транспозиции:

- сужение значения
- расширение значения
- смещение (сдвиг или перенос значения)
- прочие типы (ухудшение и улучшение значения, гипербола и литота)

При сужении исходное значение соответствует родовому понятию, а производное – одному из входящих в него видовых понятий [4]. Например, в древнеанглийском языке слово *fugel* обозначало любую птицу, а в современном английском слово *fowl* обозначает только домашнюю птицу. Сюда же можно отнести превращение имен нарицательных в имена собственные (*the Channel* – «пролив Ла-Манш»).

Расширение значения противоположно сужению. Слово, которое выражало видовое понятие, расширяет свое значение до родового понятия. Например, английское слово *pipe* первоначально обозначало музыкальный инструмент, т.е. только один вид трубы, а позднее оно расширило свое

значение и ныне обозначает любую трубу / трубку.

К третьему виду относятся такие подвиды, как метафорический перенос

(смещение по сходству) и метонимический перенос (смещение по смежности).

Примером метафорического переноса могут послужить следующие слова:

- *snail* «улитка» → «медлительный человек»
- *caterpillar* «гусеница» (зоол.) → «гусеничный ход» (техн.)
- *hand* «рука» → «стрелка часов»

К числу слов, значения которых развились на основе метонимического переноса, относятся:

- *cane* «камыш, тростник» → «трость»
- *coin* «клин для чеканки монет» → «монета»
- *sable* «соболь» → «мех соболя»

Классификация Г. Пауля несовершенна: принцип деления, положенный в ее основу, не охватывает весь материал. Учитывая этот изъян, Г. Пауль ввел еще один вид, куда вошли случаи, не подходившие под три основных. Среди них оказались гипербола и литота, а также ухудшение и улучшение значения.

Ухудшение (детиорация) значения – это изменение значения, сопровождающееся возникновением негативной оценочной коннотации у слова, которое первоначально было стилистически нейтральным, например: древнеангл. *snafa* «мальчик» → соврем. англ. *knave* «плут, негодяй».

Улучшение (амелиорация) значения – это феномен, обратный ухудшению. Это изменение значения, сопровождающееся возникновением позитивной оценочной коннотации у слова, которое первоначально было стилистически

нейтральным, например: древнеангл. *cniht* «слуга» → «оруженосец, молодой воин» → среднеангл. *knight* «рыцарь» → соврем. англ. «смелый и благородный человек».

Гипербола проявляется в крайнем преувеличении размера или иного признака у какого-либо предмета или явления. Например:

- *once in a blue moon* «очень редко»
- *a thousand apologies* «тысяча извинений»
- *a diamond as big as the Ritz* «бриллиант размером с отель Ритц»

Литота – намеренное преуменьшение размера или иного признака у какого-либо предмета или явления. Например:

- *She is not as young as she was.* (She is old.)
- *They aren't the happiest couple around.* (They are unhappy.)

- *He is no oil painting.* (He is ugly.)

Как отмечалось выше, классификация Г. Пауля основана на логическом принципе. Она легла в основу трудов других ученых, занимающихся вопросами транспозиции, – Макнайта, Гриноу, Киттриджа. В их трудах была использована несколько иная терминология, но принцип деления остался тем же. В их работах термин *расширение* был заменен термином *генерализация*, термин *сужение* – терминами *специализация* / *конкретизация*, а термин *сдвиг* – термином *перенос*.

Таковы, по нашим представлениям, виды соотношения исходного значения слова и его производных значений.

Литература

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. М.: Эдиториал URSS, 2009. 416 с.
2. Вендина Т.И. Введение в языкознание. М.: Высшая школа, 2003. 288 с.
3. Кубрякова Е.С. Деривация, транспозиция, конверсия // Вопросы языкознания. 1974. № 5. С. 64-76.
4. Пауль Г. Принципы истории языка. М.: Изд-во иностранной литературы, 1960. 501 с.
5. Розенталь Д.Э., Голуб И.Б., Теленкова М.А. Современный русский язык. М.: Рольф, 2002. 444 с.
6. Самадова Д.А. Семантико-стилистическая характеристика лексики произведений В.М. Шукшина: Автореф. дис. ... канд. филол. наук / 10.02.01. Махачкала, 2012. 24 с.
7. Смирницкий А.И. Морфология английского языка. М.: Рипол Классик, 2013. 450 с.
8. Царев П.В. Словообразование и синтаксис (на материале английского языка) // Иностранные языки в школе. 1982. № 3. С. 4-8.
9. Marchand H. The Categories and Types of Present-Day English Word Formation: a Synchronic-Diachronic Approach. München: C.H. Beck'sche Verlag, 1969. 384 p.

Nabidullin A.1

1PhD student

Ersultanova G.2

2PhD student

Ordabayev Ch.3

3M.H.S.

METHODOLOGICAL PROBLEMS OF LEARNING THE STATE LANGUAGE: ANALYSIS AND CLASSIFICATION

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ОБУЧЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОМУ ЯЗЫКУ: АНАЛИЗ И КЛАССИФИКАЦИЯ

Summary. Nowadays we have a certain problems regarding the learning and teaching of a state language. The modern Kazakhstan language policy is centralized by the state. It is also characterized as promising, since it is aimed at changing the existing language situation. Politics takes into account the interests of the masses and therefore it can be called democratic. Of course, it is necessary to emphasize the international nature of the language policy, since, despite the fact that priority is primarily given to the development of the Kazakh language, maximum attention is paid to the development of the Russian language and languages of all other ethnic groups of the country. Despite all the attempts of current language policy many linguists say that there are a lot of issues regarding methods of teaching Kazakh language in our state. In this article we made an attempt to analyze and determine the main features of the language situation in the Republic of Kazakhstan at the present stage, focusing on the ongoing language policy.

Аннотация. В настоящее время у нас есть определенные проблемы с изучением и преподаванием государственного языка. Современная казахстанская языковая политика централизована государством и считается как многообещающая, поскольку направлена на изменение существующей языковой ситуации. Политика учитывает интересы масс и поэтому ее можно назвать демократической. Конечно, необходимо подчеркнуть международный характер языковой политики, поскольку, несмотря на то, что приоритет отдается в первую очередь развитию казахского языка, максимальное внимание уделяется развитию русского языка и языков всех других языков этнических групп страны. Несмотря на все попытки современной языковой политики, многие лингвисты говорят, что в нашем государстве существует много проблем, касающихся методов преподавания казахского языка. В данной статье мы предприняли попытку проанализировать и определить основные особенности и проблемы языковой ситуации в Республике Казахстан на современном этапе, ориентируясь на проводимую языковую политику а также методику обучения государственного языка.

Key words: *State language, language policy, teaching methods, trilingualism, issues of teaching languages*

Ключевые слова: *государственный язык, языковая политика, методика обучения, трехязычие, проблемы преподавания языков*

INTRODUCTION

As noted by the First President N.A. Nazarbayev at the XIII session of the Assembly of the People of Kazakhstan: "We must make every effort to further develop the Kazakh language, which is the main factor in the unification of all Kazakhstan people. At the same time, it is necessary to create favorable conditions for representatives of all nationalities living in the country to speak, study in native language, and to develop it."

In the Doctrine of National Unity, the state language is defined as a key priority, the main factor in spiritual and national unity. Mastering state language should be the duty and obligation of every citizen of Kazakhstan, an incentive that determines personal competitiveness and active participation in public life.

Despite all kinds of work aimed at the state language and the established methodology of its teaching, there is an uneven level of proficiency in the state language in society. In the state policy of Kazakhstan, the linguistic aspect occupies an important place. Since Kazakhstan gained its independence, language processes have become the subject of sharp controversy in all spheres of life.

MAIN PART

In the Republic of Kazakhstan, knowledge and level of proficiency in the state language are inextricably linked with ethnic identity. This connection is especially evident among Kazakh youth. Not knowing the Kazakh language, they mark it as their native language. According to a sociological study conducted by the Alternative Research Center with the assistance of the Open Society International Institute for Regional Studies in August 2008, it was revealed that 98.4% of Kazakhs noted Kazakh as their native, although out of a hundred percent 74, 7%; are fluent in it, 14.4% - speak, but do not write; 6.2% - understand and can explain themselves; 2.9% - can barely understand and 2% - do not own at all. [4].

There are regions in Kazakhstan in which the Kazakh language is not widespread. At the same time, there are regions in which Russian is inferior to Kazakh, for example, in the south and west of Kazakhstan.

Nowadays, knowledge of the Kazakh language is a prerequisite for working in the public service. On June 1st, 2006, a presidential decree was published,

according to which, by 2010, office work in Kazakhstan was to be translated into Kazakh. The decree obligated the state authorities "to carry out work on the phased transition until 2010 of office work, maintaining accounting, statistical, financial and technical documentation in the state language." But the Soviet heritage, namely, the previously conducted linguistic and cultural Russification, played a decisive role in maintaining the high positions of the Russian language in the Republic of Kazakhstan. In industry and science, the predominant language is Russian, and in the last decade it is English.

In the preface to the brochure "The Russian language is the state-forming language of Kazakhstan", Mikhail Sytnik, political scientist, member of the RSD "Lad", notes: "The practice of social interactions of people shows that as soon as a complex technical or medical language begins, this is the end of everyday Kazakh language and then scientific Russian begins. For example, it reaches the point of absurdity when doctors don't know with what Kazakh words to designate this or that differentiated part that makes up the internal organ of a person, or when in industrial technologies specialists cannot designate details of any mechanism or technical process, because there are no such words exists in the Kazakh language. Therefore, if a person of a Kazakh nationality works in the field of complex sciences, then he is forced to use the Russian language to perceive scientific information, and the Kazakh language remains for simple everyday communication"[7].

Linguist Zhanna Umatova, believes that it is necessary to raise the prestige of the state language, and this directly depends on improving the quality of education. Once the prestige rises, she believes, many will themselves show a desire to learn the Kazakh language, but if there is no decent level of teaching, nothing will work.

Translator and linguist Samiga Salimova believes that the motivation in learning the Kazakh language proposed by the state is absolutely wrong. She is sure that the transition of office work to the Kazakh language can in no way serve as a motivation for learning the state language.

She believes that primarily in Kazakhstan the method of teaching the Kazakh language is still on a low level. As soon as the method is to be improved, according to her, there will be a desire to learn a language, logic will appear, the language will cease to seem complicated.

"For several decades we have not been able to learn the Kazakh language when English is taught in a year or two. Where are all our outstanding methodologists? You look at them, some professors have developed so many textbooks. And it's all in vain," says Salimova.

The linguist wonders how much money the state spends on "vivid pictures in books and on useless stories and translations."

"For fifty years we have the same material in books, the same texts and translations. How much can you translate this text about Kunanbaev from fifth

grade to eleventh? I was always amazed by the question, why good marks are there in the certificates of graduates of schools, but in reality, this graduate cannot connect two words?" - added Salimova.

Political scientist Dos Koshim argues that according to the laws of social linguistics, if desired, a person can learn a language in four years, being outside the language environment. Some other politicians also say that reference to an imperfect technique is another excuse. Is there really a problem in the methods we use? - says Dos Koshim.

Teacher of the Faculty of Philology and Pedagogy of the University named after Suleimen Demirel, Dr. PhD Aisulu Nurzhanova believes that if the teacher is demanding and the student is diligent, then learning the language will not be difficult.

There are two methods of teaching the Kazakh language to representatives of other nationalities: the method of studying Kazakh as a foreign language and the method of studying it as a second language. The latter differs from the methodology of training foreigners and is well suited to representatives of other nationalities living in Kazakhstan. In general, the methodology of teaching the Kazakh language is imperfect and has not yet received uniformity. However, every year the number of people who want to master the Kazakh language is growing. We have been teaching Kazakh as a second language since ancient times.

Our scientists have written many wonderful textbooks. We have such authors as Karlygash Kadasheva, Aldasheva, Suleimenov, Fauzia Orazbaeva. We are guided by their textbooks. But they also have their drawbacks. They often use two languages in parallel. These textbooks offer a methodology for teaching the Kazakh language through the Russian language. It is not right. One of the methods of teaching a language is learning a language without mixing, through conversations in the language being taught. Aisulu Nurzhanova teaches Turkish students. They divide training into five levels. Students who come to them, at first master a simple level, in two years go to the middle level and only later they can freely speak, read and write in the Kazakh language. Nevertheless, the main criterion for learning a language is not a methodology, but the desire of the learner and the individual methodology of the teacher.

For more than 70 years, a monolingual culture has existed in Kazakhstan: for all occasions, in any national environment, knowledge of one Russian language was enough. A successful career without excellent knowledge of the Russian language was previously unthinkable. In such a monolingual situation, several generations have grown in Kazakhstan. The Russian-speaking population did not need to learn a second language, and teaching foreign languages in high school and universities was often formal. For each new generation, this rejection of learning a second, third, fourth language has become a behavioral norm. Since the 90s, there was a need for knowledge of the Kazakh and English languages, but the population had problems due to the lack of a behavioral orientation to

learning languages. In our society, such educational facilities did not exist for a long time, which is why the population has difficulties in learning a second language. The other side of the problem is training programs, textbooks, and dictionaries. Often, learning is based on the assimilation of complex grammatical material. A child at school with difficulty masters the basics of the grammar of his native language, and in the lessons of the Kazakh language he is required to learn complex rules of the Kazakh language. Adults have successfully forgotten the grammatical rules of their native language from school, and the courses offer the theoretical foundations of semantics, morphology, and phonetics of the Kazakh language. That is why the results from programs using large volumes of grammatical material are few or none at all.

There is another important point that deserves mention. Many authors of textbooks and methods suggest starting teaching the Kazakh language with the works of Abay. It's incomprehensible! The prose and especially the poetry of Abay Kunanbayev is the most complex, high level of the Kazakh language. For example, Abay's "Words of edification" are not always clear even to people, who studied at the Kazakh branch of the Faculty of Philology. Speakers of the Kazakh language themselves do not understand everything in this great work, which is the quintessence of philosophical views, the pinnacle of creativity of this outstanding enlightener. [1]

The adapted grammar of the Kazakh language is successfully used in foreign-language audiences. Today, the pace of development of the educational process in many respects depends not only on the innovative technologies used, but also on the competent organization of educational work, effective qualified teaching methods and the creation of a favorable atmosphere for learning. The purpose of the proposed methodology is a comprehensive review of the possibilities of developing a methodology for teaching the Kazakh language as a foreign language, the collected materials will be examined from different angles, holistically and systematically. Linguistic teachers need to develop a critical attitude to pedagogical work and practice, to constantly improve their skills on the basis of familiarization with the educational literature and methodological experience of foreign specialists. Pedagogical creativity and mastery do not arise from scratch - it is a great work, the accumulation of experience. A language teacher should remember that any language has its own linguistic structure and system, its own imagery of reflection. Both teaching and learning the language is a multifaceted work that has wide scope for search and innovation for linguistic teachers.

The goal and main task of linguists and teachers of the Kazakh language is to create educational and methodological complexes. To create a teaching materials, changes in the existing structure of the methodology, teaching methods of the Kazakh language, the content of teaching aids, and the design of the educational process are required. In our country, educational programs correlate with language learning

and two main trends are identified: bilingual and multilingual education. That is why the teaching materials of the Kazakh language for a foreign audience are bilingual (options in Kazakh and Russian). For example, "Kazakh language" is a textbook for students of the Russian branch of the geographical faculty (Tymbolova A., 2008), "Creative Pedagogy" information and methodological magazine: (materials in Kazakh and Russian), "Exercises for the development of the language" (Zhakhina B., 2002) "Kazakh language". Test book for preparing for UNT (Ibragimov K., 2011). The goals and objectives of these manuals, methodological recommendations, and developments are to provide practical mastery of the Kazakh language and prepare for the exam to assess the level of knowledge of the Kazakh language by the testing method. Particular attention is paid to listening, speaking and testing. However, the problem of the formation of innovative technology for the system of teaching the Kazakh language as a foreign language is still not resolved. [3]

CONCLUSION

Thus, in this article we made an attempt to determine the main features of the language situation in the Republic of Kazakhstan at the present stage, focusing on the ongoing language policy. The modern Kazakhstani language policy is centralized, as it is carried out by the state and provides for a system of compulsory measures; It is also characterized as promising, since it is aimed at changing the existing language situation. Politics takes into account the interests of the masses and therefore it can be called democratic. Of course, it is necessary to emphasize the international nature of the language policy, since, despite the fact that priority is primarily given to the development of the Kazakh language, maximum attention is paid to the development of the Russian language and languages of all other ethnic groups of the country.

The most important condition for the functioning and development of languages in the region is the need to create a language environment. The efforts of a school or university are not enough; the problem is observed in the absence of a linguistic environment in family-domestic relations. The publication of books in three languages, broadcasting television programs and, most importantly, cartoons in three languages will equally allow achieving great results in promoting trilingualism in our country.

REFERENCES

1. Results of a sociological study conducted by the Alternative Research Center for Actual Research with the assistance of the Open Society International Institute for Regional Studies in August 2008 [Electronic resource]. URL: <http://www.zakon.kz/129460-neodnoznachnaja-situacija-v-jazykovoj.html> (Date of access: 08.10.2019).
2. The Russian language is the state-forming language of Kazakhstan [Electronic resource] .URL:

<http://pandia.ru/text/77/28/98081.php> (Date of access: 08.10.2019).

3. Khasanuly B. Development of the state and other languages a factor in the democratization of the Republic of Kazakhstan // Tomsk State University Journal. PSU. Ser. Sociological sciences. - 2001. - No. 1. - S. 166–176.

4. Togzhan Kaliaskarova. Five problems in learning the Kazakh language: from motivation to politics - Internet Magazine Vlast [Electronic resource] .URL:

https://vlast.kz/obsshestvo/pjat_problem_v_izuchenii_kazahskogo_jazyka_ot_motivacii_do_politiki-610.html (Date of access: 08.10.2019).

5. Kazakh language: learning without grammar. Business Kazakhstan. [Electronic resource]. URL: <http://dknews.kz/kazakhskijj-yazyk-obuchenie-bez-grammatiki/> (Date of access: 08.10.2019).

6. Kudaibergenova S. A. Methods of teaching the Kazakh language // Young scientist. - 2016. - No. 29. - S. 583-585.

Smaglii V.M.,

*Candidate of philological sciences,
associate professor ,*

*head of the philology department
at the Odessa National Maritime University*

PHONEME AND MORPHEME IN THE VERBALIZED CONCEPT ORD/LANGUAGE/SPEECH

Смаглій Валерія Михайлівна,

*кандидат філологічних наук, доцент
завідувач кафедри «Філологія»*

Одеського національного морського університету

ФОНЕМА ТА МОРФЕМА У ВЕРБАЛІЗОВАНОМУ КОНЦЕПТІ ORD/LANGUAGE/SPEECH

Summary In this article, the consideration of the medial zone of the field, namely the sector of the language / speech unit, will refer to the numerical group of thematic vocabulary, which includes all existing hyponymic nominations of the linguistic unit of the format of the word. The lexical meaning of the word is explained by the attachment to a particular image or ideas expressed by the word. It should be noted that the interpretation of the lexical meaning is often carried out with reference to a single semantic complex, which, however, does not necessarily coincide with the format of a separate graphic word, this complex (image, idea) can be expressed by several graphic words, therefore, many definitions operate with such features as word or group of words, word or phrase.

Анотація В даній статті присвяченій розгляду медіальної зони поля, а саме сектору одиниці мови/мовлення, йтиметься про чисельну групу тематичної лексики, в яку увійшли всі наявні гіпонімічні номінації мовної одиниці формату слова. Лексичне значення слова пояснюється через відсилку до певного образу чи ідеї, які виражаються словом. Побіжно зазначимо, що тлумачення лексичного значення дуже часто проводиться із посиланням на єдиний смисловий комплекс, який, проте, не обов'язково збігається із форматом окремого графічного слова, цей комплекс (образ, ідея) може бути виражений кількома графічними словами, тому багато дефініційних визначень оперують такими ознаками, як слово чи група слів, слово чи фраза.

Key words: *seme, vowels, consonants, toneme, allomorph, stem.*

Ключові слова: *сема, голосні, приголосні, тонема, аломорф, основа.*

Постановка проблеми. В даній статті йтиметься про лексикографічно зареєстровані номінативні одиниці на позначення лінгвальних одиниць різного формату, а саме від фонему до морфеми. Найзагальнішими номінаціями в даній підгрупі є лексеми **sign** та **linguistic/speech form**. Зокрема, фундаментальною лінгвальною одиницею словники називають **sign**: [a fundamental linguistic unit that designates an object or relation or has a purely syntactic function, e.g. words, morphemes and punctuation]. Номінація **linguistic/speech form** акцентує увагу на змістовому наповненні відповідних одиниць і додає до вищевизначеного переліку слова, морфеми, пунктуація ще афікси, фрази і речення [a meaningful unit of speech, language, such as an affix, a phrase or a sentence]. Синонімічною до sign заявлено номінативну

одиницю **seme** [a linguistic sign]. Одна із семем лексеми **idiom** уточнює значення номінативної одиниці **linguistic form** – [the syntactical, grammatical or structural form peculiar to a language].

Мета статті. Нижче аналізуватимуться номінації одиниць усної і писемної форм мови в порядку зростання їхнього формату.

Викладання основного матеріалу.

Як відомо, фонема є найменшою лінгвальною одиницею, чия провідна функція – смислорозрізнявальна. Дефініційні статті в усіх словниках експлікують це, наводячи відповідні ознаки: **phoneme** [the smallest unit of speech that can be used to make one word different from another word; any of the perceptually distinct units of sound in a specified language that distinguish one word from another; the smallest phonetic unit in a language that is

capable of conveying a distinction in meaning]. Таким чином наголошується, що відмінність не будь-яких звуків розрізняє слова, а лише відмінність тих звуків, які мають статус фонем. При цьому в словниках фіксується і можливість варіативності фонем, тобто не ідентичності звукової форми при зберіганні ідентичності функції, про це йдеться у тлумаченнях лексеми **allophone** [one or two or more variants of the same phoneme, which do not contribute to distinctions of meanings].

Водночас, пояснюючи значення лексичних одиниць **phonetics, phonology**, словники оперують загальним поняттям *звук*, а не спеціальним поняттям *фонема*, відповідно: [the system of speech sounds of a particular language]; [the sound system of a language].

Розподіл фонем на голосні та приголосні в словниках відбивається через пояснення техніки їх вимовляння: **vowel** [a speech sound which is produced by comparatively open configuration of the vocal tract with vibration of the vocal cords]; **consonant** [a speech sound that is made by partly or completely stopping the flow of air breathed out from the mouth]. Через відсилку до артикуляторної техніки продукування приголосних словники роз'яснюють подальший розподіл приголосних на дзвінки та глухі, велярні, фрикативні і т.ін.: **voiced, voiceless, velar, fricative, plosive**. Розподіл голосних на три типи також відбито у словниках, де вказується, що голосні можуть бути монофтонгами, дифтонгами і трифтонгами: **monophthong** [a vowel that has a single perceived auditory quality]; **diphthong** [a sound formed by the combination of two vowels in a single syllable]; **triphthong** [a union of three vowels pronounced in one syllable]. Принагідно прокоментуємо термінологічну неточність двох останніх дефініцій, оскільки і *дифтонг*, і *трифтонг* з лінгвістичної точки зору є однією голосною фонемою кожний, а не комбінацією двох чи трьох голосних.

Спільною назвою для голосних і приголосних є номінативна одиниця **sound**, що дефінується [an articulation made by the vocal apparatus, e.g. *r-sound, a vowel sound*].

Термінологічно специфікованими є номінативні одиниці **toneme** [any of the phonemes of a tone language by which tone conveys differences in lexical meaning] та **ablaut** [alteration in the vowels of related word forms, e.g. *sing, sang, sung*].

Завершуючи аналіз лінгвальних одиниць рівня фонем, варто згадати номінативну одиницю *склад*, яка включає обов'язкову голосну у можливому супроводі приголосної чи кількох приголосних фонем і яка є базовою складовою для звукової форми слова. Лексема **syllable** тлумачиться таким чином [a unit of pronunciation having one vowel sound, with or without surrounding consonants, forming the whole or a part of a word]. Цікавою є етимологічна розвідка цієї одиниці, яка в англійську мову потрапила через латину, а початково виходить із грецького слова *sullabé* [take together] (*складати докупи*), що на нашу думку, є

досить близьким до семантики українського слова *склад*.

Поява писемності була історично обумовлена розвитком суспільства: «коли обсяг накопичених знань (інформації), в першу чергу сакрального та господарчо-економічного характеру, перебільшив можливості пам'яті і затребував фіксації». А.Кравченко стверджує, що «появу писемності (зокрема алфавітного письма) часто називають *винаходом*, хоча насправді її виникнення природнім шляхом пов'язано із еволюційним розвитком людської спільноти і спрямовано на додання обмежень, які звукова субстанція накладає на можливості мови як знакової системи», саме цим, вважає учений, зумовлено породження «писемної мови як конвенційної системи графічних знаків (літер), які репрезентують звуки і звукосполучення конкретної мови». Нижче розглянемо систему номінацій лінгвальних одиниць писемної мови.

Базовою одиницею, зрозуміло, є *літера*. Відповідна інтернаціональна номінація **letter** є латинським запозиченням: *L littera* [letter of the alphabet]. В більшості дефініцій указується репрезентативна функція *літери* стосовно *звука*: **letter** [a written symbol representing a speech sound], тобто імплікується одно-однозначна відповідність літери і звука. Але є і точніші визначення, які акцентують репрезентативну функцію *літери* стосовно *слова*: [a written symbol used in the graphical representation of a word, such as *h* in *Thames*]. Така дефініція пояснює феномен *диграфу* і *німої приголосної, голосної*, який призводить до *кількісної* невідповідності між літерною і фонемною формою слова: як наприклад у словах *d-au-gh-ter*, *w-rit-e*. В такому аспекті точним є визначення мовної одиниці **grapheme** [all the letters or letter combinations that represent a phoneme, as *f, ph*, and *gh* for the phoneme [f]].

Номінативна одиниця **digraph** тлумачиться як [combination of two letters representing one sound, as in *ph* and *eu*], принагідно прокоментуємо певну неузгодженість між дефініціями в межах одного і того ж словника. Дифтонг *eu* названий в цій дефініції одним звуком [one sound, as in *eu*], водночас цей самий словник Oxford у іншій дефініції пояснює, що *дифтонг* є поєднанням двох звуків [the combination of two vowels in a single syllable].

Функційну навантаженість графічної форми літери (її розмір і написання) коментує дефініція *заголовної літери*: **capital** [a letter of the size and form used to begin sentences and names]: ініціальна позиція в слові і реченні + збільшений розмір функціонують для маркування початку синтаксичної одиниці (речення) або семантичної особливості лексичної одиниці (слово є власною назвою).

Усталений набір літер в межах певної мови позначається як *алфавіт*. Цей денотат має в англійській мові дві номінації: *alphabet* та *ABC*. Інтернаціональне запозичення **alphabet** із грецької

через латину прийшло до середньо англійської мови у XVIст.: ME *alphabet* <— L *alphabetum* <— Gr *alphabetos* і походило від назв перших двох літер грецького алфавіту *alph* + *beta*. Слово **ABC** є питомо англійською одиницею, яка функціонує у мові із XIII ст. і складається із назв перших літер англослов'янської абетки.

Одиницями суто писемного мовлення є знаки пунктуації і діакритичні знаки: **punctuation** [marks such as full stop, comma, and brackets, used in writing to separate sentences and their elements and to clarify meaning]; **diacritic** [a sign, such as accent or cedilla which when written above or below a letter indicates a difference in pronunciation or distinguish words that are otherwise graphically identical]. Приналежність цих одиниць саме писемному мовленню експлікується дефініційними ознаками [used in writing] та [written above or below a letter].

Словники містять номінації двох типів *діакритики* і значно більше типів *пунктуаційних знаків*. До перших належать **accent** [a mark (such as ^) used in writing to indicate a specific sound value, stress or pitch to distinguish words otherwise identically spelled, or to indicate that an ordinary mute vowel should be pronounced] та **cedilla** [the diacritic mark placed under a letter (such as ç in French) to show that it is pronounced like an s rather than a k, e.g. *façade*].

Пунктуаційні знаки функціонують у межах слова, словосполучення і речення. Більшість із них слугують для поділу мовних одиниць на складові частини (*defic*, *ture*, *кома*, *двокрапка*, *дужки* і т.ін.), а певні знаки пунктуації маркують границю речення і його комунікативний тип (*крапка*, *знак оклику*, *знак питання*).

Пунктуаційний знак *defic* в англійській мові номінується двома словниковими одиницями: **hyphen** [a punctuation mark (-) used between the parts of a compound word or between the syllables of a word, esp. when divided at the end of a line of text] та **endash** [a symbol (-) used in writing to continuing or inclusive numbers or to connect elements of a compound adjective, as *1880-1945* or *Princeton-New York train*]. Як витікає із дефініцій, обидва знаки є ідентичні за формою (-), але розрізняються за призначенням: *hyphen* з'єднує елементи слів-компаундів або слугує знаком переносу слова в кінці рядка, а *endash* поєднує цифрові позначення в цілісному смислову одиницю та утворює складені прикметники.

Пунктуаційний знак *апостроф* виконує дві різні функції – маркує граматичну категорію присвійного відмінка або (в межах слова, словосполучення) сигналізує про пропущені знаки: **apostrophe** [a punctuation mark (') used to indicate either possession (e.g. *Henry's book*) or omission of letters or numbers e.g. *can't*, *he's*, *1 Jan. '99*].

Пунктуаційні знаки *кома*, *двокрапка*, *крапка з комою*, *дужки*, *ture* не випадково називаються розділовими знаками. Їхнє призначення – поділяти мовленнєвий потік на певні компоненти, іноді ранжуя їх між собою за значенням. **Comma** [a

punctuation mark, used esp. as a mark of separation within the sentence]. На відміну від *коми*, *дужки* не тільки розділяють, але і поєднують компоненти між собою: **bracket** [each of a pair of marks () [] { } < > used to enclose words or figures so as to separate them from the context]. *Двокрапка* і *крапка з комою* виконують не тільки розділову, а ще і координуючу функцію: **semicolon** [a punctuation mark (;) used chiefly in coordinating function between major sentence elements]; **colon** [a punctuation mark (:) used to direct attention to matter that follows (such as a list, explanation, quotation or amplification)].

У двокрапки є і інша функція – розділяти цифрове позначення часу чи маркувати математичне відношення *пропорція*: **colon** [the sign (:) used between numbers or groups of numbers in expressions of time (2:30 AM) and ratios where it is read “to” (4:1 read *four to one*)].

Розділовий знак *ture* має дві англослов'янські назви: **dash** та **emdash**, обидва знаки ідентичні за формою (—), їхні функції, згідно дефініції, такі – розділяти речення на складові, маркувати паузу чи пропуск літери/слова: **dash** [a horizontal stroke in writing (—) to mark a pause or break in sense or to represent omitted letters or words] чи тільки розділяти думку/речення **emdash** [a dash that is one *m* wide (—) used in writing to indicate a break in thought or sentence structure]. Форма знаку в дефініціях описується як *горизонтальна риска* [a horizontal stroke] або через відсилку до літерної графеми *m* [a dash that is one *m* wide]. Цікаво, що номінативна одиниця *endash* (*defic*), що побудована за аналогічною моделлю, у своїй дефініції не має такої відсилки до літерної графеми *n*.

Маркування пропущених літер чи слів притаманне не тільки *ture*, а ще і знаку *трикрапка*, який в англійській мові має назву **ellipsis** [a mark or series of marks (...) used in writing to indicate an omission of letters or words].

Пунктуаційний знак *коса* (/) має цілу низку англослов'янських назв **slash**, **diagonal slant**, **solidus**, **virgule**. Знак виступає еквівалентом певних слів: [a mark (/) used to denote “or” (as in *and/or*), “and or” (as in *struggler/deserter*), or “per” (as in *feet/second*)], а може слугувати суто розділовим знаком, маркуючи кінець строки поетичного тексту набраного підряд: [to indicate the end of verse lines printed continuously, as *Old king Cole /Was a merry old soul*].

Фінальна межа завершеного речення в писемному мовленні маркується знаками *крапка*, *знак оклику*, *знак питання*. Крім маркування кінця синтаксичної одиниці, відповідні знаки також ідентифікують комунікативний тип речення і це фіксується в словникових тлумаченнях.

Пунктуаційний знак *крапка* називається **period** чи **full stop** [a point (.) used to mark the end of a declarative sentence or an abbreviation], він маркує кінець оповідного речення або аббревіатуру.

Знак оклику називається **exclamation point/mark**. Дефініція цих номінативних одиниць ідентична: [a mark (!) used after an interjection or exclamation to indicate forceful utterance or strong

feeling], крім зазначення комунікативного типу речення [exclamation], в дефініції експлікується емоційне забарвлення відповідного висловлювання [forceful utterance or strong feeling].

Кінець запитального речення маркується пунктуаційним знаком під назвою **question mark** або **interrogation point** [a mark (?) used in writing at the conclusion of a sentence to indicate a direct question].

Багатофункційним є знак **dot**. Він може бути і «діакритичним» (формує літери *i*, *j*), і розділовим (входячи до складу *трикрапки*), і фінальним знаком в оповідному реченні: [a small round mark written as a part of an *i* or *j*, as one of a series of marks to signify omission, or as a full stop]. Крім того, **dot** використовується як графічне позначення математичної дії множення [a centered point used as a multiplication sign, as in $6 \cdot 5 = 30$].

Розвиток писемного мовлення і поява Інтернету призвели до нових функцій знака [a point used to separate components of an address on the Internet] і нових значень слова **dot** [used to indicate the punctuation separating parts of an email or website address e.g. *OUP dot com*].

Підсумовуючи скажемо, що пунктуаційні знаки виконують різноманітні функції в писемному мовленні – смислорозрізнявальні, структурні, замісні. Із розвитком комунікативних практик вони набули також зовсім нових, не притаманних їм раніше, функцій, які спостерігаємо в сучасному електронному спілкуванні. Маємо на увазі використання розділових знаків (іноді разом із літерними графемами) для передачі емоцій/оцінок мовця через т.зв. емотікони, в яких імітується вираз людського обличчя (радісного чи засмученого). Подібні комплекси графічних знаків розраховані виключно на зоровий канал сприйняття повідомлення, вони повністю нехтують базовими функціями таких мовних одиниць, як пунктуаційні чи літерні графеми.

Як відомо, найменшою (неподільною на дрібніші) змістовною мовною одиницею є морфема. Обидві ознаки – *значеннєвість* і *неподільність* – зазначаються в усіх словникових тлумаченнях: **morpheme** [a meaningful linguistic unit that cannot be divided into smaller meaningful parts; a meaningful morphological unit of a language that cannot be further divided; a distinctive collocation of phonemes having no smaller meaningful parts].

Можлива варіативність форми при збереженні єдиного значення відбувається у лінгвальні одиниці морфемного рівня, яка позначається номінацією **allomorph**. При цьому дефініції стверджують, що варіювати може фонетична презентація морфеми [any of two or more actual representations of a morpheme, such as plural endings [s] (as in *bats*), [z] (as in *bags*), and [ɪz] (as in *houses*)], а може спостерігатись повна не ідентичність формального виразника, наприклад, категорії множини, яка в англійській мові позначається кінцевими морфемами *-s* чи *-en* або нульовою морфемою: [one of a set of forms that a morpheme may take in different

contexts, e.g. the *-s* of *cats*, the *-en* of *oxen* and the zero suffix of *sheep* are allomorphs of the English plural morpheme].

Морфеми в залежності від позиції в межах слова і своєї функції поділяються на *основи*, *корені*, *афікси*, *флексії* і т.ін.

Основа в англійській мові має два синонімічні позначення: номінативні одиниці **base** та **stem**. Перша із них – **base** – визначається як головна морфема/сукупність морфем, до яких можуть додаватись *афікси* або інші *основи* [a morpheme or morphemes regarded as a form to which affixes or other bases may be added]. Схожою є дефініція **stem** [the main part of a word to which affixes are added]. При цьому в окремих дефініціях синонімічно використовується і дефініційна ознака [root]: **base** [root or stem], **stem** [the root of a word].

Коренева морфема в англійській мові має, своєю чергою, дві назви: **root** і **radical**, заявлені як абсолютні синоніми. Вони визначаються як головні носії лексичної семантики в слові: [the element that carries the main component of meaning in a word and provides the basis from which a word is derived. Also called **radical**].

Такі перехресні посилання пояснюються семантичними та етимологічними причинами. Слова **root** і **radical** є етимологічними дублетами від єдиного латинського джерела – слова *radix* [root] (*корінь рослини*). Англійський термін **root** існує в мові з XII ст. зі староанглійського періоду: OE *rot*, куди він був запозичений із старонорвезької ON *rót*, до якої потрапив із латини L *radix*. Синонімічний йому іменник **radical**, своєю чергою, є значно пізнішим прямим запозиченням із латини в середньо англійську: ME **radical** <— L *radicalis* <— *radix* [root]. Натомість англійський термін **stem** є питомою одиницею вокабуляру: ME **stem** <— OE *stemma* [stem of a plant] (*корінь рослини*). Отже всі три лексичні одиниці, які різними шляхами потрапили в сучасну англійську мову, – **root**, **radical**, **stem** – тим не менш мають спільну внутрішню форму, вони всі апелюють до поняття *рослинний корінь*.

Морфологічна структура слова, крім *основи* і *кореня*, передбачає і наявність *афіксальних* морфем, до яких словники відносять *префікси*, *інфікси*, *суфікси* та *флексії*. Визначаючи сутність *афіксу*, словник указує на його додатковий статус у слові і модифікуючу функцію: **affix** [an addition to the base or stem of a word in order to modify its meaning or create a new word].

В залежності від позиціонування афіксу (на початку, в середині чи в кінці слова) розрізняються, відповідно, *префікс*, *інфікс* і *суфікс*, що обов'язково зазначається у дефініції: **prefix** [an affix attached to the beginning of a word, base and serving to adjust or qualify its meaning]; **infix** [a derivational or inflectional affix appearing in the body of a word]; **suffix** [an affix added to the end of a word or stem to form a derivative]. Дефініційні ознаки [attached], [appearing], [added] експлікують *появу*, *вторинність*, *доданість* цієї морфеми до головної

(основи, кореня), а отже свідчать про її допоміжний, несамостійний статус.

Флексія, попри її не дериваційну а суто граматичну функцію, зараховується загальними (не термінологічними) словниками до *афіксів*. Номінативна одиниця **inflection** тлумачиться як [an affix indicating such a grammatical feature, as the -s in the English third person singular verb form *speaks*; a suffix involved in variations, such as case, gender, number, tense, person, mood, voice marked by the change of form].

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що проаналізований тематичний сектор медіальної зони вербального поля концепту WORD / LANGUAGE / SPEECH (сектор *одиниці мови/мовлення*) поєднує в собі номінації одиниць усної і писемної мови і мовлення. Найдрібніші серед них – це фонема, літера, пунктуаційний/діакритичний знак. Найкрупніша – це максима. Зареєстровані в загальних словниках англійської мови номінативні одиниці містять велику різноманітність назв, одні із яких є широко відомими (*letter, word, comma, sentence* і т.ін.), а деякі є більш специфічними (*toneme, allomorph, anacoluthon* і т.п.).

Номенклатура аналізованих номінацій і їхні дефініційні статті охоплюють чисельні типи і підтипи лінгвальних одиниць, окреслюють парадигматичні структури, до яких входять ці одиниці. Етимологічні довідки показують глибинні зв'язки, що поєднують назви цих одиниць, проливаючи додаткове світло на існуючу мережу вербальної фіксації знання, що ним володіє англомовна спільнота, про структуру мови і елементи, з яких вона складається.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Козлова Л.А. Отражение этнокультурных особенностей менталитета в синтаксических категориях агентивности/неагентивности (на материале английского и русского языков). // Человек. Язык. Культура: сборник научных статей, посвященных 60-летию юбилею проф. В.И.Карасика: в 2-х частях. – Киев: Издат.дом

Д.Бурого, 2013. –Изд-е 2-е испр. – Часть 1. С. 532–538.

2. Кубрякова Е.С. Особенности речевой деятельности и проблемы внутреннего лексикона Человеческий фактор в языке. Язык и картина мира. – М.: Наука, 1991. С.141–172.

3. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира Рос. Академия наук. Ин-т языкознания. – М.: Языки славянской культуры, 2004. 560 с.

4. Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. 314 с.

5. Теркулов В.И. Части речи и тождество номинатива. Человек. Язык. Культура: сборник научных статей, посвященных 60-летию юбилею проф. В.И.Карасика: в 2-х частях. – Киев: Издат.дом Д.Бурого, 2013. –Изд-е 2-е испр. – Часть 1. С.25–31.

6. Швачко С.А. Диахроническая память слов.// Человек. Язык. Культура: сборник научных статей, посвященных 60-летию юбилею проф. В.И.Карасика: в 2-х частях. – Киев: Издат.дом Д.Бурого, 2013. –Изд-е 2-е испр. – Часть 1. С.166–173.

7. Biber D. et al. Longman Grammar of Spoken and Written English Forword by K. Quirk. – Lnd.: Pearson Education Ltd, 1999. 1204 p.

8. Chafe W. Discourse, Consciousness, and Time/ – Chicago, Lnd: University of Chicago Press, 1994. 327 p.

9. Langacker R.W. Concept, image and symbol: The cognitive basis of grammar. Berlin. 1991.

Матеріал дослідження

10. Online Cambridge dictionary. URL: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/>

11. Online Webster dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/>

12. Online Macmillan dictionary URL: <http://www.macmillandictionary.com/>

13. Online Oxford dictionary URL: <https://en.oxforddictionaries.com/>

14. The American Heritage Dictionary of the English Language, Fifth Edition copyright 2017 by Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company. URL: <https://ahdictionary.com/word/search.html>

HISTORY IN AMERICAN LITERARY POSTMODERNISM OF THE LAST QUARTER OF XXTH CENTURY: ROBERT COOVER'S THE PUBLIC BURNING

Summary. The article examines the novel by American author Robert Coover «The Public Burning» in the context of history and historiography. Basis of the study are modes of writing in historiography as analyzed by American researcher Hayden White and also a concept of history as seen in the works of French philosopher Michel Foucault. In this context, the novel by Robert Coover suggests a new perspective on history through the narrative that is based on actual historical events but is also augmented by fictional elements. Moreover, through the fictional material «The Public Burning» proposes a new approach in writing of history. The study focuses on the relations between history, folklore, public figures and a mode of writing in the novel.

Key words: American literature, postmodernism, history, historiography, a mode of writing

The problem of history as theme and concept in contemporary American fiction has been analyzed in several works: for example, in his work «After the End of History: American Fiction in the 1990s» [3], Samuel Cohen studies several novels by such authors as Thomas Pynchon, Toni Morrison, Don DeLillo and others from the point of view of history as a concept. The novel «The Public Burning» by Robert Coover is a subject matter for different academic authors: in the article «“A Parody of Martyrdom”: The Rosenbergs, Cold War Theology, and Robert Coover's “The Public Burning”» [7] Molly Hite describes how Cold War doctrine obtains theological qualities in the novel, and in the text «History, fiction and national identity in J. U. Ribeiro's “An Invincible Memory” and R. Coover's “The Public Burning”» [9] Luiz Fernando Valente juxtaposes approaches in deconstructing the history and national identity in the works of Coover and Brazilian author João Ubaldo Ribeiro. This article outlines different interpretations of historical context in the novel and presents comparisons of the text with the postmodern concepts of history and historiography, therefore providing a new perspective on the problem.

During the XXth century the paradigm of humane studies was changing under the influence of linguistics' findings by Ferdinand de Saussure, Roman Jakobson, etc.; structuralism and post-structuralism defined many of the key problems in the studies, and the latter philosophical and critical field (which started as criticism of structuralism's methodology) served as a basis of postmodernism. The problems and concepts of postmodernism influenced historiography and historical science in particular. One of the main subjects of discussion in these fields of study is the perception of history and its intrinsic subjectivity. Several scholars introduced different theories on history and historiography in the context of postmodern paradigm: American researcher Hayden White (1928-2018) provided the concept of history as a narrative, taking the basis from literary studies. In his work «Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-century Europe» (1973) White compares different strategies of organizing the history with the methodology of writing a coherent story, therefore implying that a historian and a writer share the modes

of writing. This concept develops the idea of fictional element in the historical writing, and one of the Hayden's analysts, Andrey Ashkerov, arrives at the following conclusion: «Reality appears to be a victim of historical imagination. However, White demonstrates that this condition – at least, if we talk about historical reality – is probably the only mode of its existence» [2, p. 99]. French philosopher Michel Foucault (1926-1984) suggests different view on writing the history with genealogical method. In an essay «Nietzsche, Genealogy, History» Foucault examines Nietzsche's position towards the search of history's origin: «“Actual” history forces an event to open up in its uniqueness and sharpness. Event – and we should comprehend it not as solution, boundary, manifestation or struggle, but as changing balance of forces, power taken away, vocabulary separated from and turned against its users; one dominance that debilitates and poisons itself and the other that creeps and masks. Forces in history follow not outline or mechanism, but vicissitudes of struggle. The forces do not represent themselves as coherent forms of initial intention, they do not have meaning of a result. The forces always emerge in unique randomness of an event. Contrary to Christian world, universally woven with God's Providence, unlike the Greek world, divided between reign of will and reign of a great cosmic senselessness, the world of history knows only one reign, in which there is no providence, ultimate reason, but only “iron hand of necessity that shakes horn of randomness”» [5]. This particular idea has a basis primarily on detailed collecting of facts and offers a different approach to historical knowledge; Foucault's ideas are opposed to the White's ones in this matter.

These concepts of history and historiography have found representation in multiple fictional works. Several American authors of last half of XXth century showed different examples of writing the history in literary work (among them are «Libra» by Don DeLillo, «Mason & Dixon» by Thomas Pynchon and «Infinite Jest» by David Foster Wallace), but at the same time, these strategies present the problems of the contemporary perception of history. **The main subject** of this study is a novel «The Public Burning» by Robert Coover (b. 1932). **The goal** is to define the methods of history's representation in the novel.

«The Public Burning» was published in 1977; the text's focus is on the Execution of Ethel and Julius Rosenbergs in 1953, albeit the event is rather a reference point for the fiction than a premise for a traditional historical narrative. Coover is known as a writer who is concerned about folklore, myth, narrative and plot structure in literary work, and in that matter «The Public Burning» is a typical work of his, but at the same time, it stays close to the events from the near past and present time. Moreover, as many literary researchers point out, there is a strong criticism in the book towards the Cold War era political and social condition in the United States and (though subtle) towards the presidency of Richard Nixon, who is also one of the narrators of the novel. Additionally, as Paul Giles marks in the article «Historicizing the Transnational: Robert Coover, Kathy Acker and the Rewriting of British Cultural History, 1970-1997», «[t]he burlesque structure of Coover's novel <...> systematically brings sacred and profane together in such a way that it not only undermines the dignity of Nixon himself but also delegitimizes the separatist rhetoric of an American idealist tradition stretching back to the seventeenth century Puritans» [6, p. 12]. United States' Cold war era in the novel serves as a basis for exploration of folklore, popular culture and politics in America, yet the text's composition allows to see one of the versions of how contemporary culture percepts and writes the history.

The history in the novel represented on several levels. The character of Uncle Sam is the representation of America's folk history, which combines the traits of folk heroes (such as Davy Crockett) and comic book superheroes (such as Superman). Uncle Sam in «The Public Burning» has a crude sense of humor, and his speech is similar to the speech of folk heroes of antebellum period and Old West. A lot of times the character is portrayed in situations where he shows his power and dominance through the acts of sexual violence and, among other things, urination. The researcher David C. Estes writes about Uncle Sam in the novel, that «[his] character, language, and behavior all reflect humorous folk stereotypes and conventions found in antebellum backwoods sketches, thus rooting him in the tradition that Walter Blair calls "native American humor". Through him, then, Coover reveals the unsettling consequences on a national scale of what Americans have historically chosen to consider funny» [4, p. 246]. From this point, we could see that Uncle Sam is a representation of the whole history of the United States, he reflects the past, the present and the future of the country; his point of view is a mirror of white American's subconscious. Coover's parody of national character has its purpose in criticizing the society's state of mind during the 1950s and the 1970s, but it also represents one strategy of seeing the history of the country through the collective image constructed from folklore and mass culture.

Uncle Sam is also one of the fictional characters that Coover puts in the realm of traditional historical narrative. The Execution of Rosenbergs transforms from a historical event into a mythical ritual that holds

place in Time Square. Coover takes the historical basis and constructs a myth on it through hyperbole and composing the historical figures as fictional characters. Fictional characters (besides Uncle Sam, there is Disney's «Rat pack», which consists of Mickey and Minnie Mouse, Goofy, Horace Horsecollar among others, and takes part in the execution process) become a part of the history in the context of the novel and their traits also have an impact on the representation of history figures, especially on the character of Richard Nixon, who shares his image with characters of Charlie Chaplin and, broadly, slapstick comedy. Therefore, the line between the fictional material and historical chronicle has no definite placement, and at some point, the text can provide both an illusion of actual historical event and a fairy tale. Several compositional methods clearly show the fictional nature of the text, but the reader can see hints indicating the similarities between the Coover's writing and the historian's method of organizing the facts.

Richard Nixon as a main character of the novel represents a strategy of depicting a historical figure. The novel was published in a period not long ago after the Nixon's presidential term, so there is a little distance between the historical events and their literary interpretation. Novel's composition suggests that there are two temporal spaces (besides the one represented by Uncle Sam) – America during the Cold War (1950s) and America during Nixon's presidency (1970s). Furthermore, the narrative explores different point of view on Rosenbergs' execution – from historical perspective Nixon has a small involvement with the case, but in the novel he is a key figure, one of the narrators. In the article «"Nothing but Words"? Chronicling and Storytelling in Robert Coover's *The Public Burning*» researcher Theophilus Savvas points out the role of Nixon as a character of the novel: «Placing his literary Nixon in an unfamiliar historical context allows Coover to utilize what he wants from the public knowledge and perception of the historical figure, while still keeping enough of a blank slate upon which he can draw his own fresh character. As Tolstoy did with Napoleon in *War and Peace*, Coover demythologizes his character so that he becomes "more three-dimensional than the media image popularized after Watergate... flawed but not yet dishonest» [8, p. 179]. Nixon represents two periods in the novel – 1950s, where he can be seen rather as a spectator of Cold War America and the Administration (even though he tries to act as his peers, he has a little role in the events), and 1970s, but the latter period appears in the text subtly, there are no direct anachronistic signs referring to the later years of Nixon's. Yet, the «public burning» itself mirrors the public humiliation of Nixon after the Watergate scandal. In the text he is with his «pants down» (several recurring jokes in the novel are connected with 'grotesque body', as put forward by Russian literary critic Mikhail Bakhtin), i.e. «naked» in opposition to his public image. What is important about Nixon's character is his complexity, which lies in ambivalence of the author towards him. His character represents benevolent ignorance and he is sincerely

concerned about the Rosenbergs' case. Moreover, his persona does not pale in comparison with the characters of Julius and Ethel Rosenbergs, which Coover depicts rather neutral. According to Paul Giles, «[o]ne of the strengths of *The Public Burning*, <...>, is the way it avoids one-dimensional polemics of any kind by transposing history into a form of ontological burlesque which denies autonomy to any particular moral position. Unlike Arthur Miller's play *The Crucible* (1953), which critiques the collective paranoia of the McCarthyite era from a distinct ethical perspective, *The Public Burning* preserves a greater sense of political detachment as it focuses on how the ritualistic processes of public life are constructed more generally» [6, pp. 13-14]. Therefore, Rosenbergs are neither saints nor traitors, and in that context, Nixon is rather sympathetic character; yet, at the end of the novel, Nixon goes through the transformation and gets closer to the character of Uncle Sam. The scene of an attempted rape of Ethel Rosenberg by Nixon at the Sing Sing prison and the scene where Uncle Sam sodomizes Nixon represent the relationships of power between the darkest side of the nation and its rulers. Nixon tries to manipulate history on his own terms and obtain power, but at the end of this story he becomes a servant for the nation's darkest needs and, therefore, is restrained by the nation's will.

From a historical point of view, the novel presents the alternative biography of a public figure, where its character is defined not only by the chronicle of events, but also through changing the order and the refocusing of writing. Coover's text does not imitate traditional historical narrative, but his usage of the American folklore tradition and literary fiction does not neglect the history. On the contrary, this method of writing allows to expand the historical writing and to explore different points of view on events.

One of the particularly interesting techniques of writing in the novel is a usage of public documents. Coover takes several public texts from the Cold War era and puts them in the novel almost verbatim: the texts are the basis of the «intermezzos» in the novel. Theophilus Savvas describes the function of these parts in the text: «Where the book assumes the structure of a four-act opera, it is perhaps ironic that the "intermezzos" provide not the customary relief from performance, but rather a crystallization and intensification of it. The first, a political speech by Eisenhower, poeticized by Coover; the second, a dramatic dialogue between Ethel and Eisenhower; and the third, "a Last-Act Sing Sing Opera" titled "Human Dignity is not for Sale", have in common that they are performances constructed for the most part from verbatim quotation. So here "real" history is enacted as performance, just as the fictional history of the book as a whole is. The second and third intermezzos, created from the voices of the Rosenbergs, particularly Ethel's, function to keep the couple off the main stage, imprisoning them textually in these plays within the play. But this final act brings all the main characters of the novel onto the stage-like scaffold, and while it is not controlled by them, it certainly belongs to the

Rosenbergs. They are released from the interval shows, and given due prominence, where Ethel Rosenberg's performance becomes "a true second act, a topper"» [8, p. 184]. Coover uses actual documents and recontextualizes them within the certain genre's features. The result of these manipulations is the new point of view on the historical period and also on the document itself. Through the fictional depiction of document reader can see the problems concerning the objectivity. The document has similarities with the fiction and therefore has a potential to be a part of it. These similarities include the composition of the text, which Coover enhances, for example, by giving Eisenhower's political speech a structure of a poem. The document becomes not only a record of the era, but also a material for a fictional representation.

At last, Coover also depicts the problem of the history and media. Researcher Richard Walsh writes about the chapter «Pilgrimage to The New York Times» the following: «A chapter is devoted to the daily augmentation of history in The New York Times, presented as a shrine to which millions of pilgrims bow their heads each morning. The nature and value of this pilgrimage is described between quotations from the headlines on the morning before the executions. The random jumble of the headlines, a non-polemical collection of facts, is their guarantee of objectivity, but Coover quickly shows that in presenting itself as such, the Times becomes a framework through which reality is sifted, and so shaped: "Yet even this extravagant accretion of data suggests a system, even mere hypotyposis projects a metaphysic. 'Objectivity' is in spite of itself a willful program for the stacking of perceptions... Conscious or not, The New York Times statutory functions as a charter of moral and social order, a political force-field maker, defining meaningful actions merely by showing them» [10, p. 340]. Theophilus Savvas notes that the character of Richard Nixon relies on the media as a source of getting the information: «Describing himself as a "newspaper nut" and explaining how he "felt very comfortable with a newspaper in my hands", Nixon highlights the importance of reading the New York Times "because you never knew what you might need in the middle of a cabinet meeting". Seeing himself as an outsider, Nixon relies upon the synchronic representations of the media for a fuller picture of events, but with the media fuelled by the official line, Nixon's view can only remain worryingly monologic» [8, p. 179]. The problem of the media is also important in portrayal of Rosenbergs, who were depicted either as traitors or as martyrs. Coover's neutral point of view in the novel is therefore opposed to the inherently manipulative writings on the subject, in which there are certain position on it, positive or negative. The media as a source of historical writing is an example of distorting the facts in the novel because of its monologic nature. The same quality could be attributed to the other forms of narration that were mentioned before (historical writing, fictional writing, folklore, etc.), but the media, more than other sources of information, has a tendency to manipulate because of the reader's expectation of

objectivity. The media is intertwined with the sociological context more closely and therefore can be used as a tool of manipulation more effectively. But at the same time, the media is another source of history, and it also provides many alternative perspectives on different events.

To sum up, Robert Coover's «The Public Burning» uses a historical event as pre-text and transforms it, so it becomes a hybrid of fictional and factual material. Although the text is obviously hyperbolic and does not simulate the traditional "objective" historical narrative, several compositional techniques have similarities with the method of historical writing. Coover's novel suggests alternative sources of historical information, such as folklore and the media. Another method of history writing that could be considered is the refocusing and recomposing the narrative of an event, i.e. using conventional techniques of fictional writing. The subsequent points of view will not provide an objective perspective on history, but they will provide multiple sources of making one's own narrative. Therefore, the perception of history in the novel could be described by the words of its main character, Richard Nixon: "...what was History to me? I was never one to keep diaries or save old letters, school notes, or even old legal briefs, and I had won both sides of a debating question too often not to know what emptiness lay behind the so-called issues. It all served to confirm an old belief of mine: that all men contain all views, right and left, theistic and atheistic, legalistic and anarchical, monadic and pluralistic; and only an artificial—call it political—commitment to consistency makes them hold steadfast to singular positions. Yet why be consistent if the universe wasn't? In a lawless universe, there was a certain power in consistency, of course—but there was also power in disruption!" [1].

The results of this study can be used as a basis of analysis for the other contemporary American authors, such as Don DeLillo, Thomas Pynchon, etc. **The development** of this study could lead to identification of common topics within the historical context and different methods of describing the history in the fiction works of American postmodern authors.

Works cited

1. Coover R. The Public Burning. – Detroit, MI: Dzanc Books, 2014. Kindle Edition.
2. Ashkerov A. YU. Metaistoriya metaistorii, ili Dekodirovanie Hejdenu Uajta (Uajt H. «Metaistoriya: Istoricheskoe voobrazhenie v Evrope XIX veka») // Sociologicheskoe obozrenie. – 2002. – T.2. – No. 1. – Pp. 87-99.
3. Cohen S. After the End of History: American Fiction in the 1990s. – Iowa, IA: University of Iowa Press, 2009. – 249 p.
4. Estes D. C. American Folk Laughter in Robert Coover's The Public Burning // Contemporary Literature. – 1987. – Vol. 28. – No. 2. – Pp. 239-256.
5. Fuko M. Nicshe, genealogiya i istoriya // Filosofiya epohi postmoderna: Sbornik perevodov i referatov. – Minsk: Izd. OOO «Krasiko-print», 1996. – P. 74-97. – URL: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z00000552/>. – (The date of application: 22.09.2019).
6. Giles P. Historicizing the Transnational Robert Coover, Kathy Acker and the Rewriting of British Cultural History, 1970-1997 // Journal of American Studies. – 2007. – Vol. 41. – No. 1. – Pp. 3-30.
7. Hite M. "A Parody of Martyrdom": The Rosenbergs, Cold War Theology, and Robert Coover's "The Public Burning" // NOVEL: A Forum on Fiction. – 1993. – Vol. 27. – No. 1. – Pp. 85-101.
8. Savvas T. "Nothing but Words"? Chronicling and Storytelling in Robert Coover's The Public Burning // Journal of American Studies. – 2010. – Vol. 44. – No. 1. – Pp. 171-186.
9. Valente L. F. History, ficiton and national identity in J. U. Ribeiro's "An Invincible Memory" and R. Coover's "The Public Burning" // Chasqui. – 2011. – Vol. 40. – No. 1. – Pp. 80-95.
10. Walsh R. Narrative Inscription, History and the Reader in Robert Coover's The Public Burning // Studies in the Novel. – 1993. – Vol. 25. – No. 3. – Pp. 332-346.

**VERB FORMS AS A MEANS OF EXPRESSING COMPARISON (ON THE MATERIAL OF THE
YAKUT LANGUAGE)***Харабаева В.И.**Институт гуманитарных исследований и проблем малочисленных
народов Севера Сибирского отделения Российской академии наук,
научный сотрудник, г. Якутск***ГЛАГОЛЬНЫЕ ФОРМЫ КАК СРЕДСТВО ВЫРАЖЕНИЯ КОМПАРАТИВНОСТИ (НА
МАТЕРИАЛЕ ЯКУТСКОГО ЯЗЫКА)**

Abstract. The article analyzes the expression of comparison by verbal forms on the material of the Yakut language. It is established that the change in the intensity of the sign of action and phenomenon, the change in properties or position in space is expressed by lexical means of language. Morphological way verbs are created, enclosing the idea of the standard of comparison. Significant verbs with assimilative semantics form substantive-verbal comparative-assimilative constructions. Standards of comparison in the forms of participles and adverbs reflect the appearance, behavior, inner world of a person, various mental and physical States, contribute to a bright, colorful display of reality, to create a fresh image through comparison.

Аннотация. В статье анализируется выражение компаративности глагольными формами на материале якутского языка. Установлено, что изменение интенсивности признака действия и явления, изменение свойств или положения в пространстве выражается лексическими средствами языка. Морфологическим способом создаются глаголы, заключающие в себе представление об эталоне сравнения. Знаменательными глаголами с уподобительной семантикой образуются субстантивно-вербальные сравнительно-уподобительные конструкции. Эталоны сравнения в формах причастий и деепричастий отражают внешний вид, поведение, внутренний мир человека, различные психические и физические состояния, способствуют ярко, красочно отобразить реальность, создать свежий образ через сопоставление.

Ключевые слова: компаративность, сравнения, глагол, признак, эталон, якутский язык.

Keywords: comparison, comparisons, verb, sign, standard, Yakut language.

Компаративность является одной из универсальных языковых категорий, присутствующих в любом языке. Через сравнение познаются единичное, особенное и всеобщее, как связанные отношения сходства и различия. Систематизация и развитие предметов и явлений, также движения познается сравнением. Определяя сравнение как уподобление одного предмета (явления, действия) другому, у которого предполагается наличие признака, общего с первым, исследователи подчеркивают значение признака: «Чем менее заметным является общий признак – база для сравнения, тем сильнее оказывается эффект [3, С. 115].

Изучению компаративности посвящено немало научных трудов, отличающихся по своим целям и задачам в различных областях лингвистики. В последние десятилетия активно развивается функционально-семантическое направление исследования языковых единиц, в основе которого лежит комплексное изучение языковой системы, состоящей из разноуровневых единиц (морфологических, синтаксических, лексических, словообразовательных), объединяемых общностью выполняемой им функции. Написаны диссертации о функционально-семантическом

компаративности в разных языках (в русском языке О.В. Кравец (2003), марийском языке И.В. Казанцева (2005), английском языке А.В. Николаева (2002) и др.). В последнее время также привлекает внимание исследователей проблема признака (А.М. Кузнецов (2000), Н.В. Дмитриева (2000), А.А. Залевская (1996, 2005). Виды признаков и их роль в выборе опорного слова устойчивого сравнения исследовала Т.В. Шмелева [9]. Когнитивная природа и антропоцентрический характер сравнения как мыслительной операции позволяет применить к исследованию сравнения, и особенно ее эталонов, новые лингвистические подходы, в частности, лингвокогнитивный и лингвокультурологический. Например, в диссертационном исследовании Е.В. Новиковой анализируются сравнительные конструкции, где человек выступает как субъект, объект и эталон сравнения [6].

Несмотря на количество научных работ, посвященных сравнению, возможности разностороннего изучения сравнительных конструкций еще не исчерпаны. Исследование глагольных компонентов конструкций компаративного значения в недостаточной степени проведено в якутском языке и в целом в

лингвистике. Таким образом, этот вопрос остается актуальным в данное время.

Целью данной статьи является выявление особенностей функционирования глагольных форм при выражении компаративности на материале якутского языка.

Глагол как часть речи обозначает процесс в широком смысле слова (действие, состояние, отношение) или признак, развивающийся во времени. Глаголам компаративность свойственна в малой степени. Прежде всего выделим глаголы с компаративной семантикой. В якутском языке есть немногочисленные глаголы, само значение которых состоит в указании на большую либо меньшую степень представленности признака у одного объекта по сравнению с другим: *куоһар-*, *баһый-* 'превзойти, затмить', *баһыйтар-* 'чувствовать превосходство кого-либо в чем-л. над собой', *хаал-* 'уступить, померкнуть перед кем-либо, отставать от кого-чего-л., двигаясь в одном направлении' и т.д. Например: *Кууһуманы соботох Силип эрэ баһыйа тутара* (Күннүк Уурастыырап) 'Кузьму затмевал только Филипп'; *Уйбаныаппар кыр өстөөхтөр. Улахана күүһүнэн куттуур, кырата тылынан баһыйар буоланнар, өр этиспэттэр, ардырбаһа түһээт, аасыһан хаалаллар.* (Амма Аччыгыйа) 'Ивановы – враги. Старший пугает силой, а младший затмевает языком. Поэтому они долго не ссорятся, немного повздоровив, успокаиваются'; *Миигин кини баһыйар этэ. Мэйиитинэн, атабынан, сутуругун да ыарынан* (Дьуон Дьанылы) 'Он превосходил меня. Умом, силой ног, тяжестью кулака'; *Кыабын дьэ чахчы ылларда, дьэ, кырдьык баһыйтарда, дьулайда-чабыйда быһыылаах* (Амма Аччыгыйа) 'Он действительно почувствовал превосходство над собой, кажется, оробел'; *Сүөһү иитиитигэр биһигиттэн хаалан иһэллэрэ, быыйыл кинилэр бастыах курдуктар* (С. Ефремов) 'В скотоводстве они отставали от нас, но в этом году кажется, опережают'.

К компаративным также можно отнести глаголы, обозначающие изменения свойств или положения в пространстве. В данном случае объектом и стандартом сравнения является один и тот же предмет (явление), но в разные моменты и в разных условиях: *ыараа-* 'дорожать', *чэпчээ-* 'подешеветь', *кыараа-* 'сужаться', *уой-* 'толстеть', *тымный-* 'холодать, охлаждаться', *куйаар-* 'становиться жарче', *манхай-* 'побелеть' и т.д.: *Учуутал куолаһа үрдүүр, биһиги өссө да өйдөөбөппүт* (Далан) 'Голос учителя повышается, но мы все еще не понимаем'; *Дьокуускайга сыана кун-түүн ыараан, Маруся хамнаһа туохха да тук буолбат* (Айысхаана) 'В силу того, что в Якутске каждый день все дорожает, зарплата Маруси ни на что не хватает'; *Халлаан тымныйан от-мас хагдарыйан ээрэ* (Софр. Данилов) 'Холодало, все отцвело'.

В процессном подтипе компаратив «служит для обозначения постепенного изменения интенсивности признака: нарастания, ослабления

или чередования нарастания и ослабления» [7, С. 134]. Длительность и непрерывность процесса подчеркивается повтором: *итийдэр-итийдэ* 'становилось все жарче', *ыараатар-ыараата* 'становилось все тяжелее и тяжелее' и т.д. Интенсивность действия передается отдельными глаголами, например, *ардахтаа-* 'дождить' (средняя интенсивность), *ибиирдээ-* 'накрапывать единичными каплями' (слабая интенсивность), *ытамный-* 'всплакнуть' (слабая интенсивность), *ытаа-* 'плакать' (средняя интенсивность): *Самыыр биир кэм ибиирдиир, ныккийэр* (Н. Габышев) 'Дождь ровно накрапывает единичными каплями'; *Кууһума хайдах эрэ санаата тууһулан, бу хара тыа ортотугар олорон эрэн, ытамныйыах санаата кэлитэлээтэ* (Н. Павлов) 'У Кузьмы как-то мысли напряглись, ему захотелось всплакнуть посредине этого темного леса'; *Туох да олус үөрбүттэр, Күтэр оҕонньор үөрүүтүн омуругар ытаабыт үһү* (Н. Неустроев) 'Они очень обрадовались. Старик Кютер, говорят, от радости расплакался'.

Компаративность также может выражаться сравнением интенсивности разных действий, осуществляемых одним агенсом. Действие агенса сопоставляется по интенсивности с действием, которому он сам подвергается: *Өһүргэниэхтээбэр, кини кыһыйбыта* 'Он был раздосадован, чем обижен'.

Модально компаративная семантика свойственна также глагольным словообразовательным моделям. При помощи определенных словообразовательных моделей в якутском языке образуются новые слова, «создаваемые говорящими для данного случая, заключающие в себе представление об эталоне сравнения, т.е. представляющие главный компонент сравнения» [1, С. 29]. Глаголы образуются с помощью модально-компаративных аффиксов, выступают в предложении в роли сказуемого. Выделяются 4 вида модально-компаративных аффиксов: *-лаа*, *-тый*, *-мсий*, *-рҕаа*.

Многозначный аффикс *-лаа* иногда может выступать в сравнительном значении действовать как данный предмет (подражать предмету). Например: *ангырдаа-* 'кричать как выпь', *туруйалаа-* 'заковылять как журавль', *куобахтаа-* 'прыгать как заяц, прыгать по-заячьи'. Аффикс *-тый* образует глаголы становления [10, § 494], но в некоторых случаях вносит сравнительное значение с оттенком приобретения качества, свойства чего-либо, напр.: *сахатый* 'вести себя как якут, обьякутеть'; *таастый-* 'становиться тяжелым и твердым как камень'. Аффикс *-мсий* образует глаголы, «выражающие действия, совершаемые согласно свойству, признаваемому за собою действующим лицом» [8, С. 172]: *аҕамсий-* 'выдавать себя за старшего, поступать как старший', *обомсуй-* 'разыгрывать из себя ребенка, капризничать, вести себя наивно, как ребенок'. Аффикс *-рҕаа* «образует от имен глаголы, выражающие признание известного признака или

явления, а также действия, соответствующие этому признанию» [8, С. 173]: *ийэргээ* – ‘относиться кому-либо как к матери’, *аймабырбаа* – ‘выказывать родственные чувства к кому-либо, признавать кого-либо за родственников, относиться к кому-либо как к родственнику’.

Особым приемом образной речи, близким сравнению, можно считать уподобление. Уподобление «есть определенная акция, определенное речевое действие субъекта речи, названного или указанного в самом высказывании» [1, С. 52]. Васильев Ю.И. относит конструкции с сравнительно-уподобительной семантикой к особу типу сравнения. Он называет их субстантивно-вербальными сравнительно-уподобительными конструкциями, оформляемыми знаменательными словами [1, С. 52]. Именные компоненты таких конструкций выражают эталон и объект сравнения-уподобления. В качестве глагола-сказуемого используются глаголы *маарыннаа*-, *майгыннаа*-, *боһуоннаа*-, *удумаҕалаа*-, *омоонноо*-, *боһуодьулаа*-, *санат*-, *тэнгээ*-, *ханыылаа*-, *холоо*-, *дьүөрэлээ*-, *холобурдаа*-, *бааралаа*- со значениями ‘походить, быть похожим на кого-что-либо’, ‘сравнивать, уподобить с кем-чем-либо’, ‘сравнивать, равнять, сопоставлять’. Данные конструкции в якутском языке очень богаты и разнообразны. Например: *Хатынҕыр уолчаан ньиэмэс лаабырын тимири сизккэтин иһиттэн аһыннары көрдүү турар билиэннэйгэ майгыннаата* (Силис) ‘Худенький мальчик стал похож на пленного за решеткой немецкого лагеря, заискивающего жалость’; *Бэрт айаас сылгы быһыылаах, илин атахтара өрүтэ көтүөккэлээн батары үктээбит хаарын ыһахтыыллара үкчү аккырыккаҕа баар ойууну санаппыта* (Огдо) ‘Кажется, эта была очень строптивая лошадь, то, что она вздымала снег передними копытами, напоминало изображение на открытке’; *Мотя кинигэни тангара онгостор, ааҕар киһини сиһлээһини тангараҕа мастаммыкка холуйар* (Далан) ‘Мотя боготворит книгу, насмешку над любителем почитать уподобляет возражению богу’; *Дохсун Уйбаан мултугур сэнгийэлиин, кылдьылардаах сырдык харахтыын, омойбут уостуун, кини эмис собоһо маарынныыр* (Амма Аччыгыйа) ‘Дохсун Уйбан узким подбородком, светлыми глазами с поволокой, с приоткрытыми маленькими губами похож на жирного караса’.

Знаменательные глаголы *маарыннаа*-, ‘походить, быть похожим на кого-что-либо’, *холоо*-, ‘сравнивать, уподобить с кем-чем-либо’, *тэнгээ*-, ‘сравнивать, равнять, сопоставлять’ и т.д. могут быть в форме: 1) предикативного склонения причастий: *Степа: Бурдугу кыыска холуурум холур даҕаны, – диэн ботугураан ылла* (Кэпсээннэр) ‘То, что я уподобляю колос девушке, слишком неуклюже, – пробормотал Степа’; деепричастий: *Сирбит ньуура кырдьаҕас киһи сирэйигэр маарыннаан өлбөөдүйэн, харангаран тоһуйда* (Үргэл) ‘Поверхность нашей земли, уподобляясь лицу старого человека, встретила нас будучи поблекшим, потемневшим’.

Рассмотрим функционирование глагольных форм как эталонов сравнения. Под эталоном сравнения понимаем «слово или словосочетание, привлеченное для описания, объяснения другого предмета или явления» [5, С. 7]. В якутском языке из глагольных форм распространены эталоны сравнения в формах причастий и деепричастий. Они отражают внешний вид, поведение, внутренний мир человека, различные психические и физические состояния: *үөрбүт курдук* ‘словно обрадовался’, *санаарҕабыт курдук* ‘как-будто опечаленный’ (психические состояния); *көһүйбүт курдук* ‘как-будто окостенел’, *утуйбут курдук* ‘словно уснувший’ (физические состояния); *сытар курдук* ‘как-будто лежит’, *ыстаныах курдук* ‘как-будто собирается прыгнуть’, *тыгарын курдук* ‘как-будто освещает’ (действия, события) и т.д.

Сравнение способствует ярко, красочно отобразить реальность, создать свежий образ через сопоставление. Иногда эталоны сравнения выступают как средство создания комического эффекта. В якутском языке большинстве случаев эталоны с глагольными формами используются при описании внешнего вида человека:

1) Особенности фигуры, телосложения, осанки человека: *Бу Ньюкууска маарынныыр, куулга бурдугу симпит курдук, сингэрдитэлээбит биир бөбөстөөхтөр* (Далан) ‘Похожий на Никуса, с фигурой, словно набитый мукой куль, есть у них один борец’;

2) Лица: *Аатырбыт олонхоһут Табаахыран, уокка бырабыллыбыт түнэ курдук мырчыстыбыт сирэйдээх хатынҕыр оһонньор дьылээх кырдьаҕас этиитигэр сөбүлэхэрэ* (Далан) ‘Известный олонхосут Табахыров, худой старик с морщинистым лицом, похожим на выброшенную в огонь кожу, соглашается на предложение хозяина’; *... кэтит маһан сирэйигэр батарыта баттамыт курдук төп-төгүрүк хара харахтарынан ханна эрэ, оһолору үрдүлэринэн биир сири тонолууппакка одууласпыт дьахтар аххан өттүк баттанан, букул саҕа буолан бугдаллан турар эбит эбээт, доһоттоор!* (Амма Аччыгыйа) ‘... круглыми глазами, которые словно натканы на широком белом лице, женщина смотрела куда-то в одну точку, стояла, положив руки на бедра, своей крупной фигурой напоминала копну стога!’;

3) Одежды: *Ыкса киһэ араас өгнөөх ньургуһуннары таннары туппут курдук танастаах мааны кыргыттар мунньуһуннулар* (Амма Аччыгыйа) ‘Поздно вечером собрались нарядные девушки с платьями, словно опрокинутые разноцветные подснежники’; *Мальборо ньахчайбыт унуохтаах, иччэх-бааччах куудара төбөтүгэр чабычабы умса уурбуттуу кэтиллибит сэлээпэлээх, икки чэчэгэинэн уу кыһыныы ыйаарыччы көрбүт сүүрэлэс харахтаах* (Куорсуннаах) ‘Мальборо с низким ростом, со шляпой, словно опрокинутый чабычах, надетый на плешистую кудрявую голову, с бегающими и раскосыми глазами как у стрекозы’.

Рассмотрим примеры отражающие внутренний мир человека, психическое состояние: *Өстөөхтөрүм булан хасыһан, ыар буруйбун арийан түрмэбэ түбэһиннэрэн издэтиэхтэрэ диэн ыар санааба-онооҕо хантаран, кун аайы иннэ-бүргэс үрдүгэр сылдьар курдук сананар* (У. Ойуур) 'Он, находясь в тяжелых мыслях о том, что его враги, раскрыв его тяжелый грех, поспешествуют его попаданию в тюрьму, ощущает себя каждый день как на иголках'; - *Хайа, бу эдэрдэр, тоҕо үүтүн тохнут оҕо курдук буолан хааллыгыт? – диэн баран мичээрдээн ылбыта* (У. Ойуур) – 'Молодые, почему стали грустны как ребенок, опрокинувший молоко?'; *Яков хайдах эрэ бутуллаан хаалла, мэник оҕону аҕата дуу, убайа дуу таһыйан эрэрин курдук сананна* (Н. Заболоцкий) 'Яков запутался, ощутил себя подобно шаловливому ребенку, которого начинает пороть отец или брат'; *Кыыс итиннэ эмиэ саната суох мичик гынан ылла. Яков санныттан хайдах эрэ сүгэхэр түһэргэ дылы буолла* (Н. Заболоцкий) 'Девушка на это также безмолвно улыбнулась. Яков почувствовал, что словно с плеч упал груз'; *Оттон Яков тириштин сүллэрбит курдук буолла* (Н. Заболоцкий) 'А Яков почувствовал себя, словно с него сдирали кожу'; *Фекла ииримтийбит курдук, сарылыы-сарылыы куота сатыыр Кэтириһи аһыммыттыы көрөн туран, соруйда* (Куорсуннаах) 'Фекла велела, смотря с сочувствием на Катерину, которая словно обезумев, крича, старалась убежать'.

При описании физического состояния человека в якутском языке преобладают примеры с эталонами, выражающими внезапные действия, ситуативно-эмоциональные состояния: *Мин биһлээбинэн сүрэххэ астарбыт киһи курдук, ынчыктаан ылым* (Куорсуннаах) 'Я, подобно человеку, которого ударили в грудь острым, застонал'; *Түүн дьылээхтэр утууһун сыыгынаспыттарын кэннэ, мааны оронго тизэрэ түһэн сыппыт Куорай бүргэһинэн тэһэ кэйдэрбит курдук уһукта биэрбит* (Куорсуннаах) 'Ночью, когда хозяйева уснули, Корай, лежавший на кровати, внезапно проснулся, словно втыканный шилом'; *Бөлүүн Валя уу чуумпуктук утууһа сытарын курдук тайба даҕаны утуктаабыт* (Ургэл) 'Тайга также стала сонная, подобно Вале, которая прошлой ночью так тихо спала'; *Кэтириис сирэйэ чоххо баттаабыт курдук буолла* (Кэпсээннэр) 'Лицо Катерины стало таким, словно ее натыкали на горячий уголь'; *Мэхээлэ тымныы уунан саба ыстарбыт курдук буолла* (Мин маннайгы тапталым) 'Михаил почувствовал себя словно на него опрокинули холодную воду'; *Оҕонньор сирэйэ тыйыһырыт, унуоҕа, уу испит обустуу, титирэстии турара* (Кэпсээннэр) 'Лицо у старика помрачнело, его тело дрожало как у быка, напившегося холодной воды'.

Поведение человека и его деятельность тесно связаны с определенными действиями, движением. В художественных текстах чаще встречаются эталоны с концептом "асоциальный элемент", что подтверждает то, что в речи осуждают гораздо

чаще отклонение от норм, чем нормальное поведение: *Бу сааты, били олонхого абааһы бухатыыра Тон Дуурай Долонунса тиһинэн эргиммитигэр дылы* (Куорсуннаах) 'Какой стыд, подобно богатырю абасы Тон Дурай Долонунсе, который торговал зубами'; *Куруук итирик сантехниктар, бытыылканы кылбачыппатаххына харыйаны таннары соснут курдук өсөһөн, дьин ааныттан төннөллөр* (Куорсуннаах) 'Всегда нетрезвые сантехники, если не показать им бутылку, упрямясь, словно ель, которую волочат с другой стороны, отправляются обратно с твоего порога'; *Сыптарыннаах ынах хотону барытын сутуйарыгар дылы биһиги дьоммутун иирдибэккэ, үтүөнэн мантан бар!* (И. Тарабукин) 'Подобно тому, как корова больная расстройством кишечника заражает весь хлев, не вовлекая наших людей, уйди отсюда по-доброму!'.

В якутском языке эталоны с глагольными формами часто употребляются при описании внешней среды, природы. Подчеркивается текстура, внешний вид окружающей среды, предметов и явлений окружающей среды, природы: *Яков туран доҕорунаан сиэттиһэн хаампыта, кини санаатыгар муосталара бүүс-бүтүннүү халын бэриинэнэн дуу, сымнаҕас көбүөрүнэн дуу тэлгэтэн кэбиспит курдук долгуннас, күп-күөгэннэс буолбут этэ* (Н. Заболоцкий) 'Яков с подругой шли в подручку, ему казалось, что пол стал таким мягким, словно его настлали мягким ковром или периной'; *Бэстэр төбөлөрө чугастара, намыһахтара диһбин диэн, соруммут киһи өндөс гынан, субу туура харбаан ылан курдук* (Н. Заболоцкий) 'Верхушки сосен были так близки, словно их можно было схватить'; *Күөх сайыммыт сааспыттын атаара охсон, мааны кыыс симэбин сайбаччы кэппиттинии, ылаангы, сып-сылаас күннэри биһиэхэ бэлэхтиир* (Таптыбын) 'Зеленое наше лето успев проводить весну, словно нарядной девушке, надевшей свои украшения, дарит нам теплые дни'; *Хаар ыраас, көмнөбү бүрүммүт мастар үрүлүйэр үрүн көмүс кизгэли кэппит курдук лөглөрүһэн көстөллөрө* (У. Ойуур) 'Снег чист, деревья с осевшими на них снегом, смотрятся словно надели серебряные украшения'; *Өрүс диэки үс түннүгүнэн, үүтү ыстыт курдук, ый уота кутуулар* (Н. Габышев) 'Через три окна со стороны реки наполняется лунным светом, словно опрокинули молоко'; *Санардыы түспүт кыстык хаар, куобах суорбаны тизэрэ туппук курдук, мөлбөйөр* (Амма Аччыгыйа) 'Недавно выпавший снег, словно вывернутая наизнанку заячье одеяло, смотрится пышным'.

Иногда эталоны с глагольными формами обозначающие действия, показывают ирреальность происходящего, т.е. ситуация-образ должна мыслиться как кажимое, предполагаемое или никогда не имевшее место в действительности: *Бу сырыыга олох атын! Истиэнэбэ тугу эрэ саайалларын курдук бүтэй тыас* (Даана Сард) 'На этот раз по-другому! Глухой звук, словно чем-то ударяют о стену'; *Ылас харанаттан туюх эрэ*

сибиэннээн-сарбаннаан тахсан эрэр курдуга, онтон дыксинэн түүрүлэн, абатын кэтит көхсүгэр төбөтүн кистиин анньан кирийэн сытта (Е. Неймохов) 'Казалось, что из темноты как-будто что-то с вытянутыми руками направлялось к ним, испугавшись этого, он лежал, уткнув голову в широкую спину отца'.

Эталоны сравнения с глагольными формами часто выступают как устойчивые сравнения. Устойчивые сравнения любого языка представляют собой особый фразеологизированный пласт лексики, в котором «проявляется дух народа, его ассоциативное воображение, особенности мировоззрения» [2, С. 3]. Л.А. Лебедева относит устойчивые сравнения к «единицам языковой системы», в отличие от индивидуально-авторских сравнений, являющихся «продуктом речевого творчества» [4, С. 5]. По ее мнению, индивидуально-авторские сравнения «рождаются в устной речи и несут на себе печать индивидуального творчества. Устойчивые же сравнения представляют собой такую фигуру речи, которой пользуются все говорящие на данном языке, и которая, обычно является результатом многовекового употребления» [4, С. 4-5].

Логико-компаративная связь между элементами, характерная для устойчивого сравнения закреплена в языковом сознании как образное выражение. Значение конкретного устойчивого сравнения определяется языковым опытом, т.е. интуитивным знанием представителей того или иного народа.

Эталоны в устойчивых сравнениях способствуют более живому восприятию образа действия. В художественных произведениях писатели нередко употребляют типичные якутские устойчивые сравнения с глагольными эталонами: *Чыычаах түннүгүнэн элэс гынан көтөн ааһарыны, дьоһоох оҕо саас сабахтар кэннилэригэр сасыта* (Силис) 'Словно птице, пролетающему за окном, счастливое детство спряталось за закатами'; *Онтон кэлин ууга тааһы бырахпытты сутэрбитэ* (Мин маннайгы тапталым) 'Потом он его потерял, словно выброшенного в воду камня'; *Эмискэ ынгырыа уйатын тоҕо тардыбыт курдук алаас иһэ оҕо, дьахтар ыһытынан-хаһытынан туола туспутэ* (Силис) 'Вдруг словно сорвали улей, алас наполнился криками женщин и детей'; *Кини да буолбатах, атын ким эмэ уус тыллаах устар ууну сомоһолоон эрэрин курдук, бэйэтин тылын бэйэтэ иһилли, бэркиһи түрдэ* (Н. Заболоцкий) 'Как-будто не себя, а кого-то другого с искусной речью, который говорит, словно текучую воду собирает, свою речь слушал, восхищаясь'; *Онон кинилэр икки ардыларыгар хаһан да уу тэстибэтэбин кэриэтэ буола охсон хааллылар* (Н. Заболоцкий) 'А они

стали, словно между ними никогда не протекала вода'.

Таким образом, установлено, что в якутском языке выражение семантики компаративности глаголами достаточно развито. Установление изменения интенсивности признака действия и явления, изменения свойств или положения в пространстве выражается лексическими средствами языка. Морфологическим способом создаются глаголы, заключающие в себе представление об эталоне сравнения, т.е. представляющие главный компонент сравнения. Представляет интерес выражения компаративности сравнительно-уподобительными конструкциями, оформляемыми специализированными глаголами. Эталоны сравнения с глагольными формами могут быть оценочно нейтральными или обладать аксиологической оценкой. Национальная специфика в глагольных эталонах проявляется в формах образного переосмысления того или иного факта действительности.

Список использованной литературы

1. Васильев Ю.И. Способы выражения сравнения в якутском языке / Ю.И. Васильев. – Новосибирск: Наука, 1986. – 112 с.
2. Воробьева Л.Б. Русские устойчивые сравнения в сопоставлении с литовским: дис. ... канд. филол. наук / Л.Б. Воробьева. – Псков, 2002. – 251 с.
3. Гулыга Е.В., Шендельс Е.И. Грамматико-лексические поля в современном немецком языке / Е.В. Гулыга, Е.И. Шендельс. – М.: Просвещение, 1969. – С. 113-132.
4. Лебедева Л.А. Устойчивые сравнения русского языка во фразеологии и фразеографии: дис. ... д-ра. филол. наук / Л.А. Лебедева. – Краснодар, 1999. – 296 с.
5. Мезенин С.М. Конструкции современного английского языка, имеющие значение сравнения: автореф. ... канд. филол. наук / С.М. Мезенин. – М., 1969. – 19 с.
6. Новикова Е.В. Эталоны сравнения в немецкой языковой картине мира: дис. ... канд. филол. наук / Е.В. Новикова. – Омск, 2006 – 156 с..
7. Теория функциональной грамматики: Качественность. Количественность. – СПб: Наука, 1996. – 264 с.
8. Харитонов Л.Н. Современный якутский язык. Ч. 1. Фонетика и морфология / Л.Н. Харитонов. – Якутск: Госиздат ЯАССР, 1947. – 312 с.
9. Шмелева Т.В. Специфика опорного слова устойчивого адъективного сравнения в английском языке: автореферат дис. ... канд. филол. наук / Т.В. Шмелева. – Одесса, 1988 а. – 16 с.
10. Böhtlingk O. Über die Sprache der Jakuten / O. Böhtlingk. – Spb, 1851. – 640 S.

Швецова Виктория Михайловна,

доктор филологических наук, доцент,

Мичуринский государственный аграрный университет

Гончарова Наталья Александровна,

доктор педагогических наук, профессор,

Мичуринский государственный аграрный университет

ВЛИЯНИЕ МОЛОДЕЖНОЙ СРЕДЫ НА СПЕЦИФИКУ РЕПРЕЗЕНТАЦИИ КОНЦЕПТА «ПАТРИОТ» В СОЗНАНИИ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ

Аннотация. В статье анализируется содержательный аспект концепта «патриот» и его место в концептосфере молодежи. Определяется его структурная организация в аспекте национальной идеи современной России. Устанавливаются принципы взаимодействия уровней данного концепта.

Abstract. The article analyzes the content aspect of the concept "patriot" and its place in the conceptual sphere of youth. Its structural organization in the aspect of the national idea of modern Russia is defined. The principles of interaction of levels of this concept are established.

Ключевые слова: когнитивные образы и признаки, концепт, уровни концепта, патриот, национальная идея.

Key words: cognitive images and features, concept, concept levels, patriot, national idea.

Постановка проблемы. Патриотические традиции в России имеют глубокие исторические и культурологические корни. Они формируют духовно-нравственные ценности не только конкретной личности, но и целого поколения.

Анализ последних исследований и публикаций. Нормативно-правовые аспекты патриотического воспитания определяются в государственных документах Российской Федерации – Конституции РФ, федеральных законах и постановлениях Правительства РФ, а также федеральных программах. О значимости патриотического воспитания молодежи неоднократно говорилось в Посланиях Президента РФ В.В. Путина Федеральному собранию РФ. На встрече «Клуба лидеров» в феврале 2016 года Президента РФ заявил, что «у нас нет никакой и не может быть никакой другой объединяющей идеи, кроме патриотизма.....». А для того чтобы его пробудить, а точнее внедрить сознание о патриотизме как о национальной идее, «нужно постоянно об этом говорить, на всех уровнях» [1].

Многие исследователи высказываются в вопросах о том, как хранятся наши знания о мире, как они организованы в языке. Человек мыслит концептами как глобальными квантами структурированного знания. Именно они формируют концептосферу русского народа, определяя ментальные структуры его интеллекта, систему моральных ценностей и этических норм.

Цель статьи. Описать содержательную структуру концепта «патриот» и выявить степень сформированности его уровней в сознании современной молодежи.

Изложение основного материала. В концептосфере русского народа концепт «патриот» является одним из центральных, отражающих особенности его ментальности. Признавая невозможность всесторонней, полной реализации любого концепта, при анализе концепта «патриот» в рамках данного исследования обращаемся не только к словарной дефиниции. Нами

устанавливаются особенности формирования его содержания в сознании современной молодежи как носителей русского языка.

Для решения данной задачи нами был проведен лингвистический эксперимент, в котором приняли участия студенты 1-2 курса факультета филологии и журналистики ФГБОУ ВО «Тамбовский государственный университет им. Г.Р. Державина» (направление подготовки: Филология) и студенты 3 курса социально-педагогического института ФГБОУ ВО «Мичуринский государственный аграрный университет» (направление подготовки: Педагогическое образование). Достоверность результатов данного лингвистического эксперимента обеспечивается привлечением к анализу материала носителей русского языка в возрасте от 18 до 20 лет (58 человек). Исследуемым предлагалось выполнить следующее задание: «Сформулируйте, пожалуйста, как Вы понимаете – кто такой «патриот».

Следует отметить, что на базе статей словарей русского языка реализована двухуровневая модель концепта «патриот»:

Первый уровень – «Человек, любящий свое Отечество, преданный своему народу, готовый на жертвы и совершающий подвиг во имя интересов своей Родины». Второй уровень – «О том, кто предан чему-либо, горячо любит чего-либо (свое дело, свой край и т.д.)» [2, с. 400; 3, с. 296; 4, с. 24].

В сознании современной молодежи концепт «патриот» репрезентируется в виде следующей многоуровневой системы.

Первый уровень (базовый) – «Владимир Владимирович Путин». Образы: президент РФ, сильная личность, политический лидер, защитник народа и Отечества. Когнитивные признаки: Россия, Кремль, Москва, Красная площадь, власть; поддержка народа, народный избранный.

Второй уровень – «Профессия». Образы: военный, офицер, летчик, космонавт, моряк, полицейский, разведчик, спецназ, солдат.

Когнитивные признаки: война–мир, военные действия, опасность, подвиг, жизнь–смерть, победа (победный), награды, слава, доблесть, гордость.

Третий уровень – «Русский человек». Образы: богатырь, борец за свободу и счастье россиян, славянин, житель Киевской Руси и его потомки в современности; православный человек, христианин, живущий по совести и вере; Гагарин, Петр I, Пушкин. Когнитивные признаки: живущий в центре материка Евразии, наш человек, такой же, как и мы; сильный верой и духом; победитель, хочет мира, мирная нация.

Четвертый уровень – «Человек, любящий свое Отечество, преданный своему народу, готовый на жертвы и совершающий подвиг во имя интересов своей Родины». Образы: памятник русскому солдату, полководцу, герою войны и пр. Когнитивные признаки: смелый, отважный, жертвенный, героический, неустрашимый, решительный, мужественный, отдающий жизнь во имя других людей.

Следует отметить, что уровень «О том, кто предан чему-либо, горячо любит чего-либо (свое дело и т.д.)», который формируется на базе словарных дефиниций слова «патриот», в сознании современной молодежи не репрезентируется. Со временем исчезло из языка само понятие, называемое данной лексемой. На смену пришла лексема «профессионал».

Базовый уровень (первый) исследуемого концепта – «Владимир Владимирович Путин» – формируется на основе личностного фактора, связан с современностью, с действующей в настоящее время политической личностью. Когнитивные признаки данного уровня определяют реалии современности (место, территории и пр.), что подтверждается грамматической природой слов (это собственные имена существительные).

Второй уровень – «Профессия» – связан с конкретизацией патриота-субъекта. Его организуют слова-названия людей по роду деятельности, профессии, которые связаны с риском и благородством, опасностью. Примечательно, что когнитивные признаки данного уровня построены в виде лексических оппозиций (ср.: война–мир, жизнь–смерть). Однако не отмечается противопоставление к слову победа (т.е. поражение). В сознании современного человека понятие поражение ассоциируется с неудачей, разгромом, что не является семантической характеристикой лексемы патриот.

Первый и второй уровень исследуемого концепта формируются на основе единиц, называющих прецедентные имена или профессии. Они связаны в сознании современных носителей языка с личностью, событием и пр., которые служат

примером или основанием для последующих действий в реальном мире сегодня.

Система образов третьего уровня концепта «патриот» – «Русский человек» – разделена на два подуровня: нация (национальные герои, этнос, потомки) и православные традиции. Данные категории составляют духовно-нравственные ценности русского человека.

Четвертый уровень через систему когнитивных признаков представлен абстрактными понятиями, отражающими эмоции, чувства, качества, выражающие действия патриота по отношению к своей стране и ее гражданам. Данная характеристика подчеркивается системой качественных прилагательных.

Интерпретация концепта «патриот» в сознании участвующих в данном лингвистическом эксперименте позволяет выстроить иерархическую цепочку: *личность* (первый и второй уровень) – *нация* (третий уровень) – общечеловеческие характеристики (четвертый уровень). Таким образом, на начальном этапе формирование данного концепта связано с реализацией прецедентного имени, которые представляют собой собственные имена. Они, как правило, служат для обозначения конкретного человека, ситуации, профессии и пр. Однако в концептосфере русского человека данные единицы реализуются в качестве культурного и политического символа определенных событий, судеб через призму национальной идеи. 25% опрошиваемых обучающихся рассматривают концепт «патриот» в общечеловеческом, мировом масштабе, 66% – сопрягают его исключительно с русской нацией (9% – затрудняются дать комментарий).

В условиях развития современного общества в сознании молодежи понятие «патриот» является составной частью национальной идеи России. Особая роль в формировании патриотизма как системы нравственных ценностей принадлежит церкви, школе, семье, общественным организациям и др. Однако не следует забывать об исключительных возможностях художественной литературы и ресурсах родного языка.

Список литературы:

1. Коммерсант 26 марта 2016 года. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/2907316> (дата обращения: 18.03.2019).
2. Ожегов С.И. Словарь русского языка /С.И. Ожегов. – М.: Рус. яз., 1988. – 750с.
3. Словарь современного русского литературного языка: в 17 т. – М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1959. – Т.9. –1482 с.
4. Даль В.И. Толковый словарь великорусского языка: в 4 т. – М.: Рус. яз. – Медиа, 2003. – Т. 3. – 688 с.

ИЗУЧЕНИЕ ТВОРЧЕСТВА М.А.ШОЛОХОВА И АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В НОВОМ РАКУРСЕ ОСВЕЩЕНИЯ

Изучение творчества М.А.Шолохова (1905-1984) в Азербайджане имеет свою историю развития.

В нашем диссертационном исследовании «Творчество М.А.Шолохова и азербайджанская литература» находит своё широкое освещение многогранное творчество писателя, начинающееся с «Донских рассказов» (1925), и продолжающееся могущественным эпическим творением выдающегося художника-мыслителя романом «Тихий Дон», принесшему его автору всемирную известность с присуждением ему Нобелевской премии (1965) за силу и цельность эпоса о донском казачестве в переломное для России время, а затем романом «Поднятая целина» (1932), многочисленными публицистическими очерками, повестями «Путь-дороженька», «Они сражались за Родину» (1943), «Судьба человека» (1957), бесчисленными статьями, выступлениями и наблюдениями, связанными с литературой, культурой и искусством, всегда оказывающими заметное воздействие на многообразные размышления своих читателей, зрителей и слушателей, обогащающими художественно-эстетический уровень каждого из них.

Художественные произведения М.А.Шолохова получили всеобщее признание, как в Советском Союзе, так и во всём мире. Шолохов привнёс в русскую литературу в советскую эпоху новую тематику с изображением жизненного уклада донского казачества, традиций и быта, социально-общественных взглядов казаков, их любовь и ненависть, горести и печали, трагической участи народа.

В Азербайджане, как одной из постсоветских республик, изучение творчества М.А.Шолохова началось с 30-х годов XX века, когда появились первые переводы произведений русского писателя, принадлежащие перу таких опытных переводчиков, как Джаханбахш Джавадзаде, Эйюб Аббасов, Гусейн Шариф, Бейдулла Мусаев. Благодаря их кропотливому труду романы, повести и рассказы М.А.Шолохова получили своё второе рождение на азербайджанском языке. Параллельно с переводами закладывалась и основа азербайджанского шолоховедения. В 30-40-е годы XX века – в период знакомства азербайджанского народа с жизнью и творчеством Михаила Шолохова были написаны первые статьи о выдающемся русском писателе. Это, в основном, публицистические статьи, опубликованные в газетах. Первая статья «Произведения великого писателя», посвящённая М.А.Шолохову, была написана Джаханбахшем Джавадзаде, и опубликована в газете «Ədəbiyyat» («Литература»). В том же году биография и творчество

М.А.Шолохова были включены в школьный учебник «Литература», подготовленный для азербайджанских школ. В этом учебнике первое серьёзное знакомство подрастающего поколения с русским писателем начиналось с очерка-портрета, написанного Мамедом Арифом Дадашзаде, талантливым азербайджанским литературоведом, ставшим в дальнейшем академиком.

В 60-е годы публикуются, в основном, юбилейные статьи научного характера, знакомящие азербайджанских писателей с творчеством писателя, заложившие основу будущего шолоховедения в Азербайджане. В статье «Великий советский писатель», написанной известным писателем, профессором Мир Джалалом Пашаевым по случаю 50-летия М.А.Шолохова, анализируется и даётся объективная научная оценка творческой личности М.А.Шолохова, где, в частности, отмечалось, что «в мощном воображении писателя присутствует глубокий драматизм событий, жестокие сцены, стальная логика реалий жизни перемежаются с нежной лирикой, красочными картинками природы, добрым и тонким народным юмором, и всё это составляет органичное единство». (Мир Джалал. Великий советский писатель. Газета «Ədəbiyyat və incəsənət» (Литература и искусство), Баку, 21 мая 1955 г.).

Народный писатель Мирза Ибрагимов в 1965 году в статье, посвящённой 60-летию М.А.Шолохова, назвал творчество выдающегося писателя «полным глубокого смысла и красоты», роман «Тихий Дон» был оценён им, как «одно из самых совершенных произведений эпического жанра в мировой литературе».

А в юбилейной статье, посвящённой 70-летию М.А.Шолохова, «Тихий Дон» назван им «Дастаном века» («Əsrin dastanı») («Ədəbiyyat və incəsənət» qəzeti, 24 may 1975-ci il).

Живо и обстоятельно излагает и анализирует исторические этапы развития азербайджанского шолоховедения в советскую эпоху академик Иса Габиббейли, называет «манифестом литературы XX века» обращение М.А.Шолохова к участникам съезда писателей Африки и Азии, состоявшимся в 1966 году в Баку, на котором выдающийся писатель-гуманист, выходя за границы советской литературы и творческого метода, социалистического реализма, открыто и громко заявил о великом долге и ответственности писателя перед человечеством: «Наша сила, сила писателей – это слово, направленное в сознание и души людей, слово, придающее силу, укрепляющее волю... воодушевляющее на борьбу за человечество во имя свободы и братства народов. Поэтому мы, советские писатели, высказывая своё мнение о событиях в мире... призываем писателей

всех стран и континентов к солидарности и единству. Это наш долг писателя, долг гуманистов». (Михаил Шолохов. Обращение к съезду писателей Африки и Азии в Баку. Газета «Ədəbiyyat və incəsənət» («Литература и искусство»), 3 сентября 1966 год).

В Азербайджане с каждым годом растёт и приумножается интерес к творчеству М.Шолохова. Этап активного научного исследования произведений великого писателя охватывает 70-80-е годы XX века, когда его творчество широко изучалось с научно-теоретической точки зрения.

В азербайджанском литературоведении появились новые исследования, посвящённые Михаилу Шолохову: аналитическая статья литературного критика Хейруллы Алиева «Поэма о человеке», посвящённая повести «Судьба человека», герой которой Андрей Соколов был представлен как литературный образ нового типа не только в советской, но и во всей мировой литературе («İnsan haqqında poemə». Газета «Ədəbiyyat və incəsənət» («Литература и искусство»), 21 мая 1975 г.). Статья известного литературоведа Сейфуллы Асадуллаева «Великий реалист и гуманист» и др.

Важным событием стало в Азербайджане в 1975 году издание первой книги, посвящённой великому русскому писателю – «Михаил Александрович Шолохов», автором которой был Алмамед Алмамедов. Это комплексное научное исследование творчества писателя. В ней рассматривается круг тем и идейное содержание его произведений, проводится системный анализ творчества.

В новую историческую эпоху восстановления в Азербайджане периода независимости начался новый этап изучения творчества М.Шолохова.

Начиная с 2000 года в связи с постановлением общенационального лидера Гейдара Алиева о переходе на латинскую графику в Азербайджане был дан старт на переиздание мировой классики с переводом на азербайджанский язык с латинской графикой.

По указу Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева от 12 января 2004 года «О претворении в жизнь массовым тиражом книг на азербайджанском языке с латинской графикой» азербайджанским читателям были заново представлены произведения М.А.Шолохова «Тихий Дон», «Поднятая целина», «Донские рассказы», повести «Судьба человека», «Путь-дороженька» и др. В 2006 году был издан роман М.А.Шолохова «Тихий Дон». Первая книга. Баку. «Евразия-Press» с предисловием профессора Бакинского Славянского Университета Джафарова Т. (Велиханлы) «Михаил Шолохов и его эпопея «Тихий Дон». Автор предисловия называет «Тихий Дон» в полном смысле слова эпопеей жизни, быта и традиций донских казаков, затрагивает духовные поиски и переживания шолоховских героев, ведущие их к трагическим последствиям, отмечает состояние читателя «Тихого Дона», ощущающего

себя в напряжённом и контрастном мире. Его интересует смысл названия шолоховского романа, использование советским писателем старинных народных песен казаков в качестве эпиграфов к отдельным главам (частям) романа, предопределяющих ход событий и трагическую участь донского казачества.

В 2007 году тем же издательством «Евразия-Press» были изданы «Повести и рассказы» М.А.Шолохова. Автор предисловия «Слово и Шолохове», народный писатель Азербайджана Эльчин отмечает, прежде всего, присущую творчеству М.Шолохова преданность традициям русской литературы и, что очень важно, раскрывает общечеловеческую всемирную сущность творчества писателя, достигшего мирового уровня в такой же степени, как и национального.

Наши наблюдения в сфере шолоховедения являются подтверждением периодических изданий произведений М.А.Шолохова в Азербайджане. В 2013 году издательство «Şərq-Qərb» («Восток-Запад») при поддержке Бакинского Славянского Университета выпустило книгу «Избранные произведения» М.Шолохова. Примечательно, что в 2014 году, и, спустя несколько лет, в 2017 году совместно с Министерством культуры Российской Федерации и Государственным музеем-заповедником М.А.Шолохова была проведена Международная научно-практическая конференция «Изучение творчества М.А.Шолохова на современном этапе: проблемы, концепции, подходы», на которой из Азербайджана приняли участие и выступили с докладами директор Института Литературы имени Низами Гянджеви Национальной Академии Наук Азербайджана академик Иса Габиббейли и старший научный сотрудник того же Института Самир Саттаров.

Заметным явлением в развитии шолоховедения на современном этапе являются совместные проекты и форумы. Как известно, в 2014 году был успешно осуществлен совместный проект «Семья в этнокультурном пространстве России и Азербайджана», символизирующий сотрудничество двух национальных литератур на новом этапе их исторического развития в XXI веке.

В коллективной монографии, изданной Ставропольским филиалом Московского государственного гуманитарного университета имени М.А.Шолохова и приуроченной к 110-летию со дня рождения писателя, представлены результаты изучения духовных устоев и традиций семьи в этнокультурном пространстве России и Азербайджана. Значительная часть научных исследований о казачьей семье рассматривается в творческом наследии великого писателя М.А.Шолохова. В проекте приняла активное участие и группа азербайджанских учёных-литературоведов, занимающихся вопросами изучения русской литературы в Азербайджане на новом этапе его независимости. В основном, это сотрудники Института Литературы имени Низами Гянджеви Национальной Академии Наук

Азербайджана во главе с его директором академиком, вице-президентом НАН Азербайджана И.Габиббейли. Вступительная статья академика И.Габиббейли «Михаил Шолохов и Азербайджан» посвящена роли выдающегося русского писателя М.А.Шолохова, одного из мастеров художественного слова, снискавшего мировую славу в культурной сокровищнице Азербайджана.

Как отмечает автор, в Азербайджане творчество М.Шолохова всегда высоко ценилось... Исследования показывают, что Михаил Шолохов был достаточно хорошо знаком с азербайджанской литературой, в частности, с такими её корифеями, как Низами Гянджеви, Мирза Фатали Ахунзаде, Джалил Мамедкулизаде, Мирза Алекпер Сабир, Узеир Гаджибеков, Мамед Саид Ордубади, Мехти Гусейн, Сулейман Рагимов и др., о которых он высоко отзывался. Из современных ему писателей Шолохов близко дружил с народным поэтом Самедом Вургуном, с которым он не раз встречался на различных литературных мероприятиях в Москве, считал его произведения значительным событием литературы XX века» [2,15-21].

Как известно, «произведения Шолохова воспринимались отдельными критиками как своеобразные художественные ориентиры в постижении значительных событий эпохи – революции, гражданской войны, коллективизации – в произведениях С.Рагимова «Половодье», М.Гусейна «Схватка», А.Велиева «Пройденные годы», А.Абульгасана «Мир рушится» и «Подъёмы», М.Ибрагимова «Наступит день», И.Шыхлы «Буйная Кура» [3,37-54].

Очевидно, эти «художественные ориентиры» и заложили основу шолоховских традиций в азербайджанской литературе, предопределив дальнейшие поиски типологических параллелей.

«Незыблема и неоспорима ценность и значимость семьи в творчестве М.Шолохова (1905-1984) и С.Вургуна (1906-1956) – великих художников-гуманистов, людей одного поколения, одной судьбы» [6,165] – пишет учёный-литературовед А.Фейзуллаева, рассматривающая на основе изучения творчества С.Вургуна и М.А.Шолохова общность и специфику литературных судеб двух больших писателей-современников.

В орбите историко-сравнительного изучения исследователя находятся поэма «Айгюн» народного поэта Азербайджана Самеда Вургуна в соответствии с отражением темы семьи и казачества в известных произведениях Шолохова «Донские рассказы», «Тихий Дон» и «Поднятая целина» (с избранием конкретного рассказа писателя «Двухмужняя Анна»).

Великолепный обобщённый образ созидательной женщины в лице Айгюн – героини одноимённой поэмы – яркое философско-эстетическое осмысление и отражение трансформированной женщины послевоенных лет. В семье Амирхана и Айгюн зарождается

конфликтная ситуация. На основе противоречий во взаимоотношениях героев происходит семейная драма, завершившаяся падением героя. Амирхан тщетно пытается уговорить свою жену Айгюн отступить от своих творческих идей и страсти к искусству. Герой поэмы полнокровный образ, наделённый положительными и отрицательными качествами. Гордый, честный человек, он в жизни не пытался лгать и не мирился с ложью. Он дорожит честью и преданностью своей избранницы, верит в её любовь. Однако, высокомерен и эгоистичен, к тому же «ревностью томим».

Противоречивый диалог супругов определяет их дальнейшую судьбу и предстоящие психологические спады, потрясения, внутренние переживания и борьбу героев, когда рушатся моральные устои традиционной семьи.

Автор прослеживает духовную эволюцию своего «отсталого» героя. Амирхан – бывший труженик земли, вновь возвращается к ней и обретает славу в труде.

Как известно, уже в 20-е годы рождалась новая советская семья, основанная на фактическом равноправии и взаимоуважении. Тип традиционной семьи, подверженной изломам эпохи, находит своё правдивое и яркое художественное отражение в известных произведениях М.А.Шолохова «Донские рассказы», «Тихий Дон» и «Поднятая целина». В рассказе «Двухмужняя Анна» соломенная вдова в годину гражданской войны (муж её белоказак, по слухам, сгинул в Туретчине) сошлась с Арсением, большевиком, убеждённым коллективистом.

Новая жизнь, трудное устройство коллективного хозяйства и сопряжение насажденного, но дружного труда с обучением грамоте, с социализацией личности – всё это зримо вошло в жизнь Анны. Но вернулся муж, и вспыхнула старая любовь, она затмила отрадные переживания в новом двухмерном мире, в котором личное бытие переплеталось с общественным. И Анна ушла с младенцем, поверив обещаниям мужа – вновь шагнула с домостроевский быт, и «чёрной чередой пошли дни непосильной работы». Но она уже другая, несёт в себе иные впечатления. Показателен диалог Анны с мужем:

- Ты меня и за человека не считаешь?
- Кобыла не лошадь, баба не человек!

А в коллективе...

- Ты со своим ублюдком лопаешь не коллективный хлеб, а мой!.. На моей шее сидишь, меня и слухай! – крикнул Александр.

Жестоко избитая и нетерпимо униженная, она решает покончить с собой. Плач младенца – горячее чувство стыда за само намерение, за слабость возвращают её к жизни. Отныне Анна знает, куда ей идти. Она возвращается к Арсению, она возвращается в коллектив, она возрождает новую семью. Отличительные черты казака у Шолохова – мужество, непокорность, стремление к правде и сохранению векового казачьего уклада.

Этот уклад, как показано у великого писателя, был безжалостно разрушен в эпоху революции, гражданской войны и коллективизации. От «Донских рассказов» до «Поднятой целины» писатель раскрывал историческую судьбу казачьего характера в условиях слома цивилизации, последовательно исследовал возможности сохранения и эволюции героя – казака в бурях советской истории» [1,123].

Взаимосвязанными в широком охвате и аспекте изучения предстают в коллективной монографии статьи четырёх авторов – известных литературоведов Аиды Фейзуллаевой, Абузера Багирова, Тамары Шарифли и Салиды Шарифовой, изучающих тему казачества в творчестве М.А.Шолохова, шолоховской концепции семьи с осмыслением в «Тихом Доне» исторической судьбы донского казачества, а также темы казачества и семейных отношений в романе «Тихий Дон».

«Революция и гражданская война вносят крутые перемены в сложившийся семейно-бытовой уклад семьи Мелеховых. Трагические судьбы нескольких семей, в том числе и Мелеховых, трагические герои олицетворяют трагическую эпоху. ...Писатель показывает процесс крушения многовековых традиций казачьей семьи, социальных основ казачьего быта, процесс нарушения гармонии в истории» [6,173,176].

«Судьба шолоховских героев вплетена в судьбу казачества». Она связывается с сохранением устоев и традиций казачьей семьи – составной части казачьей общности. Не случайно авторы статей, разрабатывающих тему семьи и семейных отношений в творчестве М.Шолохова, изучают его неотрывно от казачества. «Казачья семья строилась строго на патриархальных началах. Отец, т.е. Пантелей Прокофьевич, был старшим в семье и полновластным хозяином в доме. Он держал семью в строгости, разбушевавшись, мог пройтись костью по спине Григория и жене кулак «преподнести». Это не мешало семье Мелеховых быть дружной, сплочённой». [7,110].

И более того, в «Тихом Доне» семья изображена как основной хранитель и воспроизводитель этнотрадиций, а её гибель изображается как угроза дальнейшего существования казачества. У казаков сложился свой, своеобразный культурно-бытовой облик, в котором родовые и семейные традиции имели решающее значение» [8,126-127].

Отмечая заслуги и привнесения азербайджанских учёных-исследователей, изучающих творчество М.Шолохова в новом ракурсе восприятия и видения, хочется выразить своё отношение к историко-сравнительному исследованию произведений М.Шолохова и азербайджанских писателей, в частности, по выявлению типологических параллелей, общности исторических процессов и литературных судеб писателей, схожести художественных образов, идейно-тематических решений.

Мы присоединяемся к мнению А.Фейзуллаевой, усматривающей типологическую близость и сходство шолоховского национального героя Г.Мелехова с образами национальных героев в произведениях азербайджанских писателей И.Шыхлы («Буйная Кура») и Ф.Керимзаде («Снежный перевал»). В результате обоснованных суждений и доводов ей удаётся установить типологические параллели национальных образов, нашедших своё правдивое художественное отражение в произведениях разнонациональных писателей, как проявление закономерностей исторического развития этих литератур в едином социуме.

Главный герой романа Исмаила Шыхлы «Буйная Кура» Джахандар-ага, чей образ невольно ассоциируется с образом Григория Мелехова, отличается таким же честолюбивым, вольным, независимым и страстным характером.

Романы «Тихий Дон» М.Шолохова и «Буйная Кура» И.Шыхлы – необычайно сложные и величественные создания. Мастерство М.Шолохова и И.Шыхлы в том, что они воспроизводят события грандиозной эпохи в сочетании с поразительным богатством индивидуальных судеб донского казачества и азербайджанского дворянства (беков) – ярких национальных характеров, их семейные отношения». [7,112].

И.Шыхлы, придерживающемся классических национальных традиций воссоздания национального типа и характера, удалось мастерски осуществить новаторское решение колоритного полнокровного образа Джахандар-аги со всеми его достоинствами и недостатками, внутренней противоречивостью и двойственностью этой монументальной фигуры, уподобленной буйной Куры.

На протяжении всего повествования присутствует и образ самой Куры – бурлящей и мятущей стихии, смывающей и разрушающей все преграды на своём пути, подобно историческому ходу и течению событий, изгибам и переломам в судьбах людей. Живое, действенное участие природы в жизни человека, созвучие её с природой в жизни человека, переживаниями, психологическим состоянием героев, мастерство и совершенство художественного изображения помогают раскрытию их внутреннего мира и характера, усиливает драматизм эпического повествования, что роднит и сближает двух мастеров художественного слова М.Шолохова и И.Шыхлы. И.Шыхлы хорошо знает историю, этнографию, жизнь, традиции, быт, нравы и психологию своего народа. Азербайджанский писатель стремится показать неповторимость и своеобразие быта и жизни традиционного азербайджанского народа, как и М.Шолохов – традиции казачьей семьи и, в её лице, традиции всего казачества. Джахандар-ага соблюдает старые порядки и традиции, нравы патриархального мира. В нём глубоко заложены и находят своеобразие

проявление положительные качества, в частности, отцовские чувства, любовь к своей семье, близким и родным. Джахандар-ага – защитник чести и достоинства семьи, однако в нём преобладает эгоизм, он склонен к оправданию своих вольных и страстных действий. И сыновей своих Шамхала и Ашрафа он хочет видеть сильными и независимыми, соблюдающими старые обычаи, живущими по законам и правилам своих отцов и дедов.

Драматические события в романе вызваны крушением старых, патриархальных порядков и отношений. Джахандар-ага никак не может смириться с новым укладом жизни, противоречащим его духу и стремлениям, принципам и правилам.

Трагическая участь национальных героев «Тихого Дона» М.Шолохова и «Буйной Куры» И.Шыхлы предопределена историческими событиями трагической эпохи – главной причины духовного спада, разлома, крушения жизненно важных устоев и традиций. [5,189-192].

Шолоховские традиции находят своё проявление в романе Фармана Керимзаде «Снежный перевал», повествующем о сложном историческом этапе – коллективизации в селе при советской власти.

«Своей писательской интуицией Ф.Керимзаде раньше всех почувствовал пустоту и мифичность «красного табора» как «красного миража». Он показывает народу истину по ту сторону перевала, назвав «снежным перевалом» людской поток от бекства к рабству». [5,182-185].

Примечателен эпизод с внутренним монологом главного героя романа умного и рассудительного бека Кербалаи Исмаила:

- К вам друг приехал, хозяин, - сообщает ему часовой, стоящий у порога. Кербалаи Исмаил полулежал на мутаках – продолговатых подушках, лениво перебирая чётки. В печи трещал огонь.

- Кто это мой друг? – спросил Кербалаи.

- Аббасгулу бек.

Кербалаи Исмаил, успокоившись, прошёлся по комнате. Узоры его шерстяных носков слились с узорами ковра, которым был устлан пол.

- Так обычно бывает: впереди потока плывут щепки, куски дерева. Только сильный поток может принести огромное дерево. Теперь всё наоборот: они бросили вперёд огромное дерево.

Видимо хотят сказать, что приезд Аббасгулу бека – только цветочки. А ягодки будут потом.

Что заставило их пойти на этот шаг?

Может, решили уважить меня и оттого послали Аббасгулу бека? Пока я сидел тихо, никто не вспоминал об уважении. Унижали, подкапывали под меня, и только поняв, что я не раздавлен, что я сознаю происходящее вокруг, решили оказать внимание.

Ф.Керимзаде – художник по своему мышлению, поэт по чуткости и нежности

ощущений, привнесений в современную прозу свежее и смелое по духу изображение социально-общественной жизни в 30-е годы. Вместе со своим героем Кербалаи Исмаилом – неподдающимся беком, автор высказывает свою неприязнь к советской власти:

- Что правительство, какое правительство? Я такое правительство не признаю! [5,181-183].

Нетрудно заметить, что общность исторических событий, происходящих в эпоху советской власти, коллективизации, господства большевиков и «красного террора» порождала и общность национальных литератур, и национальных характеров, нашедших своё правдивое изображение как в романах, повестях и рассказах М.Шолохова, так и в произведениях азербайджанских писателей.

Выявление общности литературных судеб двух писателей, творящих в едином социуме советской эпохи, близости и схожести идейно-образных и тематических решений, определение типологических параллелей в жанре и поэтике эпического воспроизведения исторических событий даёт нам основание усматривать и историческую закономерность их проявления в контексте сравниваемых литератур, а также наметить контуры их перспективного развития в свете более углублённого изучения указанных литератур.

ЛИТЕРАТУРА

1. Багиров А. Казачество в творчестве М.А.Шолохова. «Семья в этнокультурном пространстве России и Азербайджана». Москва-Баку, 2014, с.113-124.
2. Габиббейли И. Михаил Шолохов и Азербайджан. там же, с. 15-21.
3. Гасанова Л. Традиции Шолохова в Азербайджане и советских произведениях 30-х годов. там же, с.37-54.
4. Фейзуллаева А. Семья и кризис духовных ценностей (рассмотрено сквозь призму творчества М.А.Шолохова и С.Вургун). «Семья в этнокультурном пространстве России и Азербайджана». Москва-Баку, 2014, с.55-66.
5. Фейзуллаева А. Национальные и общечеловеческие идеи в современной азербайджанской литературе. Баку. «Elm və təhsil», 2016, с.182-183; 189-192.
6. Фейзуллаева А. Общность и специфика литературных судеб. В кн.: «В свете компаративистики». Баку. «Elm və təhsil», 2019, с.162-178.
7. Шарифли Т. Тема казачества и семейных отношений в романе «Тихий Дон» М.А.Шолохова. «Семья в этнокультурном пространстве России и Азербайджана». Москва-Баку, 2014, с.110-112.
8. Шарифова С. Взаимосвязь шолоховской концепции семьи с осмыслением в «Тихом Доне» исторической судьбы казачества. Там же, с. 126-127.

Yakubov M.K.
PhD candidate,
Urgench State University

SHORT REVIEW OF SCIENTIFIC RESEARCH “THE PERSONALITY OF AMIR TIMUR IN ENGLISH SPEAKING LITERATURE”

Якубов М.К.
докторант,
Ургенчский Государственный Университет

КРАТКИЙ ОБЗОР НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ «ОБРАЗ АМИРА ТИМУРА В АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ»

Summary. The author of the article speaks about the problem, actuality and purpose of scientific work – “The personality of Amir Timur in English speaking literature”.

Аннотация. Автор статьи ведет речь о проблеме, актуальности и цели научной работы – «Образ Амира Тимура англоязычной литературе».

Key words: *personality, actuality, Timur the Great, history, review, drama, poetry.*

Ключевые слова: *образ, Великий Тимур, история, обзор, драматургия, поэзия.*

После обретения Узбекистаном независимости появилась не только возможность для научного, объективного и достоверного изучения всех национальных ценностей, но и видов деятельности великих исторических фигур сыгравшие немаловажную роль в истории человечества. Главной задачей, поднятой до уровня государственной политики, было восстановить то великое, духовное и культурное наследие, которое формировалось великими предками в течение столетий. На этой основе возникли новые проблемы, вопросы и требования для современного изучения в области общественных наук, в частности, в сфере литературоведения. Эта буквально относится к толкованию гениев наших предков – их образов, созданных в зарубежной художественной литературе.

При этом, особую важность и актуальность занимает научное исследование и объективная оценка уровня литературной интерпретации в произведениях созданных в зарубежных странах о великом государственном деятеле и полководце Амире Тимуре. На международной конференции, посвященной 660-летию Амира Тимура, первый президент Узбекистана Ислам Каримов критически оценил неправильные представления об Амире Тимуре и сказал, что «установление исторической справедливости об Амире Тимуре является одной из важных задач современности» [1, 49]. Ведь “установление исторической справедливости об Амире Тимуре...” тесно связано с художественным образом Амира Тимура в мировой литературе. Огромное количество произведений, отражающее образ Амира Тимура, созданных на разных языках мира, которые появляются на Западе и на Востоке ждет своих исследователей. Поэтому одной из основных задач современной литературы является изучение произведений об Амире Тимуре, соответственно его образа в англоязычной литературе, изучение принципов создания этого

образа, их преимущества и недостатки, а также сделать соответствующие научные выводы.

Несмотря на то что в мировой науке и литературе были проведены ряд исследований, наша тема «Образ Амира Тимура в англоязычной литературе» не была объектом специальных исследований. В нашей республике проделана большая работа по направлению историко-научных исследований. Примерами могут служить диссертации и монографии кандидатов и докторов наук, брошюры и статьи М.Е. Массона, И. И. Умнякова, И. М. Муминова, Я. Г. Гуломова, Б. Ахмедова, А. Уринбоева, А. Ахмедова, Э. В. Ртвеладзе, А. Саидова. Это, во-первых, свидетельствует о широкомасштабных исторических исследованиях о Тимуре и эпохи тимуридов, проводимых в нашей стране, и, во-вторых, о том, что литературная область значительно отстает от нее.

С развитием сравнительной литературы и переводческих исследований в республике, различные проблемы англо-узбекских литературных отношений изучались в докторских и кандидатских диссертациях филологов нашей страны, опубликовано ряд научных статей. [2,3,4,5,6,7,8,9]. Только в кандидатской диссертации Х. Кароматова частично рассматривалась тема, близкая к нашему исследованию [10]. Помимо этого в некоторых научных произведениях и книгах известных писателей республики вкратце анализируются образ и интерпретация Амира Тимура в западной литературе. Это произведения и работы Мухаммеда Али, Примкула Кадырова, Хакима Саттори и других [11,12,13]. Однако тема, поднятая в нашем исследовании, до сих пор не была предметом специальных научных исследований.

Основная цель научной работы состоит в том, чтобы проследить развитие образа Амира Тимура в англоязычной литературе, изучить художественный образ Сахибкирана в научно-

литературной и критической манере, а также суммировать все достижения и успехи, а также недостатки в этой области науки. Для достижения этих целей необходимо решить следующие задачи:

- изучение начала, эволюции и развития образа Амира Темура в художественной литературе;
- изучить образ Амира Темура в англоязычной литературе;
- критический анализ взглядов английского и американского научного сообщества на англоязычные шаблоны;
- выявить и определить влияние, с учетом ведущей роли английской литературы, на творчество представителей других зарубежных литератур;
- сделать объективные выводы о негативных и позитивных стереотипах Амира Темура в англоязычной литературе;

Основными источниками исследования являются произведения англоязычной литературы XVI-XXI веков. Естественно, образ Амира Темура не появился внезапно в англоязычной литературе, до этого он прошел определенный путь. Поэтому для небольшого экскурса нашей работы мы включили предметом исследования статьи англоязычных журналов мирового класса, а также авторитетные и фундаментальные публикации, изданные на английском языке.

Объект исследования - оригинальные произведения прозы и поэзии англоязычных писателей об Амуре Тимуре и их доступные узбекские переводы. (непереведенные произведения даны в интерпретации докторанта М.Я).

Также опиралось на фундаментальные исследования европейских, российских и узбекских ученых, доктрины и концепции, широко признанные в литературоведении, ведущими учеными в этой области которыми являются В. М. Жирмунский, А. А. Парфёнов, Н. И. Конрад, В. В. Бартольд, Эллис-Фермор (Англия), Д.Дюришин (Словакия) И. Якубов, М. Али, Г. Саломов, Х. Караматов и др. Работы и исследования этих ученых послужили теоретическими ориентирами для нашей работы.

Исходя из цели исследования, работа основана на принципах литературной критики, сравнительного описания, объективности, научности и последовательности. Необходимо подробно изучить литературную трактовку образа Амира Темура в англоязычной литературе, определить отношение к образу этой исторической личности - это имеет большую научную значимость. Основными целями научной работы - изучить образ Амира Тимура в ниже следующих произведениях:

1. В английской литературе образ Амира Темура поднялся до уровня главного героя в эпоху Возрождения, доказательством служит бессмертная трагедия, состоящая из 2 глав 10 эпизодов, «Великий Амир Темур» ("Tamburlaine the

Great") выдающегося английского поэта и драматурга XVI века Кристофера Марло, где молодой Темур благодаря своему уму, таланту и упорству становится одним из самых могущественных государей в мировой истории.

2. Важное и значимое место в числе созданных произведений об Амуре Тимуре занимает трагедия «Тамерлан» (1701) английского драматурга XVIII в. Николаса Роу (Nicholas Rowe) (1674-1718), которая по популярности и художественной ценности не уступала шедеврам Шекспира. В Европе Николас Роу, стоит на высшей ступени среди создателей художественного произведения об Амуре Тимуре.

3. В течени веков об Амуре Тимуре были написаны сотни произведений разных жанров. Среди них стихи Чарльза Лэмба «Сон принцессы Арианы» (Queen Oriana's Dream), Виктора Джеймса «Принц Темур» ("Tamerlane") и Эдгара Аллана По «Великий Тимур» ("Tamerlane"). Эти поэтические произведения о нашем великом предке Амуре Тимуре считаются самыми популярными и известными работами не только западной поэзии XIX века, но и достоянием зарубежной литературы.

Эта работа может внести значительный вклад в развитие литературной критики, в том числе сравнительного литературоведения, историографии литературы, а также в развитие исследований о великом государственном деятеле Амуре Тимуре. Она также может восполнить некоторые пробелы в истории узбекских и англо-американских литературных отношений. Данное исследование снабдит литературоведение новыми научно-теоретическими сведениями, которые могут быть использованы для совершенствования таких дисциплин, как литература стран изучаемого языка, сравнительное литературоведение, и могут служить основой для научных поисков, которые в дальнейшем будут работать по данным направлениям.

У всех великих личностей существуют две жизни - одна реальная, действительная, другая - выдуманная, литературная. Литературная судьба таких великих героев, в основном, определяется той ролью, которую их родина и деятельность играла в исторических судьбах других народов.

Главной причиной обращение к образу великого героя Востока в произведениях англоязычной литературы XVI-XVIII века было сильное желание и стремление дать представление и показать в своих произведениях что судьба народов решается такими великими личностями, как Амир Тимур. Изучая образ Амира Тимура в драмах Кристофера Марло, Николаса Роу в поэме Эдгара По, в стихотворениях Чарльз Лэмба и Виктора Дейли мы хотели бы положить начало новому подъему изучению личности Амира Тимура исторических художественных произведениях не только в англоязычной литературе, но и в мировой литературы, тем самым отдавая дань уважения нашему великому предку.

Список литературы:

1. Каримов И. Амир Темур ҳақида сўз. – Тошкент: Ўзбекистон, 1996. – Б.49.
2. Отажонов Н. Бобурнома жаҳон адабий жарёнида. Қиёсий типологик таҳлил. Фил.ф.д. илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация автореферати. - Тошкент, 1994.
3. Д.Гулямова. Драматургия Шекспира на узбекском языке. Автореф. дисс. кан. филол. н. - Ташкент, 1971.
4. К.Рафиков. Узбекская литература в зарубежном литературоведении Автореф. дисс. канд. филол. н. - Ташкент, 1981.
5. Арибджанов А. Проблема передачи стиля и характера оригинала в художественном переводе. Автореф. дисс. канд. филол. наук. -Ташкент, 1980.
6. Ғ.Хамраев. Хемингуэй асарларида образларнинг берилиши. Автореф. дисс. канд. филол. н. -Ташкент, 1983.
7. Турсунов А. Воссоздание характера в художественном переводе. Автореф. дисс. канд. филол. наук. -Ташкент, 1988.
8. К.Кароматова. «Ромео и Джульетта» В.Шекспира в переводе на узбекский язык. Автореферат дисс. канд. филол. н. - Ташкент, 1992.
9. С.Акобиров. Американская литература и Восток. Автореф. дисс. кан. филол. н. -Ташкент, 2002.
10. Кароматов Х. Истоки, оригинал и узбекский перевод трагедии Кристофера Марло “Тамерлан Великий” Дисс. канд. фил.наук. –Ташкент, 1990.
11. Али М. Амир Темур чамани. – Тошкент: Ўзбекистон НМИУ, 2006.
12. Қодиров П. Амир Темур сиймоси. – Тошкент: Ўзбекистон НМИУ, 2007.
13. Сатторий Ҳ. Олтин силсила. – Тошкент: Шарқ НМАК, 2006.

Keldiyorova G. S.

Associate Professor

Tashkent Chemical Technological Institute, Uzbekistan

ONE OF THE STYLISTIC FIGURES

Annotation. The article is devoted to the learning one of the literary stylistic figures of antithesis, as well as the problems of theoretical antithesis are examining.

Key words: linguistic, syntactic structure, antithesis, antonym, method, comparison.

The law of negation by negation in philosophy was originally set forth by Hegel. According to him, the original whole thought (thesis) is divided into two thoughts, consisting of positive and negative “yes” and “no”, which contradict each other. The division of the whole into two parts is the antithesis, the negation. Opposing thoughts at the end of the struggle unite and form a new thought (synthesis, negation of negation).

Views on antitheses appeared in antiquity. Aristotle drew attention to the syntactic structure of the antithesis: “The antithetical period is such a period, in it a contradiction in one of two parts stands next to the second contradiction or one contradiction joins the second contradiction. With this method of presentation, it is extremely easy to understand the contradictions, if they stand side by side, they are pleasant because they are even more understandable, and this method is similar to syllogism, because the proof is a comparison of the contradictions. ” Other ancient scholars also expressed their thoughts about the logical aspects of the antithesis and indicated that a phrase that contradicts the first phrase logically comes from that phrase. Farabi's views on opposites (antonyms) are of particular importance. He writes this: “The essence of each contradiction is such that, regardless of the location of one of them, the absence of the first implies the presence of the second” [6].

Ideas about the antithesis in world and individual linguistics were reflected in the scientific works of such scientists as Sh. Bally, I.V. Arnold, I.R. Galperin, V. Vinogradov, A.I. Efimov, A.N. Gvozdev, I.B. Golub [5].

In problems of describing the antithesis, the opinions of linguists basically do not differ from each other [1,2,3]. In the appearance of antitheses, logical and mental state are important. This shows the relationship of logic and psyche with language. If a concept as a logical category is formed on the basis of linguistic materials, then the meaning of the word develops in conjunction with the concept.

In Russian linguistics there are articles and scientific papers on the antithesis. In particular, L. A. Vvedenskaya, along with such phenomena as an oxymoron, an acrotheza, has also extensively studied the antithesis [2]. If the scientist Ya.I. Gelblu, who studied the antonyms of the German language, studied them from the point of view of the relationship of antonyms and antitheses, then I.V.Dmitrevskaya investigated conflicting concepts in thinking. The scientist emphasized antonyms as a linguistic tool that reveals opposing concepts of thinking [4]. And G. Belova, on the basis of French language materials, was thinking about language tools that reveal the antithesis [3]. M.S. Kaplan also substantiated her thoughts on the use of antonyms in the style and linguistic tasks of the antithesis [5].

L. A. Vvedenskaya and L. G. Pavlova believe that “to revitalize speech, give them emotionality, expressiveness, imagery, it is necessary to use the antithesis.” “Such a method, based on a comparison of opposite phenomena and signs, is considered an antithesis: the main quality of this figure is that the two parts of the antithesis illuminate each other, and also

expressed in short form, which allows us to enhance its expressiveness" [2].

Specialist in English stylistics I.R. Halperin expressed the features of the antithesis as follows: "Antithesis is an adjoining phenomenon between stylistics and logic." According to him Swiss linguist Sh. Bally gives the following assessment: "A vivid manifestation of the exact expression and decoration of the natural directions of methodological means of speech is an antithesis." Obviously, in all the statements of these scientists, the general properties of the phenomenon of antithesis are investigated.

L.A. Matvievskaya divides antitheses into 2 types: "in the first antithesis, the opposite of various phenomena is expressed with the help of antonyms.

Its meaning is manifested in the unity of the following; a) a comparison of two objects or phenomena; b) show the contradictions between them in terms of this relationship; c) the presence of opposites in these two objects or phenomena [2]. It is in this case that one can single out a pure (conditionally) and textual antithesis. In particular, antitheses that are reflected through ready-made tools that serve to form a special antithesis existing in the language, that is, antitheses that appear on the basis of antonyms, can be assessed as simple antitheses. And antitheses that do not exist in the language in their finished form as antonyms and are formed only in speech conditions using specially contradictory means can be evaluated as textual antitheses. The antithesis of one pair of oppositions: The strong is always to blame. And it's complicated when several anthonymic couples are involved in the figure at once. The use of antonyms gives speech additional expression, makes the phrase aphoristic precisely due to duality, a clash of opposites. It is no coincidence that antonymy is the basis of many famous aphorisms: Houses are new, but prejudices are old. The darker the night, the brighter the stars. Use of antithesis may be the original move in the title of a novel or book, on this principle, many titles of famous works are constructed ("War and Peace" by Leo Tolstoy, "The Prince and the Pauper" by Twain and). Contrasts are also one of the favorite tools of journalists and publicists using the antithesis in high-profile and defiant headlines. Thus, we see that the authors, regardless of what they write - an article or a serious novel, can use the antithesis to attract the attention of the reader, to give the phrase duality and aphorism. The principle of juxtaposition remarkably increases the expression and emotionality of the phrase. And this must be used.

A. Mamadzhonov, who studied the functions of the antithesis in a complex sentence in Uzbek linguistics, its peculiarities, the language and speech units with which they are formed, presented his thoughts as follows: In order to enhance expressiveness in speech, conflicting concepts are used - a method of comparison - refuting each other in terms of content through opposing thoughts. And this method is called the antithesis. In modern Uzbek literary language, this method is used very widely.

The main task of the antithesis is contrast. On the basis of semantic contrast, as a result of juxtaposition of speech units having a special syntactic structure, the phenomenon of antithesis is formed. These thoughts confirm the above views on textual and pure antitheses. A. Mamadzhonov also pointed out the linguistic and speech units that are the material of the antithesis, and the scientist also separately dwelled on the form of the antithesis, called chiasm, which is found mainly in complex sentences. In Russian linguistics, it is noted that antimetabol appears from the confluence of chiasm and antithesis.

In the book of R. Kungurov this concept is explained as follows: "Antithesis from the Greek word antithesis is a contrast. Antithesis is considered one of the phenomena of poetic syntax. In speech, it is a comparison of opposing concepts, thoughts, images, objects and characters of individuals from a logical point of view to enhance expressiveness or is a depiction of the opposite state of only one object or phenomenon in terms of level. In our classical literature, an antithesis is called a "tazode" (antithesis, opposite)."

The scholarly literary critic T. Babayev writes in the brochure "Sher ilmi talimi": "The tazode is partially similar to the antithesis - they have conflicting concepts, at the same time there are differences: if two opposite things that collide in the antithesis come from two independent sources, then in the "tazode" they have a single source."

The author observes the differences between them on this side and argues from the same point of view.

The scientist literary critic Y. Iskhakov gives the following definition: "A tazod is the use of words or expressions denoting conflicting concepts in poetry or prose from the point of view of a certain relationship."

The brochure of Abdurauf Fitrat "Literary Rules", published in 1926, has important theoretical and practical significance. According to him: "The masterful fusion of two opposing thoughts with each other is called the "opposite."

N. Mallayev on this occasion raised an interesting thought: "According to the requirements of the tazode method, two poles opposite each other (image, concept, physical body, process, etc.) must deny one another. But at the same time, in many cases there is some kind of internal or external connection between the two poles rejecting each other."

It is advisable to perceive the antithesis and tazode as the same phenomena and their names are taken from Greek and Arabic.

So the antithesis is a contrast. This type of art is used to compare opposing concepts, thoughts, images, phenomena, personalities to enhance expressiveness. Antithesis as an important poetic tool is used in poetic works. In it, two opposite poles deny each other, basically implying the opposite of views. In order to understand, to feel this, it is important for the listener to pay attention to conflicting things and phenomena.

In their work, to enhance the imagery and expressiveness of speech, writers use special tools called stylistic figures. A figure is an unusual

construction of a sentence or speech turnover, a special syntactic design of a phrase.

It should be noted that the antithesis is distinguished by the fact that it appears and forms as a speech phenomenon with the participation of various language units.

Based on the foregoing, we can conclude that the concept of opposites in Western literature is considered as an antithesis, and in the east as a tazode.

REFERENCES:

1. Belova G.M. Linguistic means of expression of antithesis. Abstract. diss .. cand. Philologist of Sciences M. 1970.

2. Vvedenskaya L.A. Stylistic figures based on antonyms. Scientific notes of the Kursk state. Pedagogical Institute. –Kursk. 1966.№ 25-p.128-138.

3. Gelblu, Y.I. Antonymy and antithesis. Scientific notes of Bashkir University. Out UFA, 1964.S. 153-159.

4. Dmitrevskaya I.V. To the question of contradictory and progavopodopodnymi concepts. Logical and grammatical essays. M: 1961.

5. Kaplan M.S. Objective properties of antonyms in stylistic use and antithesis function. Questions of the theory and methodology of teaching foreign languages. Issue 1 - Kazan. 1966.

6. Tulenov Zh., Gofurov S. Falsafa. - Tashkent: Ukituvchi. 1991.219-p. 215 p.

ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ

Kemerov Viacheslav E.

Ural Federal University, Ekaterinburg.

*D Sc in Philosophy, full professor of department of philosophy,
the Head of leading scientific school.*

ASYMMETRICAL METHODOLOGY OF SOCIAL KNOWLEDGE

Abstract. The task of the article to show how methodology produces the image of society. Reductionism presents the abstract picture of society and its structures. Antireductionism describes social being as process. Understanding of asymmetrical relation two methods gives us the knowledge trends the modern social-humanitarian knowledge.

Key words: *philosophy and abstract notion of society, reductionism and presentation big systems of society, antireductionism and process being of human individuals, postclassical paradigm and evolution of social-humanitarian knowledge.*

Illusion of symmetry

Two stereotypes operate in a usual practice of socially-humanitarian researches.

The First allows each discipline to choose and use the method.

The Second assumes, that derivation from particulars of life of people is originally made, greater structures are defined, then there is an abstraction of a society as a Big system. This design is projected on concrete problems and the description of life of people. By way of methodology it is a pyramid in which are interfaced reductionism and antireductionism. Natural activity reduces individual, private, especial to subsystems and system of a society, and then it suggests to describe behaviour of people within the limits of these systems. There is an illusion some kind of symmetry. Individual life of people is reduced to the generalized social forms, then these forms serve as the tool of the description and an explanation of life of people. But this illusion collides with practice of socially-humanitarian researches. And this practice submits to rules of a division of labour and varies during social changes and shifts in methodology of knowledge of a society.

Reductionism as a norm

In the process of becoming of scientific social knowledge reductionism has played the main methodological role. But it was not the philosophical reductionism that was reducing the reality to philosophical abstractions, but the reductionism brought up by natural science and its standards of scientific, objective and commonly significant investigation[1]. Separation itself of "scientific" from "non-scientific" in social sciences used to happen primarily under influence of the norms and standards of natural sciences, in particular - theoretic mechanics.[2]. The thesis about reducing human interconnections to "logic of things" is accepted as the most significant methodological principle and has been acting for almost a century.

No doubt, reductionism can be treated as the universal methodology of human activity, reducing complex to simple, hidden to apparent, unmeasured to counted. However in the plane of becoming and

developing scientific social knowledge reductionism plays a special role. It should be stressed this special role changes quite fast, sometimes not apparently to the participants of this history themselves.

The first reductionism works as an instrument of reducing various to equal in human activity, individual to common in human interactions, and specific to general in defining social forms. So the representations about classes and groups of people, about the branches and spheres of their activity, about structures of social reproduction arouse. In this way the details from which the picture of social life was composed, were formed; the model of society in which these "parts" exist in definite relation and subordination, was presented. The fact that this picture is violent and approximate is not important in the beginning. It is significant that the prospect of scientific investigation of society and scientifically provided effect on it is opened up.

Classics-founders of social science sacrificed certain qualities of being for creating social science itself, for the possibility to construct within it appropriate theories and to use them. In the prospect concretization of these theories and their approximation to realities of people's being were supposed. In fact, the state of things in social sciences occurred so that the schemes were founded on reductionism often played the roles of ready-made theories as instruments design and practical action.

The conception of society which exists over people and the methodology of reductionism turned out to be closely connected; society alienates from individuals (both in theoretic and practical sense) because its structures reduce deindividualized forces of people into its reproduction, leaving outside sociality their differences, features and self-actualization. This is how dual ontology of society is composed: 1) ontology of structures and 2) ontology of people, - hence, various dualisms: structural and agentic, objective and subjective, social and humanitarian.

Anti-reductionism as an anticlassical reaction

The significant factor, that made the methodological role of reductionism doubtful, was the shift of advanced domains of natural science to non-classical path. "Turnings around" of social science to

classical natural sciences played a bad joke. While the social science tried to make the investigation of people similar to the investigations of things in classical mechanics, natural science started investigating non-classical object (waves, fields and particles) that are not things. The logic of things was losing its gnoseological and ontological bases; a thing stopped being axiom of investigation and interaction of things – its elementary cell or frame of reference. Reducing joint and individual life of people to logic of things lost its previous scientific attraction.

Somehow, the problem of alternative methodology arose in social sciences. At the beginning of XX century this tendency became bold as marginal movement of social knowledge: social sciences got shadow satellites; in each of them – sociology, psychology, history - there appeared features of work of shadow schools.

In more general plan reductionism there is an element of a scientific paradigm of social science. It correlates with representation of a society as the Big system, and the system is treated as structure to which norms, standards and human individuals adapt.

In philosophy there were the schools showing impossibility of consideration of a society, history, culture, being life of people from positions of reductionism [Dyltey, Rikkert]. There was a question on division of knowledge of a society on two kinds, using different methodology.

Dyltey has opposed reductionism with a method of understanding.

G.Rikkert has gone further, having shown, that the method of reductionism makes representation about the nature, and the method of antireductionism, produced understanding individuality of the phenomena, builds a picture of culture, history, individual life of people .

Turn is shown. Not the subject defines a method, and the method forms our representation about culture, a society and a persons.

Strangely enough, it corresponded to tendencies of natural sciences of the twentieth century, describes a receptions of representation of object, on dependence of an image of object on means of its revealing and representation.

Actually this process meant transition to a new paradigm of social sciences [3] ,[4]. By way of methodology it led to refusal of unity of knowledge, hence from a method reductionism as leading principle.

There has come an era of methodological pluralism, an era of revision of concepts of social system as structures and from reductionism as dominant method of representation of life of people [5].

The crisis of structural sociality was expressed in a number of conceptions declaring the end of philosophy, science, culture, history, subject, man, sociality. Their destructive pathos, moreover, was a reaction to treating social structures as superindividual, quasinatural, quasimechanical. Destruction of sociality in this context was represented primarily as decay or dismantling of big quasisubstantial structures, dividing and connecting individuals, absorbing their energy, adopting (socializing) them to their functions .

Dismantling of theories and methodologies that reach only reduction of individuals' being to big structures, corresponded to the trends of social practice.

Thus, social theory and methodology guess the dynamics of structures of sociality, their individual measurement [6], [7]. Dynamics of social life and diversity of social change of the last two decade of XX century obviously exceeded theoretical methodologies of knowledge about sociality. It could reflect separate aspects of social historical dynamics but was not able to embrace the current process by connected theoretical models, to correlate global, local and individual dynamics of sociality.

The philosophical "subject - subject" scheme was supported by linguistic, psychological, phenomenological models of communications designed first of all for the description of direct human interactions. However social problems of the end of the XX and the begining of the XXI centuries are specifying the tasks - including the tasks of global character - to overcome the limits of this circle. The question about indirect human interactions, about social things and about proper methodology is becoming more & more important.

Anti-reductionism as a post-classical trend

Further it says about antireductionism not as nihilistic and antireductionist reaction to classical science, but as a methodological strategy that provides understanding the dynamics of society, its connection with self-being of the individuals and with understanding human differences as resources of qualitative renewing of social forms

Thus, the methodology of post-classical antireductionism becomes the methodology of social beings' dynamics. This dynamics concretizes in tasks conservation of social reproduction, design and constructing of being's connections, and development of social interactions [8]. The latter is clearly associated with the questions of identifying the peculiarities, differences and individual structures of subjects creating the situation on interaction. Hence, the problem of becoming, conservation and changing of social form as a form of concrete subjects' interaction arises. In this point arises the perspective on considering subject and individual dimension of social projects, models and constructs that become forms of social interactions. In general methodological aspect it is actually problematization, operationaliztaion, instrumentalization of system of coordinates that were offered by Einstein. In the social-ontological aspect it is problematization, dynamization, personalization of social forms, deducing them from the context of polysubjective sociality.

In the gnoseological aspect antireductionism is oriented on revealing the specific nature of objects and their special logic, and in this sense, their self-being. The unknown becomes well-known, not by reducing it to pre-formulated classifications and typisation, but via revealing the specific, inherent to it, mode of being. One of the key features of antireductionism is a set to form an object's conception in the process of interaction with it and in the process of knowing it. The

conception of the object may be quite rational but it starts from the moment of defining the differences of the object from the others and expands as description of specific logic of its being. The idea of difference is forming as initial condition of interaction and knowledge, it works in the contact with the specific object, it determines the targets of knowledge and it has, no doubt, value significance.

Within the limits of traditional philosophy reductionism and antireductionism are different methodological procedures. From the point of view of socially-historical they represent different types social knowledge and different stages of evolution of a society. It is possible to tell, they carry out different paradigmatic functions in different types of social-humanitarian knowledge. It is enough to notice, that reductionism was defining in becoming social sciences in the middle of the nineteenth century. Antireductionism has predetermined division of social sciences and humanitarian knowledge into a boundary of the nineteenth and twentieth centuries. Constructivist trend of social knowledge in the second half twentieth centuries deduces on leading positions methodology of antireductionism. Accordingly, division of social and humanitarian knowledge loses former sense [9].

Decomposition of socially-humanitarian disciplines interferes with understanding of the general tendencies of knowledge of a society [10]. One of methods of overcoming of this situation is the historical-methodological approach. But it is business of special researches [11]. [12].

Bibliography and References

1. Hellman, G. and Thomson F. Physicalism: Ontology, Determination and Reduction // Journal of Philosophy, 1975, v.72, #17, pp. 551-564

2. Urry J. Thomas Kuhn as Sociologist of Knowledge // The British Journal of Sociology, 1973, v.24, #4, p.4

3. Ritzer G. Toward an Integrated Sociological Paradigm. Boston, 1980

4. Kemerov V.E. The Problem of Paradigm of Modern Social Knowledge (Methodological aspect) // Vestnik LGU. Saint Petersburg, 2014, #1, v.1 (in russian)

5. Todd Jones. Reductionism and Antireductionism: Rights and Wrong // Metaphilosophy, 2004, #35 (5), pp. 614-647

6. Giddens, Anthony. Central problems in Social Theory: Action, Structure and Contradiction in Social Analysis. London: Macmillan, 1979

7. Giddens Anthony. The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration. Cambridge, 1984

8. Manzo Gianluca. Macrosociology-Microsociology, CNRS and University Paris-Sorbonne, Paris, 2015

9. Glenn E. N. 2010 Presidential Address: Constructing Citizenship: Exclusion, Subordination, and Resistance // American Sociological Review, V, 76, # 1, February 2011, p.16

10. Kemerov V.E. (2011) Humanitarian and social: from opposition to synthesis // Chelovek, 2011, #1, pp. 5-19 (in russian)

11. Kemerov V.E. Keys to the present – in Shifts of Methodology // Voprosy Filosofii, 2014, pp 3-13 (in russian)

12. Kemerov V E. Crisis, which is always with you. // Voprosy Filosofii, 2018, № 6, pp. 21-30, (in russian)

Vedmedev M.M.

*Doctor of Science in Philosophy, Associate Professor
Department of philosophy and social sciences,
Sumy State Pedagogical University*

THE TRANSFORMATION OF SCIENTIFIC ACTIVITIES IN THE CONDITIONS OF THE MARKET PARADIGM

Ведмедєв Михайло Михайлович

*доктор філософських наук, доцент
кафедри філософії та соціальних наук,
Сумський державний педагогічний університет*

ТРАНСФОРМАЦІЯ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ПАРАДИГМИ

Summary. The purpose of the work is to analyze and evaluate the socio-ethical, worldview and epistemological consequences of the commercialization of scientific activity in modern conditions. The author dwells on the works of P. Weingart, J.-F. Lyotard, D. Nelkin, J. Ravetz and other experts in this area of research. The implications of increasing the dependence of researchers on funding subjects are outlined. As a result, such negative phenomena for science and society as the concealment of methods and the production of incomplete ("under-received") knowledge arise. Separately, the article deals with the issue of the emergence and dissemination of so-called entrepreneurial science. One of the main and undoubted consequences of the progressive commercialization of research activities, according to the author, should be considered the process of destruction of science-relevant system of assessments and motivational attitudes.

Анотація. Метою роботи є аналіз й оцінка соціально-етичних, світоглядних та епістемологічних наслідків комерціалізації наукової діяльності в сучасних умовах. Автор спирається на роботи П. Вайнгарта, Ж.-Ф. Ліотара, Д. Нелкін, Дж. Раветца та інших фахівців в цій сфері досліджень. Описуються наслідки посилення залежності дослідників від суб'єктів фінансування. В результаті виникають такі негативні для науки і суспільства явища як приховування методів і виробництво неповного («недоотриманого») знання. Окремо в статті розглядається питання щодо зародження і поширення так званої антрепренерської науки. Одним з головних і безсумнівних наслідків прогресуючої комерціалізації дослідницької діяльності, на думку автора, слід вважати процес руйнації релевантних науці системи оцінок і мотиваційних настанов.

Key words: science, society, performativity, commercialization, commodity, expertise, entrepreneurial science.

Ключові слова: наука, суспільство, перформативність, комерціалізація, товар, експертиза, антрепренерська наука.

Постановка проблеми. Серед фахівців не піддається сумніву той факт, що відбувається докорінна зміна статусу науки в загальній соціально-економічній системі сучасного суспільства. Протягом тривалого часу наукова спільнота як суб'єкт виробництва знання вибудовувала свої відносини з іншими соціальними інститутами на умовах дотримання принципу автономії. Вважалося, що наука як інституційна система продукує істинне й об'єктивне знання, яке одночасно є спеціалізованим й езотеричним і внаслідок цього недоступним широким колам суспільства. Дана обставина мала своїм наслідком вимогу максимального обмеження впливу з боку зовнішнього соціального оточення на її функціонування. Зазначена вимога розглядалася як найважливіша умова реалізації наукою свого призначення – виробництва достовірного і корисного для життєдіяльності суспільства знання.

На зламі XX-XXI століть стан справ радикальним чином змінюється. Спостерігається набираючий обертів процес, коли дистанція між наукою й іншими соціальними інститутами поступається місцю їх тісному переплетенню. Процес дуже складний, вельми суперечливий.

В контексті цього фахівцями виокремлюється низка основоположних трендів. Відомий німецький філософ і соціолог П. Вайнгарт окреслює три тенденції. По-перше, наука відчуває дедалі зростаючий вплив політики. Йдеться, зокрема, про широке використання наукової експертизи в суспільних дебатах, що крім іншого сприяє утвердженню положення вчених всередині політичних груп. По-друге, наука інтенсивно комерціалізується. Наукове знання набуває ринкової цінності, перетворюючись на товар як і будь які інші продукти людської діяльності. По-третє, все тіснішою стає взаємодія наукової спільноти з мас-медіа, які все ширше використовуються ученими з метою пошуку суспільної підтримки їх досліджень [1, с. 706].

Кожен з окреслених напрямків має свої особливості і потребує окремого і докладного розгляду. В даній роботі ми зосереджуємо свою увагу на різних аспектах проблематики, пов'язаною з комерціалізацією наукової діяльності. Чимало дослідників, приймаючи до уваги факт панування ринкової парадигми в процесі розвитку суспільств,

вважають саме цей тренд визначальним в трансформації сучасної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження зазначеної проблематики сьогодні інтенсивно проводяться як закордонними, так і вітчизняними спеціалістами. У цьому зв'язку заслуговують на увагу роботи П. Вайнгарта, Дж. Займана, Ж.-Ф. Ліотара, А. Мазура, Д. Нелкін, Дж. Раветца, М. Малкея, О. Нікіфорова, Б. Пружиніна, В. Філатова, та багатьох інших фахівців.

Сформувалися понятійний і термінологічний апарат, визначилася провідна тематика. Набули громадянства такі звороти як «підприємницький університет», «академічний капіталізм», «продаж науки публіці» («selling their science to the public») [2], «продаване знання» («saleable knowledge») [3], «антрепренерська наука» («entrepreneurial science») [4] тощо.

Невирішені частини загальної проблеми. Поряд з тим, що цілий ряд аспектів проблематики знайшов у працях фахівців досить ґрунтовну розробку, спостерігається значна нерівномірність в дослідженні означеного предметного поля. Левова частина розробок належить фахівцям в царині економіки науки. Соціально-етичним, світоглядним, наукознавчим, епістемологічним питанням приділяється значно менше уваги. У той же час проблеми, що стосуються, скажімо, майбутнього фундаментальної науки у умовах панування ринкової парадигми або докорінної зміни світоглядно-мотиваційних засад діяльності учених, є не менш значущими ніж питання економічні.

Метою роботи, приймаючи до уваги викладене вище, є аналіз й оцінка деяких соціально-етичних, світоглядних та епістемологічних наслідків процесу комерціалізації дослідницької діяльності.

Виклад основного матеріалу. В працях Ж.-Ф. Ліотара містяться роздуми щодо впливу на виробництво інтелектуального продукту таких чинників як *перформативність* (заздалегідь визначена затребуваність) і *меркантилізація*. (До речі, в російському виданні праці Ж.-Ф. Ліотара «The Postmodern Condition» вираз «перформативність» перекладається як «результативність», що не зовсім коректно).

Дослідник вважає, що знання та інформація зазнали глибоких та взаємопов'язаних змін. Насамперед, відзначає він, їх виробництво все частіше обмежується ситуаціями, коли заздалегідь відомо, що вони затребувані та ефективні, тобто перформативні. Мається на увазі, що інформацію збирають, аналізують і створюють знов лише тоді, коли це корисно. Такий підхід має в своїй основі ідею системності, коли спочатку встановлюється, про що потрібно дізнатися. Це поєднується з вимогами програмного підходу, де припускається, що інформація створюється тільки тоді, коли зрозуміло, як її практично використати.

В процесі таких трансформацій будь-яка інформація набуває рис комп'ютерної, а перформативні характеристики стають легко вимірюваними. Вона стає частиною системи, в якій відбувається оптимізація зв'язку «входу» і «виходу», іншими словами, її «ефективності» [3, с. 36]. Більш того, як і в інших системах, в цій виникає контур зворотного зв'язку: щоб підвищити ефективність системи, потрібна інформація, а як критерії ефективності передбачається відбір тієї інформації, яка підвищує цю ефективність.

До дії чинника перформативності додається і те, що інформація все частіше стає товаром. «Старий принцип, за яким отримання знання невіддільне від формування розуму і навіть від самої особистості, застаріває і буде виходити з ужитку. Таке ставлення постачальників і користувачів знання до самого знання прагне і буде прагнути перейняти форму відносини, яке виробники і споживачі товарів мають з цими останніми, тобто вартісну форму. Знання виробляється і буде вироблятися для того, щоб бути проданим, воно споживається і буде споживатися, щоб знайти вартість в новому продукті, і в обох цих випадках, щоб бути обміненим. Воно перестає бути самоцінно і втрачає свою «споживчу вартість» [3, с.18].

Діючи спільно, два названі чинники приводять до виникнення ситуації постсучасності, докорінно змінюючи при цьому усю будову природничо-наукового і соціально-гуманітарного знання. Перший чинник – прагнення до перформативності – викликає зниження статусу, а то і відмирання всіх видів знання, які виявляються незатребуваними і неефективними. Такі, скажімо, дисципліни як філософія або естетика не відповідають критерію перформативності, тоді як вивчення фінансів або менеджменту, навпаки, відповідають цьому критерію. Тому рівень знання в області філософії або естетики падає, а в галузі фінансів або менеджменту – росте, дослідження в тих сферах знань, які мають прагматичну спрямованість, виявляються більш затребуваними. У соціальних науках це, наприклад, дослідження в області трансферу технологій, вони роблять вплив на ринок, і тому на їх проведення легко отримати фінансування. Фахівці, інтереси яких відповідно до критерію перформативності можна розглядати як

екзотичні або далекі від практики, опиняються на узбіччі.

Усе зазначене веде до глибокої зміни мотивації у здобутті знання. Зазначені критерії можуть використовуватися не тільки по відношенню до інституціалізованих систем виробництва знання але і до освіти в цілому: мотивами отримання знання мають стати слова «як я можу підвищити свої можливості заробляти?», «як освіта вплине на мою конкурентоспроможність?». Школа більше не покликана готувати достойних громадян. З неї випускаються лише більш кваліфіковані люди, які працюють більш продуктивно. Освіта – лише шанс отримувати більшу заробітну плату [5, с. 6]. Тобто знання й освіта в даному випадку втрачають свою самоцінність, а сприймаються суто як ресурс, зокрема в справі отримання переваг на ринку праці.

Поступова втрата наукою автономного статусу, про що йшлося вище, втілюється в те, що рішення щодо великих дослідницьких проектів все частіше приймаються за межами системи академічної оцінки. Це позначається на внутрішній будові науки. Іншими словами, можна вести мову про внутрішній параметр структурної оптимальності системи, що, перш за все, стосується співвідношення *фундаментального і прикладного знання*.

Час від часу в філософських дебатах висловлюються серйозні побоювання з приводу долі фундаментальної науки в суспільстві, де панує економічна парадигма. У цьому зв'язку показовими є міркування, висловлені в статті А.Л. Нікіфорова [6]. Його основна ідея полягала в тому, що в сучасній науці фундаментальна складова все більше витісняється прикладними дослідженнями. За приблизними оцінками автора, більше ніж 90% досліджень, що здійснюються Російською академією наук, мають прикладний характер. Причини та емпіричні форми прояву цього феномену й аналізуються в зазначеній статті. Серед них указуються як зовнішні, так і внутрішні для науки фактори. Провідним зовнішнім фактором вважається усвідомлення прикладної цінності наукового знання, що неминуче зумовлює підпорядкування науки крупному капіталу і державі. Фінансування лабораторій та інститутів, що займаються фундаментальною наукою, сьогодні потребує величезних коштів. Унаслідок надання грантів, субсидій і інших коштів наукові розробки набули прикладну орієнтацію. Учений при цьому стає лише працівником, що виробляє знання-товар. Дослідження більш не спрямовуються допитливістю, а переважно прикладною цінністю. А.Л. Нікіфоров вважає, що навіть дослідження в галузі молекулярної генетики і космології мають свій стимул унаслідок зв'язку з генною інженерією і ракетною технікою.

Унаслідок того, що знання є основою технології, відбувається поступове витіснення діяльності, спрямованої на *відкриття, винахідництво*.

Внутрішніми факторами, що спричиняють істотну трансформацію вченого як певного соціокультурного типу, є зростаючі обсяги і ступінь диференціації знання. Володіючи значною інформацією з якого-небудь вузького питання, сучасний науковець часто виявляється неосвіченим навіть у суміжних галузях, не кажучи про культуру в цілому. Класичний тип ученого замінюється, таким чином, типом фахівця. Стаття А. Л. Нікіфорова містить і спірні твердження. Так, зазначається, що все сказане стосується переважно природознавства, а суспільні науки значно меншою мірою зазнали впливу вказаних чинників. З цим не можна погодитися. Соціально-гуманітарні науки, що примикають до загальної культури (філософія, естетика, культурологія та ін.), в пострадянських країнах (і не тільки) постраждали не менше. «Реформи» в освіті відкидають їх на узбіччя системи суспільних цінностей. У той же самий час на прикладні дисципліни (іміджмейкерство, менеджмент тощо) існує значний попит.

Звісно, що не всі фахівці погоджуються з думками А.Л. Нікіфорова, вважаючи його точку зору значним перебільшенням. Проте висловлені ним аргументи і наведені спостереження не можна просто відкинути.

Навряд чи викликає сьогодні сумнів та обставина, що оптимальне співвідношення фундаментального і прикладного знання істотно порушується.

Наслідком посилення залежності дослідників від суб'єктів фінансування є те, що замовник, перетворюючись на власника інтелектуального продукту, визначає правила поведінки виконавця-ученого. В результаті виникають такі негативні для науки і суспільства явища як приховування методів і виробництво неповного («недоотриманого») знання.

Вимога з боку замовника приховувати результати наукових досліджень є цілком закономірним результатом ринкових відносин: усе, що забезпечує конкурентні переваги (знання не виняток) не підлягає розголошенню. Проте в сфері науки такий принцип є вкрай шкідливим, таким, що призводить до порушення наукових комунікацій і розпаду професійної спільноти.

Спеціалісти звернули також увагу на небезпеки, що виникають в ситуації «недоотриманого» знання. Б. Пружинін на одному з «круг столів» в редакції журналу «Вопросы философии» навів дані, які стосуються дослідження ракових клітин і розробки ліків проти хвороби. Було зазначено, що: «умова науковості будь-якого знання – відтворюваність. «У дослідженнях ракових клітин виникають ... ситуації, коли результат експерименту повторюється (в середньому) один раз на двадцять спроб відтворення ... З точки зору традиційної фундаментальної науки висновок може бути тільки один: вибачте, ви недопрацювали – ставте чистий експеримент і домагайтеся однозначно відтворюваних результатів. Але з точки зору basic

science вчений має справу з іншого роду ситуацією. Якщо на базі наявного знання може бути розроблено ліки, які допоможуть хоча б одному з двадцяти хворих, це цілком прийнятний ефект, він може бути опублікований як наукове досягнення і покладено в основу подальших власне прикладних досліджень для розробки таких ліків» [7].

Причиною такого стану справ є, як правило, те, що замовник прагне отримати результат з подальшим виходом на ринок ліків максимально швидко і за мінімальну ціну. Такі речі як побічні негативні наслідки дії препарату або безрезультатні заходи (які, так би мовити, заздалегідь «заплановані») його абсолютно не цікавлять. Звернімо увагу, це не отримана в ході наукових досліджень інформація, результати технологічного використання якої суспільство в даний час не може передбачити. Необхідні дані для безпечного та ефективного застосування ліків просто не прагнуть здобувати.

Ще одним наслідком стрімкого процесу комерціалізації дослідницької діяльності є широко розповсюджене сьогодні явище так званої антрепренерської науки (entrepreneurial science). Фахівці розцінюють наукове антрепренерство як недоброчесну навколонаукову діяльність, яка стимулюється прагненням здобуття матеріальної чи іншої вигоди. Дослідники-антрепренери готові братися за вирішення будь-яких дослідницьких завдань, звичай в короткі терміни. Нерідко результат роботи спотворюється з метою догодити замовникові. «Як результат подібних розробок замовникам зазвичай обіцяється солідна програма практичних дій. Реально ж такі «антрепренерські» групи, як правило, мають деякий маніфест й обмежений набір наукоподібних кліше, під які вони підганяють конкретну інформацію. Ці групи роблять багато шуму, але не ведуть наукових досліджень як таких; головне для них - вловити бажання замовників, обробити їх і повернути в освяченому авторитетом науки вигляді» [8, с. 96].

Крім того, що в річці зазначеного виду діяльності виробляється халтурний інтелектуальний продукт, спільноти осіб, що нею займаються, зарекомендували себе як вельми агресивні соціальні актори. В цьому плані їхня активність спрямована на те, щоб скомпрометувати офіційну науку, витіснити її на узбіччя інтелектуального життя суспільства й осідлати основні (бізнес, держава, політика) джерела фінансування. З цією метою використовуються галасливий піар в ЗМІ, демагогія, грубе перекошування фактів і т. ін. На академічну і вузівську науку чіпляються ярлики на кшталт: «неефективна», «бюрократична», «витратна», «корумпована», «радянська», «така, що не відповідає сучасним вимогам» тощо. Як на зразок «справжньої науки» вказується на те, чим займаються самі антрепренери.

Важливою обставиною є те, що антрепренерські угруповання прагнуть певним чином інституціоналізувати свою активність. Крім

агресивної рекламної кампанії в ЗМІ спостерігається стрибкоподібне зростання всіляких «дослідницьких», «консультативних», «тренінгових» фондів, центрів, інститутів, служб – політичних, соціологічних, економічних, прогнозних. Все це потрібно, з одного боку, для соціально-політичної легітимізації своєї активності, а з іншого – для посилення позицій в боротьбі з офіційною наукою. Як влучно зауважив В.П. Філатова, «конкурувати поодиночі з представниками академічної науки їм непросто, проте це цілком можна робити, виступаючи з оцінками від імені центру або дослідницького фонду із солідною наукоподібною назвою» [8, с. 94].

Слід наголосити, що стосовно питання щодо проявів наукового антрепренерства іноді можуть виникнути не зовсім точні уявлення. Справа у тому, що згадана діяльність не зводиться до виконання певних дослідницьких проєктів чи завдань – проведення замовних соціологічних опитувань, підготовки різного роду аналітичних доповідей чи записок та іншої подібної роботи. Це можуть бути просто виступи на численних дискусійних майданчиках, участь в дебатах, ток-шоу і т. ін. Зазначимо, що необхідною умовою наукового антрепренерства в такому випадку є неодмінне представлення антрепренера як «відомого і незалежного експерта» (галузь при цьому вказувати не обов'язково). Як проявить себе такий «фахівець» залежить від набутих ним маніпулятивних навичок і вмінь.

Існують деякі ознаки, що дозволяють розпізнати експерта-антрепренера. Він налаштований на обговорення будь-якої теми, демонструючи при цьому готовність дати відповідь на будь-яке питання, якщо воно, звичайно ж, не належить до категорії «небезпечних» (скажімо, політичні оцінки). Від відповіді на останні він просто ухиляється. Його мова насичена прикметними зворотами на кшталт: «я вважаю», «я припускаю, що має місце», «я не виключаю наступного варіанту розвитку подій» тощо. Все це є свідченням експертної халтури. Адже, публіці подаються не факти, не обґрунтовані оцінки розрахунки чи висновки, а припущення, плоди власної уяви, гадання. Єдиним аргументом на користь таких умовиводів може бути те, що озвучені вони «відомим експертом». Антрепренери використовують певну систему прийомів (зокрема, фабрикацію рейтингів інтелектуального впливу) з метою створити собі таке реноме.

Наукове антрепренерство являє собою не тільки негативне явище в навколо науковій сфері діяльності, а в ряді випадків становить серйозну загрозу для суспільства.

Висновки і перспективи.. Одним з важливих і безсумнівних наслідків прогресуючої комерціалізації дослідницької діяльності слід вважати процес руйнації релевантних науці системи оцінок і мотиваційних настанов.

Під впливом таких чинників як перформативність і товаризація (меркантилізація) відбувається глибинна трансформація як системи наукових дисциплін, так і співвідношення питомої ваги різних типів знання. З одного боку, ті галузі досліджень, що відповідають критерію перформативності отримують достатньо щедre фінансування і поштовх у своєму розвитку, а ті, які цьому не відповідають, поступово занепадають. З іншого боку, зазначені фактори призводять до порушення оптимального співвідношення фундаментальних і прикладних досліджень.

Факт визначальної залежності наукової діяльності від суб'єкта фінансування (а, отже, і власника її результатів) призводить до підпорядкування розробників правилам, встановленим замовником. Будучи одним з гравців ринку, замовник часто вимагає тримати в таємниці методи отримання знання, що веде до такого негативного явища як порушення наукових комунікацій і розпаду професійної спільноти учених. До цього додається і типовий для економічної (але не для наукової) поведінки принцип «максимально швидкий результат за мінімальну ціну». В результаті вивчення низки аспекти певної проблеми, які потребують аналізу, не забезпечується відповідним фінансуванням. Виникає ситуація «недоотриманого знання», яке, втілюючись в продукції, часто призводить до негативних, іноді дуже серйозних (зокрема, в медицині), наслідків.

Специфічним результатом комерціалізації інтелектуальної діяльності є зародження і значне поширення в умовах сьогодення антрепренерської науки. Її поява є, напевно, найяскравішою ілюстрацією того, у що має перетворитися наука, якщо іманентно властиві їй норми знецінюються і замінюються законами ринку. Свідомо сповідуючи суто гендлярські цінності («вигода понад усе»), у своїй діяльності носії наукового антрепренерства вдаються до запозичених з економічної сфери брутальних методів боротьби з офіційною наукою – агресивної реклами, піару, недобросовісної конкуренції тощо.

Подальші дослідницькі зусилля доцільно спрямувати на більш докладне вивчення проявів згаданих тенденцій в окремих сферах наукової діяльності.

Список літератури.

1. Weingart P. The moment of truth for science: The consequences of the 'knowledge society' for society and science [Electronic resource] / P. Weingart. – Access mode: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1084252/>
2. Nelkin D. Selling Science: How the Press Covers Science and Technology: / D. Nelkin. – New York: W.H. Freeman and Co., 1987. – 213 p.
3. Lyotard J.-F. The Postmodern Condition: A Report on Knowledge / J.-F. Lyotard. – Manchester: Manchester University Press, 1984. – 110 p.

4. Ravetz J. Scientific knowledge and its social problems / J. Ravetz. – Oxford: Oxford University Press, 1971. – 449 p.

5. Lyotard J.-F. Political Writings / J.-F. Lyotard. – London: UCL Press, 1993. – 353 p.

6. Никифоров А.Л. Фундаментальная наука умирает? / А.Л. Никифоров // Вопросы философии. – 2008. – № 5 – С. 58 – 61.

7. Наука. Технологии. Человек. Материалы «Круглого стола» // Вопросы философии, 2015. – № 9. – С. 5-40.

8. Филатов В.П. Учёные «на виду»: новое явление в российском обществе / В.П. Филатов // Общественные науки и современность. – 1993. – № 4. – С. 89-96.

Самедова М.

*Преподаватель Иностранных Языков
в Азербайджанском Государственном
Педагогическом Университете
Аспирант Университета Одлар Юрду*

ЭВОЛЮЦИОННЫЕ ПРОБЛЕМЫ СЕМАНТИКИ ДРЕВНЕТЮРКСКИХ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ В СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ГНЕЗДАХ

Samadova M.

*Foreign Languages Teacher at
Azerbaijan State Pedagogical University
PhD Odar Yurdu University*

EVOLUTIONARY PROBLEMS OF SEMANTICS OF ANCIENT TURKISH ADJECTIVES IN WORD FORMATION ROOTS

Аннотация. Словообразование представляет собой особую систему тюркских языков. Специфика этой системы определяется ее связями с лексикой и морфологией тюркских языков. Система словообразовательных гнезд тюркских языках - сложная иерархическая система, в которой обнаруживаются противопоставления единиц разной структур и разной степени сложности.

Подобно тому, как словоформы склонения и спряжения образуют словообразовательные гнезда, совокупность производных от одного и того же слова образует его словообразовательную парадигму.

Понятие словообразовательное гнездо молодое в теории словообразования тюркских языков. Подобно морфологическим парадигмам словообразовательные гнезда имеют постоянный член (производящая база) и переменные члены (деривационные аффиксы).

Annotation. Word formation is the main system of the Turkish languages. The specification of this system is determined by its relations with the Turkish languages lexis and morphology. Word formation system roots of Turkish languages is the complex hierarchical system, in which the contrasting units of different structures and various multiplicity levels are found. Nouns, descriptive forms of verbs, different types of compound words, lexical units that was formed from the root but has different grammatical meaning are considered the word roots.

The word formation root is the new concept in the word formation theory of Turkish languages. Like the morphological paradigms, the word-building root has the permanent (main part) member and inflective (derivative affixes) members.

Ключевые слова: словообразовательное гнездо, словообразовательная парадигма, словоформы склонения и спряжения, единица системы словообразования, производное слово, однокоренные слова, производящая основа, семантическая группа, деривационное значение, средства выражения.

Key words: word formation roots, word formation paradigm, noun declensions and verb conjugations forms, word formation system, compound words, same root words, semantic group, derivation meaning, mean of expressions.

Язык как средство общения постоянно развивается и совершенствуется. Реальным условием существования и развития языковых единиц является их тесное взаимодействие. На лексическом уровне такое взаимодействие способствует уточнению и перераспределению значению слов, а также параллельному изменению их структуры.

Словообразовательные гнезда представляют собой особую систему тюркских языков. Система словообразовательных гнезд тюркских языков - сложная иерархическая организация, в которой

обнаруживается противопоставление единиц разной структур и разной степени сложности (1, 45 - 47), (8, 64 - 67).

Основной единицей системы словообразовательных гнезд тюркских языков является производное слово, ибо оно представляет собой тот конечный результат, ради которого и происходит акт словообразования. Между единицами словообразовательных гнезд существует отношения не только последовательной производности, но и отношения совместной производности (11, 97 - 99).

Иными словами, такие отношения можно назвать радиальными - от одного производящего образуется несколько производных: совокупность производных, имеющих одну и ту же производящую основу и находящихся

на одной ступени словопроизводства, называют словообразовательной парадигмой (11, 102-107).

Подобно тому, как словоформы склонения или спряжения образуют морфологические парадигмы, совокупность производных от одного и того же слова образуют его словообразовательную парадигму. Понятие словообразовательной парадигмы сравнительно молодое в теории словообразовательных гнезд тюркских языков. Подобно морфологическим парадигмам словообразовательные парадигмы имеют постоянный член (производящая база) и переменные член (деривационные аффиксы) (10, 23-27).

Описание конкретных лексико-семантических процессов, протекающих в ту или иную историческую эпоху, требует от исследователя изучения в первую очередь объективно существующих связей и отношений между словами, и их различными группами. Не случайно, что основным предметом изучения становятся теперь не изолированно рассматриваемые объекты, а целостные системные образования. При таком подходе изучение исторического развития существенно осложняется, однако только на этом пути можно вскрыть объективные закономерности, присущие процессу развития.

Словообразовательные гнезда могут по праву считаться универсальным явлением, так как они свойственны практически всем языкам. Это характерное явление языков разных типов (9, 20 - 24). С точки зрения структура языка более важным представляется то, как организуются и распределяются языковые ресурсы.

В тюркских языках в отличие от морфологических парадигм, которые объединяют словоформы одного слова, словообразовательные парадигмы объединяют разные слова, в том числе слова разных частей речи (8, 12-15).

В древнетюркском языке в состав словообразовательного гнезда прилагательного «асиғ» - «кислый», «горький» входили следующие слова: «асі» - «киснуть», «бродить»; «асирлиғ» - «имеющий закваску», «с закваской»; «асирлиғ» - «кислый вкус», «кислота», «горечь»; «асирса» - «хотеть кислого»; «асирсі» - «киснуть», «прокисать»; «асирсіз» - «неблагополучный», «обездоленный» и т.д.

В словообразовательные гнездо прилагательного «ас» - «голодный» в древнетюркском языке входили следующие слова: «ас» - «сильно голодать», «асін» - состояние голода; «асіқ» - «страдать от голода»; «асіқ» - «голод»; «астақ» - «голодать»; «асіқ» - состояние голода» (4, 12-17).

В тюркских языках словообразовательные гнезда бывают различными. Сравнение словообразовательных гнезд одной семантической

группы показывает, что между ними наблюдается большое сходство в наборе определенных деривационных значений, чем в конкретном наборе производных с одним и тем же аффиксом, потому что в словообразовании одно и то же значение нередко имеет разные средства выражения.

Таким образом, существует асимметрия между означаемым и означающим: одно и то же деривационное значение может быть выражено с помощью разных аффиксов.

Особенно велико разнообразие в выражения модификационных, уменьшительных, увеличительных и оценочных значений. В словообразовательных гнездах тюркских языков и древнетюркского языка производные с аффиксом «-лығ» распадаются на отдельные разряды, каждый из которых имеет одно из значений показателя «-лығ» однако нередко от одной основы.

В словообразовательных гнездах от одной основы могут образоваться имена с разными значениями. Их совмещение в одном производном возможно, естественно, в тех случаях, когда основа удовлетворяет семантическим условиям необходимым для образования разных значений. Прилагательное «ахшамлығ» помимо значения «относящийся к вечеру» имеет еще семантику меры: «достаточный на один вечер». Очевидно, что возможность выработки такого значения была связана с тем, что «ахшам» само выражает единицу времени. У «ахшамлығ» имеется еще третье субстанциональное значение «что-либо, предназначенные на вечер», что также связано с семантикой основы: от всех обозначений времен года и частей суток можно образовать производных существительные со значением назначения. Следовательно, мы вправе говорить об омонимах «ахшамлығ» (прилагательное) со значениями «относящийся к вечеру», «достаточный на один вечер» и «ахшамлығ» (существительное) «что-либо предназначенное на вечер» (6, 27 - 30).

Развитая асимметрия между деривационными значениями и средствами их выражения резко отличает словообразовательные гнезда от морфологических парадигм. Для морфологических парадигм характерно большое единообразие средств выражения того или иного грамматического значения; обычно мы можем предсказать формы косвенных падежей, зная форму именительного падежа или формы спряжения, зная форму инфинитива. Иначе обстоит дело в словообразовательных гнездах. Рассмотрим словообразовательные парадигмы прилагательных со значением цвета в древнетюркском языке:

1) «ал», «аллығ», «алланмағ», «алланды» - «красный», «алый», «краснота», «краснить», «покраснел».

2) «көк» - «голубой», «синий», «сизый»; «көкөз» - «стать голубым»; «көкçин» - «седой», «голубоватый»; «көкля» - «седеть»; «көкçин» - «дымчатый», «көкүсқан» - «göyüçin» - «голубь».

3) «гара» - «черный»; «гарагу» - «дозер», «стража», «охрана»; «гарангу» - «тьма», «мрак»; «гарангулуг» - «тьма», «темнота»; «гараг» - «глазное яблоко»; «гаранги» - «разбойник»,

«гарар» – «чернеть», «темнеть»; «гарариг» – «чернеть», «темнеть»; «гарарт» – «делать черным».

Чтобы абстрагироваться от многообразия средств выражения от одного и того же словообразовательного значения, ведем понятие «типовая словообразовательная парадигма». Типовое словообразовательное гнездо формируют конкретные парадигмы, в которых представлен один и тот же набор деривационных значений.

Рассмотрение типовых словообразовательных гнезд показывает, что это структуры с закрытым числом членов. От слов каждой лексико-семантической группы могут быть образованы производные лишь определенных деривационных значений. Системный характер

словообразовательных гнезд прилагательных в тюркских языках проявляется только в том, что они представляют собой структуры с закрытым числом членов, но и в том, что между отдельными членами имеются отношения взаимозависимости. Так, например, если в словообразовательном гнезде есть уменьшительное производное, в ней должно быть и увеличительное.

В тюркских языках производные с аффиксом «-сіq» в уменьшительное, ласкательное значение принадлежат к продуктивной части отыменных имен и известны во всех языках юга-западной группы, а также в башкирском, казахском, чувашском, якутском, татарском и других языках (8, 47-50). Более старой формой показателя «-сіq» принято считать аффикс «-саq», из которого некоторые тюркологи выводят еще форму «-са» с отпадением конечного «q» с тем же уменьшительным значением.

Общее значение уменьшительности у всех трех аффиксов и предположение о происхождении другого аффикса «-са» со значением меры и сравнения от существительного «сак», высказанные еще О.Бетменгом послужили отправной точкой для историко-этимологических построений по данному вопросу.

Аффикс «-сіq» присоединяется к основам со значением существительных и прилагательных, оканчивающихся на гласный и согласный. В единичных случаях отличается появление гласного между аффиксом и основой, как это видно в слове «azasıq» – «немножко», «в небольшом количестве», «чутьточку».

Словообразовательное гнездо прилагательного «az» в Азербайджанском языке: «az», «azsa», «azasıq», «azalt», «azaltmaq» – «мало», «совсем мало», «чутьточку», «постарайся уменьшить», «уменьшать». Словообразовательное гнездо прилагательного «alçaq» – «низкий»: «alçaq», «alçasıq», «alçalt», «alçaltmaq» – «низкий», «низенький», «унижать», «унизить» (5,21 - 22).

Субъективно-эмоциональное значение в производных на «-сіq» является величиной непостоянной. Оно ситуативно и окказионально. Это значение может наслаиваться на значение уменьшительности, но последнее может выступать и без него. Поскольку значение расположения и симпатии носит ситуационный и окказиональный характер, в принципе оно может возникать при

любом существительном, и в том смысле свободно от лексико-морфологических ограничений. Аффикс «-сіq» в подобных случаях выражает лишь это значение, которое таким образом, придается слову по желанию говорящего. Уменьшительное значение в слове снабженным аффиксом «-сіq» является постоянным и ведущим, но оно не может свободно воспроизводиться подобно эмоциональному значению.

Члены словообразовательного гнезда прилагательных в тюркских языках образуют оппозиции разного рода, например, противопоставленность по степени признака (градуальная оппозиция): уменьшительность; слабая и сильная степень проявления признака и т.д.

В структуре типовых словообразовательных парадигм следует различать максимальный набор семантических мест, допускаемых системой языка в качестве производных от слов данной лексико-семантической группы и регулярно реализуемый набор производных.

Если сцеплению аффикса и основы мешают узуальные ограничения, они могут быть преодолены. При наличии общественного или индивидуального заказа на слово создается производное слово, реализующее словообразовательный потенциал производящего. Время появления подобных прилагательных в тюркских языках, заключены в словообразовательных возможностях языка, но реально могут и не появляться если в них нет нужды.

Потенциальные слова заполняют пустые клетки словообразовательных гнезд прилагательных в тюркских языках и образуются по продуктивным словообразовательным типам. Таким образом, словообразовательное гнездо имеет прогнозирующую силу. Если мы знаем, что в типовую словообразовательную парадигму входят слова с тем или иным деривационным значением, мы можем ожидать их появления от любого слова той или иной лексико-семантической группы. Не все слова заполняющие пустые клетки словообразовательного гнезда, являются потенциальными и лишены фразеологичности семантики. Это относится к словообразовательному типу, не обладающим высокой продуктивностью. Потенциальные прилагательные в тюркских языках отличаются от узуального характера своего значения. Значение потенциальных прилагательных целиком складывается из значения составляющих их частей, в нем нет ничего добавочного, индивидуального, а значение производных узуальных слов нередко может иметь нечто добавочное, индивидуальное (10, 91-94).

Фразеологичность семантики по-разному обнаруживается у слов разных частей речи и разных семантических разрядов. Глагол и прилагательное в целом менее фразеологичны, чем существительное. Значение производных прилагательных в тюркских языках складывается из взаимодействия двух источников: значения

словообразовательного аффикса и реально вещественного значения исходной основы. Заметим, что не во всех случаях именного словообразования семантики производного слова достаточно реально - вещественного значения исходной основы. Для некоторых рядов производных слов важны еще разряды значений. Например, с помощью аффикса «-lı» в Азербайджанском языке, образуется два разряда производных слов: прилагательные со значением «обладающий таким-то предметом, свойством, качеством» и существительные со значением «уроженец, житель такой - то местности, города, села.»

Чтобы получить указанные значения производных прилагательных и существительных, необходимо во всех случаях подбирать названия предметов и явлений, которые могут быть объектом обладания, могут выражать свойства, качества, обозначать географические пункты, местность. Значение производного слова создается от одного значения основы. Следовательно, если основа однозначна, то, как правило однозначно и производное слово. Если значения основы не объединяются синонимичной связью, то в производные слово переходит, как уже сказано, по большей части основное значение исходного слова. Напр.: в Азербайджанском языке «əlverişli» с основными значениями «удобной», «подходящий», «пригодный», «целесообразный»; вторичными значениями «удачный», «прибыльный», «выгодный» и производные существительное с аффиксом «-lıq» – «əlverişlilik» – «пригодность», семантика которого сформировалось на базе основных значений.

В тюркских языках аффиксы «-ымтал(ımtal)», «-ымтраг(ımtraq)», «-сов(sov)», «-ымсов(ımsov)», «-сой(soy)», «-раг(rag)», «-рэк(rək)», «-шин(şin)», «ысгал(ısqal)», «-вари(varı)», и е.д. обозначают неполноту признака, в прилагательном и все восходят к значению уподобления и сходства. Прилагательные «агымтраг» (ağımtraq) – «беловатый» от «ağ» – «белый»; «ачымтраг» (acımtraq) – «горьковатый» от «acı» – «горький»; «сарымтраг» (sarımtraq) – «желтоватый» от «sarı» – «желтый»; «гырмызымтраг» (qırmızımtraq) – «красноватый» от «qırmızı» – «красный» употребляются в Азербайджанском языке.

В турецком языке употребляются следующие прилагательные с суффиксом «-ымтраг(ımtraq)»: «беуазымтраг» (bəuazımtraq) – «беловатый» от «beuaz» (bəuaz) – «белый»; «екшимтрек» (ekşimtrek) – «кисловатый» от «ekşi» – «кислый»; «мавимтрак» (mavimtrak) – «голубоватый», «синеватый» от «mavi» (mavi) – «синий», «голубой»; «морумтрак» (morumtrak) – «фиолетовый» от «mora» (mor) – «фиолетовый», «лиловый».

В тюркских языках в словообразовательных гнездах прилагательных значение производного имени складывается из взаимодействия двух источников: значение словообразовательного аффикса и реально-вещественного значения исходной основы. Словообразование прилагательных происходит на базе реально-вещественных значений предмета и признака. В древних словообразовательных гнездах прилагательных эти значения всегда существуют в имени, которое способно передавать как значение предмета, так и признака.

В словообразовательных гнездах прилагательных значение производного слова создается от одного значения основы. Метафорические, переносные значения основы не переходят в семантику производного слова. Чем древнее производное прилагательное в словообразовательных гнездах прилагательных, тем больше вероятности того, что в нем отложились наиболее древние основные значения основы. Поэтому можно восстановить древнейшее значение исходной основы, если такое не сохранилось в тюркских языках.

История словообразовательных гнезд прилагательных в тюркских языках показывает, что смена форм и эволюция словообразовательных значений подчиняется некоторым общим тенденциям: от общения и унификации однородных значений различных форм; всемерному обогащению семантического объема и состава центральных значений; отмиранию значений, ограниченных по условиям своего образования.

Список использованной литературы

1. Мирза Казем - бек. Общая грамматика турецко-татарского языка. Казань, 1846, 351с.
2. Боровков А.К. «Бадал ал лугат» - Словарь Тали Имани Гератского, к сочинениям Алишира Навои, М., 1961
3. Гордлевский В.А. Грамматика турецкого языка. М., 1928.
4. Древнетюркских словарь. Ленинград. «Наука», 1969.
5. Rusca-Azərbaycanca lüğət. I cild, "Maarif" nəşriyyatı, Bakı, 1982; II cild Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, Bakı, 1983; III cild "Gənclik" nəşriyyatı, Bakı, 1983.
6. Турецко-русский словарь. Москва, 1931.
7. "Türkməncə-rusca sözlük". Aşqabad, 1940
8. Гузев В.Г. Очерки по истории тюркского словоизменения. Л., ЛГУ, 1987
9. Комлев Н.Г. Компоненты содержательной структуры слова. Москва, 1980
10. Баскаков Н.А. Историка-типологическая морфология тюркских языков. Москва, Наука, 1979
11. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений: семантика производного слова. Москва, Наука, 1981.

#10 (50), 2019 część 8
Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe
(Warszawa, Polska)
Czasopismo jest zarejestrowane i publikowane w Polsce. W czasopiśmie publikowane są artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Czasopismo publikowane jest w języku polskim, angielskim, niemieckim i rosyjskim.

Artykuły przyjmowane są do dnia 30 każdego miesiąca.

Częstotliwość: 12 wydań rocznie.

Format - A4, kolorowy druk

Wszystkie artykuły są recenzowane

Każdy autor otrzymuje jeden bezpłatny egzemplarz czasopisma.

Bezpłatny dostęp do wersji elektronicznej czasopisma.

Zespół redakcyjny

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

Rada naukowa

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Peter Clarkwood (University College London)

#10 (50), 2019 part 8
East European Scientific Journal
(Warsaw, Poland)
The journal is registered and published in Poland. The journal is registered and published in Poland. Articles in all spheres of sciences are published in the journal. Journal is published in **English, German, Polish and Russian.**

Articles are accepted till the 30th day of each month.

Periodicity: 12 issues per year.

Format - A4, color printing

All articles are reviewed

Each author receives one free printed copy of the journal

Free access to the electronic version of journal

Editorial

Editor in chief - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

The scientific council

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Peter Clarkwood (University College London)

Igor Dzedzic (Polska Akademia Nauk)
Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)
Alexander Rogowski (Uniwersytet Jagielloński)
Kehan Schreiner(Hebrew University)
Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)
Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)
Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)
Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków Międzynarodowych)
Redaktor naczelny - Adam Barczuk

1000 kopii.

Wydrukowano w «Aleje Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warszawa, Polska»

Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe

Aleje Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warszawa, Polska

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com/>

Igor Dzedzic (Polska Akademia Nauk)
Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)
Alexander Rogowski (Uniwersytet Jagielloński)
Kehan Schreiner(Hebrew University)
Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)
Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)
Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)
Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków Międzynarodowych)
Editor in chief - Adam Barczuk

1000 copies.

Printed in the "Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warsaw, Poland»

East European Scientific Journal

Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warsaw, Poland

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com>